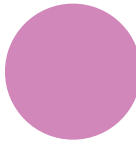

Katarína Nevrllová – Katarína Chlpíková – Adela Ismail Gabríková

Témy a ciele jazykového kurzu C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

Katarína Nevrllová — Katarína Chlpíková — Adela Ismail Gabríková

Témy a ciele jazykového kurzu C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)

2026

Univerzita Komenského v Bratislave

Dokument je výstupom projektu Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky v spolupráci s Úradom podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre Plán obnovy a znalostnú ekonomiku: Inštitucionalizovanie a podpora jazykového vzdelávania cudzincov

© Autorky, 2026

PhDr. Katarína Nevrllová

Mgr. Katarína Chlpíková

Mgr. Adela Ismail Gabríková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta

Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk

Vedúca projektu a odborná garantka

Mgr. Michaela Mošatová, PhD.

Recenzenti

prof. PaedDr. Jana Kesselová, Csc.

doc. PhDr. Jana Pekarovičová, PhD.

Mgr. Anna Gálisová, PhD.

Mgr. Eva Stružová

Mgr. Radoslav Ďurajka, PhD.

© Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0

(vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, len nekomerčné použitie, povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo).

Viac informácií o licencii a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

https://stella.uniba.sk/texty/FIF_sacj_temy_ciele_jazykovy_kurz_C1.pdf

Vydavateľ

Univerzita Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-6341-9 (tlač)

ISBN 978-80-223-6342-6 (online)

Studia Academica Slovaca

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Gondova 2
811 02 Bratislava
Slovensko

www.fphil.uniba.sk/sas

Obsah

Úvod	6
Komunikačné jazykové činnosti, stratégie a ciele	10
Funkcie jazyka	16
Druhy textov	17
Tematický okruh 1: Osobnosť, identita a medzilľudské vzťahy	18
Tematický okruh 2: Hodnoty, svetonázor a spoločnosť	23
Tematický okruh 3: Starostlivosť o fyzické a mentálne zdravie	28
Tematický okruh 4: Vzdelávanie a pedagogické prístupy	34
Tematický okruh 5: Pracovný trh, podnikanie a sociálne problémy	39
Tematický okruh 6: Médiá a komunikácia v digitálnom veku	43
Tematický okruh 7: Príroda a životné prostredie	48
Tematický okruh 8: Spoločenská funkcia kultúry a umenia	52
Tematický okruh 9: Politika, moc a občianstvo	58
Tematický okruh 10: Vedecký diskurz a moderné technológie	63
Tematický okruh 11: Medzinárodné vzťahy a ekonomika	68
Tematický okruh 12: História a transformácia súčasnej spoločnosti	72
Súhrn gramatiky	77
Použitá literatúra	100

Úvod

Publikácia *Témy a ciele jazykového kurzu C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)* predstavuje výkonový a obsahový štandard výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka pre pokročilých. Jej cieľom je sprístupniť zjednocujúci rámec učiteľom, lektorom, tvorcom učebných materiálov, ako aj hodnotiteľom jazykových kompetencií pre transparentné, systematické i efektívne vyučovanie a hodnotenie v súlade so *Spoločným európskym referenčným rámcom pre jazyky* (SERR, 2017 aj 2022) s ohľadom na špecifiká výučby slovenčiny. Spolu s opisom a aplikáciou jazykových funkcií, ktoré sú publikované aj samostatne¹, je táto publikácia súčasťou komplexných vzdelávacích štandardov slovenčiny ako cudzieho jazyka pre úrovne A1 až C1.

Publikácia vznikla v rámci projektu *Inštitucionalizovanie a podpora jazykového vzdelávania cudzincov*, ktorý finančne podporilo Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky a Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre Plán obnovy a znalostnú ekonomiku. Obsahovú náplň vypracoval autorský kolektív centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk Studia Academica Slovaca na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Zdrojom inšpirácie boli okrem SERR aj dostupné učebné materiály slovenčiny ako cudzieho jazyka, referenčné rámce pre iné jazyky, online portály, korpusové dáta a slovníky, ako aj ďalšie autentické jazykové zdroje, predovšetkým populárno-náučné texty z rôznych oblastí, publicistické články a komentáre, blogy, diela súčasnej pôvodnej slovenskej literatúry, ale aj podcasty, slovenské filmy a seriály, televízne a rozhlasové relácie a i. Vychádzali sme tiež z vlastných empirických poznatkov z vyučovania slovenčiny a z úzkej spolupráce s mnohými skúsenými lektorkami a lektormi slovenčiny ako cudzieho jazyka.

V porovnaní s publikáciami pre predchádzajúce úrovne prináša C1 čiastočne modifikovanú štruktúru. Všeobecné zložky štandardu, ktoré sa vzťahujú na celú komunikačnú úroveň a presahujú rámec jednotlivých tematických celkov,

sú vyčlenené do samostatných úvodných častí. Tvoria ich *Komunikačné jazykové činnosti, stratégie a ciele, Funkcie jazyka* a *Druhy textov*. Takéto usporiadanie umožňuje oddeliť všeobecné komunikačné požiadavky úrovne C1 od ich konkrétneho uplatnenia v jednotlivých tematických oblastiach a zároveň zvýrazniť vzájomné prepojenie výkonového a obsahového štandardu. *Komunikačné jazykové činnosti, stratégie a ciele* spolu so *Sociolingválnou kompetenciou* a *Sociokultúrnymi vedomosťami a kontextom* tvoria výkonový štandard, ktorý vychádza najmä zo SERR a jeho deskriptorov pre receptívne, produktívne a interakčné jazykové činnosti a mediáciu. Vymedzuje komunikačné parametre, ktoré by mal používateľ jazyka na úrovni C1 dosahovať. *Sociolingválna kompetencia* zahŕňa jazykové ukazovatele spoločenských vzťahov, rozdiely v jazykových štýloch, dialekty a prízvuk. Učiaci sa dokážu flexibilne pracovať s formálnym a neformálnym registrom slov, adekvátne používať zdvorilostné stratégie a interpretovať jemné neverbálne a pragmatické signály. *Sociokultúrne vedomosti* a kontext dopĺňajú výkonový štandard o spoločenskú a kultúrnu dimenziu používania jazyka. Na úrovni C1 by učitelia mali nielen rozumieť konvenciám typickým pre Slovensko, spoločenským normám, tradíciám a zvykom, ale ich aj primerane a vedome reflektovať a využívať v komunikácii. Zároveň sa už vedia orientovať v kultúrnom, historickom, politickom, ekonomickom a inštitucionálnom prostredí Slovenska. V súlade so *SERR* je používateľ jazyka vnímaný ako spoločenský aktér, ktorý koná v konkrétnom spoločenskom a kultúrnom prostredí. *Sociokultúrny kontext* sa preto na rozdiel od ostatných častí výkonového štandardu premieta do jednotlivých tematických celkov a odráža ich špecifiká.

Obsahový štandard vymedzuje jazykové prostriedky potrebné na dosahovanie stanovených komunikačných výkonov. Zahŕňa 12 rozsiahlych tematických celkov, jazykové funkcie a gramatické prostriedky. Jeho súčasťou sú aj *Druhy textov* vymedzujúce spektrum autentických ústnych a písomných komunikátov, s ktorými má byť používateľ jazyka na úrovni C1 schopný pracovať. Rozumie dlhším a štruktúrne náročným prejavom, identifikuje explicitné aj implicitné

¹ NEVRLOVÁ, Katarína – CHLPÍKOVÁ, Katarína – ISMAIL GABRIKOVÁ, Adela: *Jazykové funkcie na komunikačnej úrovni C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2025. Dostupné online na: https://stella.uniba.sk/texty/FIF_sacj_jazykove_funkcie_ku_C1.pdf

významy, postoje a hodnotenia a dokáže sledovať aj voľnejšie štruktúrovanú výpoveď. Je schopný pracovať s odbornými, publicistickými aj umeleckými textami, porozumieť jemným významovým odtieňom a interpretovať informácie aj mimo vlastnej oblasti špecializácie.

Funkcie jazyka prepájajú výkonovú a obsahovú zložku štandardu a konkretizujú tak komunikačné zámery používateľa. Rozširujú pragmatickú kompetenciu a napomáhajú učiacim sa používať konkrétne jazykové výpovede primerane komunikačnej situácii. V modernej výučbe tak predstavujú nástroj na budovanie komunikačného potenciálu, podporujú plynulosť a praktické uplatnenie jazyka v rôznych spoločenských situáciách.

Predkladaná publikácia tematicky nadväzuje na publikácie *Témy a ciele jazykového kurzu A1/A2/B1/B2 (slovenčina ako cudzí jazyk)*, pričom výber lexiky zohľadňuje potrebu pokročilých učiacich sa komunikovať o širokom spektre tém a primerane využívať neutrálne i štylisticky príznakové jazykové prostriedky vrátane obrazných a frazeologických vyjadrení. V témach ako *Osobnosť, identita a medziludské vzťahy*, *Médiá a komunikácia v digitálnom veku*, *Vzdelávanie a pedagogické prístupy* či *Pracovný trh, podnikanie a sociálne problémy* sa rozširuje lexika z nižších úrovní. Lexikálny repertoár sa zároveň prehĺbuje v komplexnejšom tematickom rámci a širších abstraktných súvislostiach, napríklad v témach *Politika, moc a občianstvo*, *Medzinárodné vzťahy a ekonomika* či *Hodnoty, svetonázor a spoločnosť*. Úroveň C1 si vyžaduje flexibilné a primerané využívanie lexikálnych prostriedkov na presné a pragmaticky adekvátne vyjadrovanie významov v rôznych komunikačných situáciách. Používateľ jazyka preto disponuje slovnou zásobou, ktorá mu umožňuje verbalizovať hodnotiace stanoviská, argumentovať, prezentovať vlastné názory a postoje, vyjadrovať emócie a primerane reagovať na rôzne narážky vrátane irónie a humoru.

Úroveň C1 si vyžaduje ovládanie sémantických nuáns, preto sme sem zahrnuli mnoho typických substantívnych kolokácií (napr. *výstražný zvukový signál*, *dočasná/sezónna práca*, *rovnosť šanci*). Čo sa týka verbálnych spojení, uvádzame len jeden člen vidovej dvojice, prevažne v perfektívnej forme, hoci na základe vyššej frekvencie sme v niektorých prípadoch uprednostnili imperfektívnu formu (*pohlcovať slnečné lúče*, *odvodňovať územie*, *zdokonaľovať techniku*).

S cieľom zachytiť variantnosť vyjadrovania a sémantickú i syntaktickú synonymiu na jazykovej úrovni C1 prevažujú viacсловné a združené pomenovania doplnené frázami, frazeologizmami či frekventovanými vetnými konštrukciami (*lámať si hlavu nad niečím*, *mať klapky na očiach*, *dostať rozum*). Súčasťou slovnej zásoby pokročilých učiacich sa sú aj skratky a iniciálové skratky (*HDP*, *ADHD*, *V4*), odborné termíny a internacionalizmy, z ktorých používateľ jazyka dokáže tvoriť ďalšie deriváty (*digitalizácia*, *digitalizovať*, *digitalizovaný*). Frázy a frazeologizmy sú systematicky zaradené do tematických okruhov na základe sémantických súvislostí, teda podľa oblasti, ku ktorej sa vzťahuje ich prenesený význam. Napr. v téme zdravia sú uvedené frázy a frazeologizmy súvisiace s fyzickým či mentálnym zdravím (*spať ako v oleji/bavlnke*, *byť ako na hojdačke*, *vyvetrať si hlavu*). Odlišný prístup sme uplatnili pri téme *Vedecký diskurz a moderné technológie* (*byť katalyzátorom zmien*, *dostať sa do varu/na bod mrazu*, *rozleptávať vzťahy*, *byť na rovnakej vlnovej dĺžke*, *ísť na voľnobeh*) a čiastočne pri téme *Príroda a životné prostredie* (*Rastie ako z vody*, *Dozrel na niečo čas*). V týchto prípadoch sú frazeologizmy zaradené podľa oblasti, z ktorej vychádza ich obrazné pomenovanie. Poukazujeme tak na možnosť alternatívneho metodického prístupu k výučbe idiomatických výrazov v slovenčine ako cudzom jazyku.

Všetky frazeologické jednotky, ako aj štylisticky príznakové slová a slovné spojenia (s rôznymi štylistickými kvalifikátormi od subštandardných, hovorových cez expresívne až po výpožičky z iných jazykov) sú uvedené kurzívou (*fajnšmeker*, *freelancer*, *košтоваť niečo*, *škatuľkovať niekoho*; *Pohnojili sme to*). V porovnaní s nižšími úrovňami majú vysoké zastúpenie slangové výrazy, ktoré sú takisto označené kurzívou. Najčastejšie sa vyskytujú v školskom a pracovnom prostredí, ako aj v témach týkajúcich sa medziludských vzťahov, v ktorých je prirodzene vyššia potreba používať takýto typ lexiky (*gympel*, *papierovačky*, *uliat sa z niečoho*, *zbalit niekoho*, *dostať zaracha*). Všetky slová uvedené kurzívou majú slúžiť predovšetkým ako odporúčaná nepovinná lexika, sú výberom z množstva variácií a sú uvádzané nad rámec štandardu pre úroveň C1.

Súbor slov a slovných spojení v lexike C1 je určený na kontextovo zamerané učenie sa, pričom pri testovaní jazykovej úrovne C1 sa počíta s aktívnym (produktívnym) zvládnutím približne 60 % výrazov z každej tematickej oblasti. Vyššiu

mieru lexikálneho zvládnutia možno predpokladať v oblastiach, ktoré súvisia so záujmami, profesijným zameraním alebo špecializáciou učiaceho sa, ako je to navrhnuté v SERR². Pri vybraných témach, kde to bolo relevantné, sú doplnené aj krátke bloky užšie špecializovanej lexiky. Sú označené dodatkom, že ich zaradovanie do syláb kurzu C1 je viazané na potreby konkrétnej cieľovej skupiny učiacich sa (poznámka *podľa potreby*) a nevyžadujú sa ako povinná súčasť obsahového štandardu na úrovni C1 (napr. antroponymá *Trnavčan, Nitrianska, Košičan*, hudobná terminológia a i.).

Dvanásť tematických celkov je koncipovaných tak, aby ich lektori/lektorky a tvorcovia učebných materiálov mohli flexibilne kombinovať. Poradie tém nie je prepojené s postupnosťou osvojovanej gramatiky, ako to bolo na nižších úrovniach, čo umožňuje používateľom publikácie voľiť ich usporiadanie podľa vlastných potrieb a cieľov.

Gramatika na rozdiel od predchádzajúcich publikácií nie je súčasťou jednotlivých tematických celkov, ale je v samostatnej kapitole *Súhrn gramatiky*. Takýto prístup umožňuje systematickejšie a prehľadnejšie zhrnúť gramatické pravidlá, pričom sa kladie ešte väčší dôraz na ich pragmatické využitie v komunikácii. Na úrovni C1 sa gramatická kompetencia vyznačuje vysokou mierou presnosti a flexibility, keď učitelia sa dokážu vedome a funkčne využívať komplexné syntaktické a morfológické prostriedky. Gramatika sa tu stáva nástrojom na precíznejšie vyjadrenie významov, postojov a komunikačných zámerov v rôznych kontextoch. V častiach *Morfológia, Syntax – veta, Syntax – súvetie, Slovtvorba, Fonetika a fonológia, Ortografia* sa sústredíme najmä na gramatickú nadstavbu už známych javov, ako aj systematické opakovanie gramatických javov označených podnadpisom *Fixácia*. Ponechané sú najmä také prostriedky, ktoré sa na vyšších úrovniach ukazujú ako problematické či chybové, napr. špecifické deklinačné a konjugačné typy a variantné alebo nepravidelné tvary pri ohybných slovných druhoch. Pozornosť venujeme aj javom, ktoré na predchádzajúcich úrovniach neboli výraznejšie zastúpené, napr. niektorým fonetickým a ortografickým javom či

syntaktickým konštrukciám. V časti *Fonetika a fonológia* zameranej na zvukovú stránku jazyka prezentujeme vybraný súbor fonetických pravidiel ako funkčných prostriedkov na vyjadrenie postoja, interakcie a presvedčivosti hovoreného prejavu pomocou prízvuku, dôrazu alebo melódie vety. V *Ortografii* sa pozornosť upriamuje na pravidlá interpunkcie, správne zapisovanie domácich i prevzatých slov v písomnom prejave a v *Slovtvorbe* na využívanie slovtvorných prostriedkov (odvodzovanie, skladanie a skracovanie), ktoré umožňujú rozširovať slovnú zásobu, rozumieť významovým vzťahom medzi slovami a presnejšie pomenovávať javy. Uvedený výber však nie je vyčerpávajúci, v jednotlivých kategóriách sa môžu uplatňovať aj ďalšie. V častiach *Syntax – veta* a *Syntax – súvetie* dominujú komplexné vetné a súvetné konštrukcie, aktuálne členenie výpovede, postojová, epistemická a vôľová modálnosť, ktoré sú dôležité pre budovanie koherentného hovoreného i písaného prejavu. Výrazne sme sa zamerali na schopnosť transformácií súvetí a vedľajších viet na vety s kondenzovaným nominálnym vyjadrovaním typickým pre odborný a akademický štýl (*Výsledky boli nejednoznačné, a preto bolo potrebné výskum zopakovať./V dôsledku nejednoznačných výsledkov bolo potrebné výskum zopakovať.*), ale pozornosť sme venovali aj hovorovému prejavu s emocionálnym vyjadrovaním a voľným slovosledom s častým výskytom častíc alebo citoslovieč.

Predkladaná publikácia uzatvára sériu nových vzdelávacích štandardov úrovni A1 až C1, ktoré majú za cieľ poskytnúť ucelený rámec pre kvalitnú, systematickú a efektívnu výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka a zohľadniť jazykové, pragmatické aj sociokultúrne aspekty modernej slovenčiny naprieč všetkými úrovňami. Uzatvorením tejto série sa vytvára komplexný a prepojený systém, ktorý môže slúžiť ako opora pre výučbu, tvorbu učebných materiálov a hodnotenie jazykových činností. Veríme, že tieto štandardy nájdu široké praktické uplatnenie vo vzdelávaní a integrácii cudzincov na Slovensku i pri výučbe slovenčiny v zahraničí.

² Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie. Doplnujúce vydanie. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2022, s. 79.

PodĎakovanie

Na tomto mieste by sme chceli poďakovať vedúcej projektu dr. Michaele Mošaťovej za podporu a vedenie počas celého obdobia práce na štandardoch a odborné konzultácie pri koncipovaní gramatických častí v publikáciách A1 – A2 a C1, doc. Jane Pekarovičovej za podnetné odborné pripomienky a rady, celému kolektívu lektoriek a lektorov pracoviska SAS na FiF UK v Bratislave za návrhy tém v ranej fáze projektu, ako aj všetkým recenzentom a recenzentkám za ich cenné poznámky a komentáre.

autorky

Komunikačné jazykové činnosti, stratégie a ciele

Recepcia

Počúvanie s porozumením

Učiaci/-a sa dokáže:

- porozumieť dlhším, obsahovo náročným a abstraktným prehovorom aj mimo svojej záujmovej alebo odbornej oblasti, pričom relatívne ľahko sleduje väčšinu prednášok, diskusií a debát;
- identifikovať hlavné myšlienky, relevantné detaily aj implicitné významy, hoci príležitostne môže potrebovať overenie terminológie alebo menej známych jazykových variantov;
- s ľahkosťou sledovať aj zložité interakcie medzi viacerými účastníkmi (napr. v skupinovej diskusii či debate), identifikovať ich stanoviská, vzťahy a argumentačné stratégie, a to aj pri abstraktných alebo neznámych témach;
- sledovať dlhší aj improvizovaný prehovor, ktorý nie je jasne štruktúrovaný a v ktorom sú vzťahy len naznačené, pričom vie rekonštruovať logické prepojenia medzi jeho časťami (napr. porozumieť esejistickému alebo spontánnemu prejavu bez explicitných prechodov medzi témami);
- porozumieť prejavu v rôznych registroch vrátane nespisovného jazyka, spoľahlivo rozlišovať medzi formálnym a neformálnym štýlom a interpretovať idiomatické a hovorové výrazy vrátane štylistických posunov; príležitostne môže potrebovať overenie neznámych nárečových alebo slangových prvkov;
- porozumieť zvukovému materiálu vysielanému naživo aj zo záznamu a identifikovať jemné významové nuansy, ako sú naznačené postoje, zámery, vzťahy medzi hovoriacimi či emocionálne zafarbenie (napr. iróniu, rezervovanosť alebo napätie);
- porozumieť verejným oznámeniam aj pri zníženej kvalite zvuku (napr. hlásenia na stanici či štadióne) a vybrať z nich kľúčové informácie;
- porozumieť zložitým návodom, technickým inštrukciám a informáciám o výrobkoch či službách.

Audiovizuálna recepcia

Učiaci/-a sa dokáže:

- sledovať audiovizuálne programy (filmy, seriály, televízne relácie, podcasty), aj keď obsahujú vysoký podiel slangových, hovorových a idiomatických výrazov a využívajú neformálny jazyk;
- porozumieť väčšine audiovizuálnych materiálov v štandardnom jazyku alebo jeho známom variante, pričom zachytáva dej aj pri rýchlom tempe reči;
- interpretovať jemné významové odtiene, humor, iróniu a skryté významy v rôznych typoch programov (filmy, divadelné hry, televízne relácie);
- porozumieť aj bežným audiovizuálnym materiálom z každodenného života (napr. videonávody, reklamy, obsah na sociálnych sieťach).

Čítanie s porozumením

Učiaci/-a sa dokáže:

- porozumieť širokému spektru písaných textov (napr. novinové články, odborné publikácie, literárne diela), a to aj mimo svojej bezprostrednej oblasti záujmu, za predpokladu, že náročnejšie pasáže si môže opätovne prečítať alebo si príležitostne pomôcť slovníkom;
- detailne porozumieť dlhým a zložitým textom zo spoločenského, profesijného alebo akademického prostredia, identifikovať relevantné informácie, rýchlo určiť ich obsah a dôležitosť a rozhodnúť, či je potrebné sa textom ďalej zaoberať;
- identifikovať explicitné aj implicitné významy, postoje a hodnotenia autora/-ky vrátane jemných významových odtieňov v rôznych typoch textov (napr. komentáre, analytické články, recenzie či polemické texty);
- porozumieť názorom, stanoviskám a komunikačným zámerom vyjadreným v osobnej aj formálnej korešpondencii a primerane ich interpretovať;
- čítať súčasne literárne aj neliterárne texty v štandardnom jazyku alebo jeho známom variante a identifikovať skryté významy, metafory či symbolické roviny textu (napr. interpretovať literárne diela, analyzovať eseje alebo čítať publicistické texty s hodnotiacim alebo ironickým podtónom);
- podrobne porozumieť dlhým a zložitým návodom alebo technickým textom (napr. k zariadeniam či pracovným postupom), najmä ak si môže náročnejšie časti opakovane prečítať.

Produkcia

Ústny prejav

Učiaci/-a sa dokáže:

- vyjadriť sa jasne, presne a zrozumiteľne k zložitým témam z rôznych oblastí spoločenského, akademického alebo profesijného života, pričom systematicky rozvíja jednotlivé body svojej výpovede tak, aby vytvoril/-a logicky koherentný a tematicky prepojený celok (napr. pri rôznych spoločenských udalostiach alebo pracovných stretnutiach);
- vytvoriť prepracovaný opis alebo rozprávanie, v ktorom integruje hlavné myšlienky s relevantnými podtémami a podrobnosťami, a tým komplexne vysvetlí jav, udalosť alebo problém (napr. pri prezentácii projektu alebo vysvetľovaní pracovného postupu);
- plynulo formulovať svoj prejav a vedome využívať prozodické prostriedky (intonáciu, dôraz, tempo reči) na vyjadrenie významových nuáns, postojov a kontrastov pri verejných vystúpeniach, moderovaní diskusií alebo pri profesionálnej komunikácii v pracovnom či akademickom prostredí;
- podať jasnú, logicky štruktúrovanú prezentáciu alebo prednášku na zložitú tému, rozvíjať a podporovať svoje argumenty vhodnými príkladmi či ilustráciami a prispôbiť výklad cieľovému publiku;
- preformulovať alebo upraviť svoju výpoveď bez narušenia plynulosti reči pri spresňovaní významu alebo odstraňovaní nedorozumení, a to aj pri odborných diskusiách, rokovaníach a prezentáciách.

Písomný prejav

Učiaci/-a sa dokáže:

- napísať prehľadný, logicky usporiadaný a dobre štruktúrovaný text na zložité témy, pričom dôsledne používa vhodné jazykové prostriedky vrátane správnej interpunkcie;
- zdôrazniť hlavné myšlienky, podrobne rozvinúť svoje stanoviská a názory a podporiť ich argumentmi, vysvetleniami a vhodnými príkladmi (napr. pri písaní esejí, odborných článkov, vypracúvaní odborných správ či hodnotiacich analýz);
- flexibilne voliť jazykový štýl a jazykové prostriedky podľa komunikačnej situácie, adresáta a žánru písomného prejavu, pričom dokáže primerane prispôbiť mieru formálnosti aj spôsob vyjadrenia (napr. pri písaní osobných správ, pracovných e-mailov, administratívnej korešpondencie);
- robiť si podrobné a systematické poznámky počas prednášok, seminárov alebo odborných prezentácií vo svojej oblasti záujmu či odboru, pričom zachytáva hlavné myšlienky, kľúčové pojmy aj podporné argumenty a dokáže s nimi ďalej pracovať.

Interakcia

Ústna interakcia

Učiaci/-a sa dokáže:

- vyjadriť svoje myšlienky plynulo, spontánne a takmer bez námahy, pričom flexibilne formuluje svoje názory a prispôsobuje ich priebehu komunikácie (napr. pri neformálnych rozhovoroch či odborných diskusiách vo svojom odbore);
- používať jazyk pružne a efektívne na spoločenské účely vrátane vyjadrovania emócií, narážok, ironie a humoru (napr. v neformálnej komunikácii alebo pri prezentáciách, kde je potrebné vytvoriť kontakt s publikom);
- sledovať a aktívne udržiavať diskusiu aj na abstraktné, zložité alebo menej známe témy, presvedčivo obhájiť svoje stanovisko pomocou argumentov a príkladov a spontánne reagovať na otázky a komentáre (napr. na seminároch, školeniach alebo pracovných stretnutiach);
- pohotovo a vhodne zasahovať do diskusie, klásť doplňujúce a spresňujúce otázky na overenie porozumenia a objasnenie nejasností (napr. pri tímovej spolupráci, pracovných rokovaníach alebo pri riešení problémov v profesionálnom či študijnom prostredí);
- vysvetliť situáciu alebo problém, analyzovať príčiny a dôsledky a zvažovať výhody a nevýhody rôznych prístupov;
- aktívne sa zapojiť do rozhovoru a plynulo rozvíjať tému ako iniciátor/-ka aj respondent/-ka, pričom si zachováva komunikačnú istotu aj v dynamickej alebo prerušovanej komunikácii.

Písomná interakcia

Učiaci/-a sa dokáže:

- jasne a argumentačne presne vyjadriť svoj názor alebo zaujať stanovisko v písomnej komunikácii (napr. listy, e-maily), pričom dokáže pružne prispôbiť jazyk adresátovi a komunikačnej situácii;
- zrozumiteľne a prirodzene písať texty osobného charakteru, pričom využíva jazyk flexibilne a efektívne vrátane vyjadrovania emócií, narážok, vtipu a jemných významových odtieňov (napr. pri komunikácii s priateľmi a známymi, pri osobnej korešpondencii, v neformálnych e-mailoch alebo pri komunikácii na sociálnych sieťach);
- napísať zrozumiteľné, dobre štruktúrované a štylisticky primerané texty formálneho charakteru (napr. sťažnosť, žiadosť, odporúčanie či inú oficiálnu korešpondenciu), pričom dodržiava konvencie formálnej komunikácie.

Online interakcia

Učiaci/-a sa dokáže:

- aktívne sa zapojiť do online diskusií s viacerými účastníkmi v reálnom čase (napr. videokonferencie, webináre, diskusné fóra), pričom rozumie komunikačným zámerom jednotlivých príspevkov a citlivo vníma kultúrny a sociálny kontext komunikácie;
- zvládnuť komplexné online komunikačné výmeny v rámci svojho odborného zamerania, presne formulovať otázky, požiadať o doplňujúce vysvetlenie alebo podľa potreby poskytnúť objasnenie zložitejších detailov a individuálnych požiadaviek (napr. pri riešení pracovných úloh v online tímoch, pri odborných diskusiách na konferenčných platformách alebo pri konzultáciách v rámci akademických a profesionálnych projektov).

Mediácia

Mediácia/Sprostredkovanie

Učiaci/-a sa dokáže:

- jasne sprostredkovať a interpretovať informácie v interkultúrnom prostredí, pričom zohľadňuje postoje, emócie a komunikačné zámery (napr. pri práci v medzinárodných tímoch, pri moderovaní diskusií medzi účastníkmi z rôznych kultúrnych prostredí alebo pri profesionálnej komunikácii v multikultúrnom pracovnom prostredí);
- zreteľne a plynulo sprostredkovať podstatné myšlienky z dlhých a zložitých textov vrátane hodnotiacich aspektov a jemných významových odtieňov, a to aj mimo svojej oblasti záujmu (napr. pri sumarizovaní odborných článkov, pri prezentovaní výsledkov alebo pri sprostredkovaní informácií z analytických správ či štúdií);
- parafrázovať výpovede so zachovaním významovej presnosti a primeranej miery formálnosti (napr. pri tlmočení názorov účastníkov stretnutia, pri vysvetľovaní stanovísk rôznych strán alebo pri sprostredkovaní obsahu prednášky);
- sprostredkovať (pretlmočiť) primerane náročný text alebo prehovor zo spoločenského, profesijného alebo akademického prostredia, pričom využíva aj odbornú terminológiu zo svojej oblasti;
- vysvetliť odbornú terminológiu a prispôbiť jazykové prostriedky (napr. syntax, idiomatické výrazy alebo odborný žargón) tak, aby sprístupnil/-a zložité témy neodbornému publiku;
- kriticky posúdiť široké spektrum kreatívnych textov vrátane literárnych diel rôznych období a žánrov a identifikovať ich významové, štylistické a kultúrne charakteristiky;
- zhodnotiť a interpretovať literárne alebo umelecké dielo, formulovať vlastné reakcie a vysvetliť význam jeho jednotlivých aspektov.

Sociolingválna kompetencia

Učiaci/-a sa dokáže:

- rozpoznať širokú škálu idiomatických a hovorových výrazov a posuny v jazykových štýloch; občas však môže potrebovať potvrdiť si detaily, najmä, ak mu/jej je prízvuk neznámy;
- vnímať humor, iróniu, chápať implicitné kultúrne odkazy a zachytávať nuansy významu;
- sledovať umelecké diela, ktoré v značnej miere využívajú slang a idiómy;
- flexibilne a efektívne používať jazyk na spoločenské účely vrátane jeho emocionálneho, aluzívneho a žartovného použitia;
- prispôbiť svoju úroveň formálnosti (jazykový štýl, aktuálne využitie jazykových prostriedkov) tak, aby vyhovovala spoločenskému kontextu: formálnemu, neformálnemu alebo hovorovému podľa potreby a pri dodržiavaní konzistentnosti jazykového štýlu;
- sformulovať kritické postrehy alebo diplomaticky vyjadriť výrazný nesúhlas.

Funkcie jazyka

Vyjadriť postoj

- vyjadriť pravdepodobnosť/predpoklad
- vyjadriť pochybnosti
- presne vyjadriť postoje
- vyjadriť abstraktné myšlienky

Vyjadriť pocity a reagovať na ne

- presne a komplexne vyjadriť príjemné pocity
- presne a komplexne vyjadriť nepríjemné pocity
- presne a komplexne vyjadriť ambivalentné pocity

Interpretovať, vyhodnocovať a uvádzať súvislosti medzi informáciami

- uviesť súvislosti medzi čiastkovými informáciami
- zhrnúť informácie
- interpretovať informácie
- zaujať hodnotiace stanovisko k informáciám
- porozumieť zámeru ironického textu aj narážkam

Vyjadriť možné príčiny a dôsledky, tvoriť hypotézy o príčinách a dôsledkoch

- uvažovať o možných príčinách a dôsledkoch
- tvoriť hypotézy o príčinách a dôsledkoch

Vyjadriť neistotu v názoroch, zdôrazniť svoje presvedčenie a názor, vyjadriť odtiene presvedčenia

- vyjadriť sa váhavo, nejednoznačne
- presvedčivo obhajovať svoj názor
- spontánne reagovať na správy a rozhodnutia
- reagovať na vyslovený názor
- vyjadriť sa k odbornej téme

Vyjadriť kritické stanovisko a hodnotenie

- vyjadriť kritické stanovisko
- vyjadriť hodnotiace stanovisko

Uvádzať komplexné argumenty, zdôvodňovať, presvedčivo obhájiť svoj názor

- systematicky rozvíjať argumenty
- prijať protiargument, dôvod
- vyjadriť súhlasné stanovisko
- odpovedať na protiargumenty
- hľadať spoločné stanoviská a prezentovať závery argumentácie, rozhovoru
- zdôrazniť vyjadrenú myšlienku, problém

Druhy textov

písomné komunikáty

argumentačné texty

eseje (argumentačné, úvahové), diskusné príspevky, polemiky, recenzie s hodnotením, komentáre, čtové konverzácie, editoriály (úvodníky), analytické správy, odborné posudky

odborné a akademické texty

odborné články, vedecké články, seminárne práce, ročníkové práce, diplomové práce, anotácie, abstrakty, resumé, výskumné správy, odborné analýzy, teoretické štúdie, prípadové štúdie, projektové návrhy, grantové žiadosti

administratívne a formálne texty

úradná korešpondencia, pracovné e-maily, životopisy, motivačné listy, oznámenia, ospravedlnenia, splnomocnenia, žiadosti, sťažnosti, reklamácie, odpovede na sťažnosti, protokoly, zápisnice, hodnotiace správy, plány práce a projektov, správy o činnosti, administratívne referáty, odporúčania, upomienky, pozvánky, potvrdenia, rozhodnutia, zmluvy, dohody, dotazníky, právne texty (zákony, vyhlášky)

publicistické texty

články z médií, reportáže, fejtóny, blogové články, rozhovory (písomné formy), komentáre k aktuálnym témam, publicistické úvahy, ankety, stĺpčeky, reklamy, inzeráty, plagáty

informačné a opisné texty

osobné emaily/správy, faktografické texty, populárno-náučné články, popularizačné texty, učebné a didaktické texty, príručky, odborné opisy, charakteristiky, profily osôb/inštitúcií, manuály, návody, pokyny, inštrukcie, informačné letáky, brožúry

kreatívne texty

ukážky z umeleckých diel, umelecké denníky, poviedky, úvahy, umelecké eseje, biografie, reflexie, literárne recenzie, scenáre, rozprávky, legendy, povesti, anekdoty, básne, texty piesní, vtipy

ústne komunikáty

monologické prejavy

hlasové správy, odkazy, opisy zážitkov a udalostí, príbehy, prezentácie, odborné prednášky, referáty, prejavy, príhovory, konferenčné a diskusné príspevky, obhajoby prác, opisy grafov/štatistík, analýzy problémov, komentáre k témam, monologické podcasty

dialogické prejavy

dialógy, diskusie, polemiky, debaty, panelové diskusie, pracovné rokovania, vyjednávania, konzultácie, pohovory, rozhlasové/televízne/online rozhovory, bežné rozhovory, dialogické podcasty

argumentačné ústne formy

obhajoby názorov, improvizované prejavy, kritické hodnotenia, porovnania alternatív

akademické a profesionálne situácie

vedecké diskusie, seminárne diskusie, moderovanie diskusií, prezentácie projektov, hodnotenia výskumov, odborné konzultácie

1

Osobnosť, identita a medzil'udské vzťahy

Lexika

Osobná a rodová identita

osobnostná/charakterová črta, povahové vlastnosti, rodová identita/príslušnosť, formovanie osobnosti, hľadanie vlastnej identity, sebaopoznanie, sebauvedomenie, sebaobraz, sebareflexia, sebahodnota, sebaaprezentácia, osobnostný rast/rozvoj, vnútorný svet/konflikt, potreba (tvorivého) sebavyjadrenia/uznania/sebarealizácie, existenciálna kríza, osobitosť, jedinečnosť, autenticita

ľudská bytosť, ľudský tvor, individuum, individualita, jedinec, jednotliviec, osobnosť

Ľudské správanie a konanie

vzorce správania, rozhodovanie, iniciatíva, sebadisciplína, sebakontrola, impulzívne/uvážené/neuvážené konanie, primeraná/neprimeraná/spontánna reakcia

osobitý, jedinečný, individuálny, autentický, nezameniteľný,

konformný/nekonformný, diametrálne odlišný, zhodný

byť si vedomý svojich silných/slabých stránok

presadiť sa *niekde*
inklinovať k *niečomu*
vysporiadať sa s *niečím*
vymedziť sa voči *niečomu*
mať sklony k *niečomu*
hľadať/nájsť naplnenie v *niečom*
prejavovať sa *nejako* navonok
mať/nemať *nejaký* charakter

určiť si priority
konať uvážene/impulzívne/intuitívne
nasledovať svoj vnútorný hlas
nechať sa viesť intuíciou
vnímať svoju rodovú identitu
identifikovať sa s určitým rodom

ísť za svojím cieľom/ísť si za svojím
ísť svojou cestou
mať svoju hlavu
konať/reagovať skratovo

Charakterové/povahové vlastnosti

(podľa potreby)

pozitívne

vnútorná sila, dôvtip, takt, charisma, zásadovosť, sebadôvera/sebaistota, empatia, pokora, ústretovosť, odvaha, vyrovnanosť, bystrosť, rozvážnosť, predvídavosť, duchaplnosť, vynaliezavosť, prezieravosť, chápanosť, vnímavosť, pohotovosť, konzistentnosť, sebaovládanie, disciplinovanosť, odhodlanosť, sebestačnosť, dobrosrdečnosť, láskavosť, vrúcnosť, česťnosť, štedrosť, pohostinnosť, veľkorysosť/veľkodušnosť, nezištnosť, hrdosť, húževnatosť, pravdovravnosť, svedomitosť

dobrák (od kosti), srandistka, veselá kopa

byť inšpiratívnou osobnosťou

prejaviť veľkodušnosť
nedať sa vyviesť z rovnováhy
správať sa veľkoryso
konať čestne

zachovať si chladnú hlavu
mať pevné nervy
triezvo uvažovať
byť/zostať nad vecou
ponúknuť pomocnú ruku niekomu
stáť pri niekom (v ťažkých chvíľach)
vedieť pohľadiť na dušu
oplývať štedrosťou
sršať humorom

Celý by sa rozdal.

negatívne

bezcharakternosť, bezohľadnosť, zlomyseľnosť, zákernosť, krutosť, cynizmus, bezočivosť, uštipačnosť, zisťnosť, pýcha, úzkostlivosť, precitlivenosť, vzťahovačnosť, nedotklivosť, nepružnosť (v myslení), neprispôsobivosť, netolerantnosť, hašterivosť, impulzívnosť, arogancia, vypočítavosť, chválenkárstvo, pochabosť, povýšenectvo, sebastrednosť, nenásytnosť, chamtivosť, skúposť, nevyrovnanosť, nerozhodnosť, nízke sebavedomie, zatrpknutosť, pomstychtivosť, pokrytectvo, zbabelosť, úzkoprsosť, nedôslednosť, ľahkovážnosť, alibizmus, prospechárstvo, bezzásadovosť

sebec, zbabelec, snobka, pokrytec, malomeštička, alibista, prospechárka, lenivec, darebáčka, zloduch, chválenkárika, surovec, grobianka, monštrum

fúria, xantipa, mačo, zúrivec, horenoska, neokrôchanec, drzáň, chrapúň

pretvarovať sa

preháňať *niečo*
pohádzať *niekým/niečím*
robiť *niečo* z rozmaru
zahanbiť *niekoho* svojím konaním
znemožniť/znevážiť/zosmiešniť *niekoho*
vyhovárať sa na *niečo*

vyvolávať konflikty
trpieť nedostatkom empatie

byť bez chrbtovej kosti
byť pekný slaboch/pekná fajnovka
byť drzý ako ploštica/opica

dať niekoho dole
mať za ušami
mať niečo za lubom
preraziť dno

Tvári sa ako neviniatko.
Hrá sa na niečo, čím nie je.
Vodu káže, víno pije.
Pozor na neho/ňu.
To je do neba volajúca drzosť!
Za peniaze si nechá aj do kolena vrátať.
Najlepšia radosť je škodoradosť.
Je to stratená existencia/stratený prípad.

ambivalentné

ambicióznosť, ctižiadostivosť,
cieľavedomosť, tvrdohlavosť,
dominancia, submisívnosť/
podriadenosť, citlivosť, zraniteľnosť,
opatrnosť, pochybovačnosť,
rozpoltenosť, zvedavosť, zdržanlivosť,
váhavosť, roztržitosť, sebakritickosť,
perfekcionizmus

šibalka, vtipálek, týpek, macherka,
salámista, špekulantka, mudrlant

byť citlivý/háklivý na niečo

váhať medzi niečím

presadzovať svoj názor
zastávať protichodné postoje
pochybovať o sebe
podriaďiť sa autorite
klásť na seba vysoké nároky
mať prehnané očakávania

byť dobre strelený/trafený

trvať na svojom
stáť si za svojím názorom
mať ostré lakty
zvažovať každý krok
ísť hlavou proti múru
dokázať sa vyvliecť z niečoho/
zo šlamastiky

Trafená hus zagágala.

Emocionálne prežívanie

emocionálny/psychický stav,
citové rozpoloženie, psychické
prežívanie, prejavy/regulácia
emócií, emocionálna stabilita/
labilita

odzrkadľovať hlboké emócie
narábať s emóciami
podľahnúť emóciám
cítiť sa naplnený/nenaplnený

krotiť (svoje) vášne

Nedala nič najavo.
Nechal sa uniesť (emóciami).
Lomcujú ním emócie.

pozitívne emócie a stavy

vnútorná pohoda/rovnováha,
vnútorné naplnenie, nadšenie,
zanietenie, vášeň, očarenie,
vzrušenie, eufória, úľava,
dojatie, vďačnosť, hrdosť

byť v eufórii

skákať od radosti
mať motýle v bruchu

negatívne emócie a stavy

vnútorná nepohoda, existenciálna
úzkosť, pocit viny, bezmocnosť,
skľúčenosť, skleslosť, sklamanie,
rozčarovanie, znechutenie,
podráždenie, zdesenie, pohrdanie,
frustrácia, rezignácia, skepsa,
odpor, zúrivosť

byť rozhorčený/pobúrený

zúriť/zlostiť sa na niekoho/niečo
pociťovať nevôľu/antipatiu voči
niekomu/niečomu

potláčať/potlačiť frustráciu/hnev

ísť do vývrtky
dusiť v sebe zlosť
zmietañ sa v pocitoch viny
topiť sa v beznádeji
prepahnúť zúfalstvu
podľahnúť panike
cítiť trpkú pachuť niečoho
prežívať ťažké chvíle
mať hlavu v smútku
utrhnúť/odtrhnúť sa z reťaze

Nevie sa ovládať.
Nie je mi do smiechu.
Zachvátil ju hnev.
Z očí mu lietajú iskry.
Vytáča ma to.

Pohár trpezlivosti pretiekol.
Všetci čerti s ním šijú.

ambivalentné emócie a stavy

vnútorná neistota, zahanbenie,
napätie

byť v rozpakoch z niečoho/niekoho

mať hlavu v oblakoch
vyvieť niekoho z rovnováhy/miery
priviesť niekoho do pomykova
vypustiť paru

Je to ako smiech cez slzy.
Musím to rozchodiť/predýchať.
Zatajil sa mi dych.
Srdce mi išlo vyskočiť z hrude.
Rozbúchalo sa mu srdce.

Bijú sa vo mne dva pocity.

Medziľudské vzťahy

vzájomná blízkosť/dôvera, vzájomný
rešpekt, emocionálna opora,
spriaznená duša

nehoda, škriepka, slovná prestrelka,
manipulácia, psychický nátlak,
vyhrotený konflikt, odcudzenie,
narušené/toxické vzťahy, neúnosná
situácia, nezlučiteľnosť/rozdielnosť
pováh

byť niekomu oporou
byť naviazaný na niekoho

trucovať

chlácholiť niekoho
upnúť sa na niekoho
obetovať sa pre/za niekoho
zmieriť sa/udobriť sa s niekým
zosúladiť sa s niekým
urobiť niekomu po vôli

týrať/trýzniť niekoho
(emocionálne) vydierať niekoho
rozhnevať/pohnevať si niekoho

manipulovať *niekým*
 krivdiť *niekomu*
 znepáčiť sa *niekomu*
 nadávať *niekomu/na niekoho*
 vyčítať *niekomu niečo*
 odcudziť sa s *niekým*
 škiepiť sa/vadiť sa s *niekým*
 predvádzať sa pred *niekým*
 intrigovať proti *niekomu*
 miešať sa *niekomu* do súkromia
 stavať sa na odpor voči *niekomu*
 zanedbávať potreby *niekoho*
 narušiť/naštrbiť/zneužiť dôveru *niekoho*
 stratiť dôveru v *niekoho*
 zle zaobchádzať s *niekým*

napraviť/obnoviť narušené vzťahy
 vedieť človeka podržať
 mať/vytvárať pevné/bezpečné
 vzťahové väzby

prežívať hlbokú krízu
 pociťovať silnejúce napätie
 dôjsť k nezhode
 vyhrotiť/vyostriť konflikt
 upadnúť do stereotypu

byť sám ako kôl v plote
byť zohratou dvojicou/dvojkou
byť jedna krvná skupina

handrkovať sa/natahovať sa o niečo
vybabrať s niekým
montovať sa niekomu do života
rozkmotriť sa s niekým
robiť si napriek/prieky
privádzať niekoho do zúfalstva/
šialenstva
omotať si niekoho okolo prsta
vodiť/ťahať niekoho za nos
dať ruky preč od niekoho

mať pre niekoho slabosť
mať ponorku
zobrať nohy na plecía
zaradiť spiatočku
jatriť niečie rany
ísť každý vlastnou/svojou cestou
dostať sa z dažďa pod odkvap/
z kaluže do blata
nájsť spoločnú reč
ťahať za jeden povraz
vedieť sa vžiť do niečej kože

Za dobrotu na žobrotu.
Podaj prst a zoberú ti celú ruku.
Sú ako pes a mačka.
Nevedia si prísť na meno.

Komunikácia (medzi nami) viazne.
Naše názory sa rozchádzajú.
Ich vzťah zovšednel.
Vzťah sa rozpadol/stroskotal.
Vzťah má praskliny/trhlíny.
Škrípe to medzi nimi.
Niekde sa to zadrháva.
Spája ich silné puto.

Rodinná identita

rodinné väzby/tradície, rodinné puto,
 rodinná súdržnosť, roly v rodine,
 medzigeneračné vzťahy, generačné
 rozdiely/konflikty, generačná priepasť,
 rodokmeň, žiadosť o zverenie dieťaťa
 do opatery (matky/otca), striedavá/
 pestúnska starostlivosť

byť vzorným rodičom/dieťaťom
 byť živiteľom/živiteľkou rodiny
 byť pokrvným príbuzným *niekoho*
 byť v príbuzenskom vzťahu s *niekým*
 byť vychovávaný/vedený k *niečomu*

uzavrieť/uzatvoriť cirkevný/
 civilný sobáš
 rozhodnúť sa pre materstvo
 priznať/určiť otcovstvo
 splodiť/počať dieťa
 osvojiť si dieťa
 narodiť sa mimo manželstva
 vychovávať potomstvo
 zastávať *nejakú* rolu v rodine
 preberať rodinné vzorce
 spochybňovať autoritu rodičov
 vyrastať v usporiadanej/dysfunkčnej/
 neúplnej rodine
 naplňať rodinné očakávania
 upevňovať/utúžovať rodinné väzby
 vybudovať rodinné zázemie
 vymaniť sa spod vplyvu rodiny
 odcudziť sa svojim príbuzným
 rozbiť/rozvrátiť rodinu
 dať na rady starších

preklenúť priepasť medzi generáciami
pošpiniť dobré meno rodiny

Životný cyklus

životná etapa, rané detstvo, obdobie
 dospievania/adolescencie, pribúdajúci
 vek, fyzická/psychická zrelosť

pán/pani v rokoch, dospelák, dievčina,
dievka, mládenec, šuhaj, stareňka,
starček, mať, tato, synak, macocha,
ratolest'

plnoletý, nepľnoletý, maloletý,
 nástročný, bezdetný

vstúpiť do dospelosti/manželstva
 prežívať krízu stredného veku
 vyrovnáť sa so životnou zmenou
 bilancovať/rekapitulovať svoj život
 mať najlepšie roky za sebou

trpieť syndrómom prázdneho hniezda
 dožiť sa pokročilého/úctyhodného veku
 odovzdávať skúsenosti mladším
 zomrieť prirodzenou smrťou
 skonáť po dlhej chorobe

byť na vrchole síl

prísť na svet
priviesť na svet dieťa
dostať niečo do vienka
narodiť sa pod šťastnou hviezdou
mať celý život pred sebou
stáť na prahu dospelosti
vziať život do vlastných rúk
prežívať medové týždne
postaviť sa na vlastné nohy
vziať niekoho pod ochranné krídla
odísť na večnosť
rýchlo sa pominúť

Od kolísky po hrob.
Mladosť – pochabosť.
Roky pribúdajú.
Mladší už nebudeme.

partnerské vzťahy

partnerské/manželské/harmonické
 spolužitie, súžitie, manželský zväzok,
 vzťah nadivoko/bez papiera, otvorený
 vzťah, zosobášený/nezosobášený
 pár, citová väzba, partnerská súhra,
 intimita, osudová láska, milostný
 trojuholník, nevera, mimomanželský
 vzťah, rozpad/rozvrat vzťahu,
 rozvodové konanie

byť bez záväzkov
 byť *niekomu* oddaný

príťahovať *niekoho*
 súznieť s *niekým*

nezávážne sa s *niekým* stretávať
nevedieť sa od *niekoho* odtrhnúť
opantať *niekoho* *niečím*
učariť *niekomu* *niečím*
robiť *niekomu* hysterické/žiarlivostné
scény

bezhlavo sa zamilovať
zažívať pocit blízkosti
niesť vinu za rozpad vzťahu
vyhľadať pomoc manželskej poradne

byť ako dve hrdličky

zbaľiť niekoho
padnúť si do oka
buchnúť sa do niekoho
mať k sebe blízko
rozumieť si aj bez slov
mať pletky/zapliesť sa s niekým
dať niekomu/dostať od niekoho
kopačky/košom
ísť od seba
zostať na ocot

láska až za hrob
v dobrom aj v zlom

Ich láska prekvitá.
Je medzi nimi chémia.
Ide na nej/ňom oči nechať.
Iskrí to medzi nimi.
Preskočila medzi nimi iskra.
Láska hory prenáša.
Láska kvitne v každom veku.
Láska mu dáva krídla.
Priniesol by jej aj modré z neba.
Čo oko nevidí, (to) srdce nebolí.
Zíde z očí, zíde z mysle.

Sociálna, kultúrna a interkultúrna identita

sociálna rola, sociálny status,
spoločenské postavenie, sociálne
prostredie, spoločenstvo, sociálne
väzby, príslušnosť k skupine, pocit
spolupatričnosti, viacnásobná/
pluralitná identita, kultúrna/
národná/etnická identita/príslušnosť,
fragmentácia/roztříštenosť identity,
kultúrne/národné/etnické povedomie,
kultúrne korene/dedičstvo/tradície/
hodnoty/praktiky, kolektívna pamäť

spoločensky ukotvený/izolovaný,
kultúrne podmienený/zakorenený/
otvorený, rasový, etnický,
národnostný, väčšinový/majoritný,
menšinový/minoritný

rodák, príslušníčka etnickej skupiny,
Slovan, etnická Maďarka, rodený
Čech, novousadlíčka, starousadlík,
cezpoľný

obyvatelia miest a regiónov

(podľa potreby)

Trnavčan, Nitrianka, Košičan,
Oravec/Oravka, Záhorák, Spiššička

nájsť si svoje miesto *niekde*
cítiť sa prijatý v *nejakej* skupine
identifikovať sa s *nejakým* prostredím
vymedziť sa voči *nejakému* prostrediu

hlásiť sa k určitej skupine
budovať komunitu
formovať (si) sociálnu/kultúrnú
identitu
zžiť sa s prostredím
cítiť sa súčasťou komunity

uchovávať dedičstvo/tradície
držať sa svojich zvykov
odlišovať sa od väčšiny

byť zakorenený niekde
byť vytrhnutý odniekiaľ

mať silné korene niekde
zakoreniť sa/zapustiť korene
vytrhnúť niekoho z koreňov
zapadnúť niekam
cítiť sa ako ryba vo vode

Jazyková identita

jazyková komunita, jazykové
dedičstvo, jazykový repertoár/
kód, materinský/druhý/menšinový/
zdedený jazyk, prirodzený/umelý
jazyk, dvojazyčnosť/bilingvizmus,
viacazyčnosť/multilingvizmus,
plurilingvizmus

rodený hovoriaci, bilingvistka,
polyglot, používateľ/nositeľka jazyka

adaptabilný, dvoj-/viacazyčný, bi-/
multilingválny, jazykovo zdatný/
kompetentný

byť pevne/úzko spätý s jazykom
byť schopný prispôbiť svoj jazyk
byť obklopený *nejakým* jazykom

dohovoriť sa *niekde/s niekým*
používať *nejaký* jazyk ako
dorozumievací prostriedok
stotožniť sa s *nejakým* jazykom

osvojovať si/osvojiť si jazyk
prepínať medzi jazykmi
vnímať jazykové nuansy

zvoliť si komunikačný nástroj
vyjadriť identitu prostredníctvom
jazyka
asimilovať sa do jazykového
prostredia
rozvíjať bilingválnu kompetenciu/
multilingválnu komunikáciu
zachovávať si materinský jazyk
strácať kontakt s jazykom
znovunachádzať jazykové dedičstvo

mať cit pre jazyk
pestovať nejaký jazyk
hovoríť lámavo/lámanou angličtinou
mať kuchynskú slovenčinu
hovoríť jedným jazykom
prelomiť jazykovú bariéru

Kol'ko jazykov vieš, tol'kokrát si
človekom.
Vtáka poznáš po perí a človeka
po reči.

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Rozpoznáva spoločensky oceňované a spoločensky nežiaduce charakterové vlastnosti, rozlišuje medzi neutrálnym opisom osobnosti a hodnotiacim alebo expresívnym vyjadrením.
- Rozumie spôsobom, akými sa v slovenskom prostredí vyjadrujú a interpretujú emócie, napr. vo frazeológii a gestách.
- Vie primerane vyjadriť pochvalu, uznanie, kritiku a nesúhlas pri hodnotení správania druhých a rozpoznáva stereotypy, predsudky a diskriminačné hodnotenie osôb.
- Orientuje sa v sociálnej a kultúrnej identite vrátane príslušnosti ku skupinám, pocitu spolupatričnosti, ako aj v otázkach integrácie, odlišnosti a interkultúrneho kontaktu.
- Reflektuje vlastné kultúrne hodnoty v kontraste s hodnotami slovenskej, príp. európskej spoločnosti, ako aj to, ako ovplyvňuje jeho/jej kultúrna identita vnímanie slovenskej/európskej mentality.
- Rozumie významu rodiny pri formovaní osobnej identity, medzigeneračných vzťahov, vzniku a riešení konfliktov a pozná postoje spoločnosti voči tradičným vs. moderným rodinným zväzkom.
- Orientuje sa v rodinných, partnerských a medzigeneračných vzťahoch v slovenskej spoločnosti, napr. v tradičných aj súčasných formách spolužitia a s nimi spojených spoločenských normách.
- Pozná, ako sa v slovenskom, príp. európskom prostredí formujú a prežívajú medziľudské vzťahy v rôznych etapách života – od detstva až po starobu.
- Vie identifikovať premeny rodinných modelov v postmodernej spoločnosti.
- Chápe úlohu jazyka pri formovaní identity vrátane viacjazyčnosti, jazykovej adaptácie a vzťahu medzi jazykom a kultúrnou príslušnosťou.
- Rozumie archaickým a expresívnym pomenovaniam členov rodiny a pozná ich kultúrne a štylistické uplatnenie.

2

Hodnoty, svetónázor a spoločnosť

Lexika

Spoločenské hodnoty a etické princípy

hodnotová orientácia, hodnotový rámec spoločnosti, morálka, morálne zásady, etika, etická norma/hodnota, etický princíp, etický kódex, etická/morálna dilema, bontón, vhodné/nevhodné/mravné/nemravné správanie, morálne konanie, zadostučinenie, vzájomná úcta, cnosť, česť, dôstojnosť, mravnosť, zmysel pre spravodlivosť, rovnosť, rasová/rodová/náboženská tolerancia, akceptácia inakosti/názorovej pestrosti

filantropia, humanizmus, altruizmus, solidarita, individualizmus, kolektivismus, pluralizmus, pacifizmus, humanitárne princípy

filantrop, humanistka, altruista

problémové aspekty

polarizácia spoločnosti, nenávisťné prejavy, intolerancia, neznášanlivosť, diskriminácia, arogancia,

stigmatizácia, marginalizácia, marginalizovaná skupina, rodové/etnické/rasové predsudky, konflikt záujmov, morálny/myšlienkový relativizmus, polopravda, pretváрка, účelové klamstvo

extrémizmus, radikalizmus, fundamentalizmus, fanatizmus, šovinizmus, rasizmus, antisemitizmus, mizantropia, mizogýnia, xenofóbia, homofóbia

extrémistka, radikál, fundamentalistka, šovinista, fanatička, mizogýn, mizantropka, xenofób, homofóbka, rasista, antisemitka

morálny/nemorálny, cnostný, ušľachtilý, dôstojný, žiaduci/nežiaduci, rešpektujúci, stigmatizovaný, paradoxný, polarizovaný, radikálny, mizogýnný, homofóbny, extrémistický, rasistický, šovinistický, malomeštiacky, provokujúci/provokačný

súlady s etickými princípmi
byť stelesneným dobrom/zlom

vytvoriť si obraz o *niekom/niečom*
prevziať zodpovednosť za *niečo*
postaviť sa za *niekoho/niečo*
vyznávať *nejaké* hodnoty
deklarovať *nejaké* hodnoty
stáť (si) za *nejakým* presvedčením

zdieľať spoločné hodnoty
spoluvytvárať spoločnosť
usilovať sa o spoločné dobro
akceptovať názorovú pluralitu
vyvracať predsudky/stereotypy/mýty
rozlišovať medzi dobrom a zlom
napraviť krivdu
pocítiť/žiadať zadostučinenie
ocitnúť sa pred morálnou dilemou
vystupovať v role morálnej autority
reprezentovať boj dobra a zla

mať čisté svedomie
priať následky svojho konania
pocítiť/spoznať niečo na vlastnej koži
zobrať si niečo k srdcu

Nechýba im nadhľad.
Berie to športovo.
Ich skutky hovoria za nich.
Slúži vám to ku cti.

rozpor s etickými princípmi
byť dôkazom morálneho zlyhania

radikalizovať sa

moralizovať o *niečom*
stigmatizovať *niekoho*
odsudzovať *niečo/niekoho*
hanobiť/zhadzovať/ponižovať/
znevažovať *niekoho*
znevýhodňovať *niekoho*
vyľučovať *niekoho odniekiaľ*
marginalizovať *niekoho*

radikalizovať *niekoho*
sfanatizovať *niekoho*
zľahčovať *niečo*
odsúvať *niekoho* na okraj spoločnosti
dištancovať sa od *niečoho*
diskriminovať *niekoho* na základe *niečoho*

podliehať predsudkom
relativizovať morálne hodnoty
prenášať vinu na iných
konať svojvoľne/lahkomyseľne
podnecovať nenávisť/neznášanlivosť
inklinovať k radikalizmu

byť medzi dvoma mlynskými kameňmi

lavírovať/balansovať medzi niečím
mať stigmú niečoho
nálepkovať/onálepkovať niekoho
škatuľkovať/zaškatuľkovať niekoho
očierňovať/očierniť niekoho
hádzat vinu na niekoho
vyťahovať na niekoho špinu
zájsť príďaleko
hádzat všetkých do jedného vreca
prekročiť hranice slušnosti
dať sa na zlé chodníčky

Hryzie ju svedomie.
Zaplavili/zožierajú ho výčitky svedomia.
Je to za čiarou/cez čiaru.
Nepatrí sa to.
Karma je zdarma.

Hodnotová identita

morálne/existenciálne/duchovné hodnoty, svetónázor, životná cesta/filozofia/zásada, životné smerovanie/poslanie/krédo, životný postoj,

životné ideály, zmysel života,
(zodpovedný) prístup k životu, duchovný
rozvoj, vnútorné presvedčenie,
hodnotový rebríček, hodnotová
hierarchia, morálna integrita,
potreba spoločenského vyžitia

hodnotovo orientovaný, zmysluplný,
zásadový, principiálny, motivovaný,
oduševnený, zapálený, horlivý,
inšpiratívny, stimulujúci, rigidný,
prudérny

byť stotožnený s *niečím*
byť konfrontovaný s *niečím*
byť pre *niečo* stvorený
byť na ceste za *niečím*

umúdriť sa
polepšiť sa
spamätať sa

riadiť sa *niečím*
vzdorovať *niečomu*
zostať verný *niečomu*
potrpieť si na *niečo*
povzniesť sa nad *niečo*
vziať si ponaučenie z *niečoho*
zastávať *nejaký* názor/postoj
uspokojovať potreby *niekoho*

utvárať si svetonázor
žiť plnohodnotný/naplnený život
žiť/viesť dvojité život
hľadať zmysel života/existencie
prebrať zodpovednosť za svoj život
preukázať zásadovosť/vnútornú silu
obhajovať svoje presvedčenie
konať v súlade so svojimi zásadami/
hodnotami/princípmi
zachovať si dôstojnosť/morálnu
integritu

nájsť spoločnú reč
prejsť vnútornou premenou
prehodnotiť postoje
dospieť k životnému poznaniu
konfrontovať sa s odlišnými
hodnotami
čeliť morálnej dileme/vnútornému
konfliktu
viesť/zvádzať vnútorný boj
bojovať sám/sama so sebou
robiť morálne kompromisy
konať pod tlakom okolností
podľahnúť tlaku okolia
zradiť vlastné zásady
zaprieť svoje presvedčenie

byť ukotvený niekde
byť stará škola

dostať rozum
prísť k rozumu
stáť za námahu
konať v dobrej viere
mať srdce na správnom mieste
vstúpiť si do svedomia
nosiť/odhodiť masku
zachovať si tvár
stratiť sám/sama seba
prevracať kabát

Zvyk je železná košľa.
Čo ťa nezabije, to ťa posilní.

Filozofia (podľa potreby)

filozofický smer, filozofické hnutie,
empíria/skúsenosť, vyššie poznanie,
vedomosť/nevedomosť, láska
k múdrosti/poznaniu/pravde,
bytie, súcno, existencia, podstata,
prirodzenosť, princíp, fundament,

východisko, múdrosť, pochybnosť,
pravdivosť

rozum, myseľ, indukcia, dedukcia,
logika, idea, úsudok, usudzovanie,
uvažovanie

materializmus, idealizmus,
racionalizmus, empirizmus,
stoicizmus, skepticizmus,
existencializmus, nihilizmus

stoik, skeptička, nihilista,
materialistka, idealista

raciónálny, empirický, materialistický,
idealistický, stoický, skeptický,
fundamentálny, rozumový,
existenciálny, podstatný, pravdivý,
klamlivý

jestvovať/existovať

pochybovať o *niečom*
rozjímať o *niečom*/nad *niečím*
filozofovať nad *niečím*
zaujať postoj k *niečomu*
predniesť stanovisko k *niečomu*
mať/nemať vedomosť o *niečom*
javiť sa *nejakým* spôsobom

Viem, že nič neviem.
Múdrosť sa chváli sama.

Viera, duchovný život a sekulárna spoločnosť

náboženská identita, náboženské
presvedčenie, náboženský rituál/
obrad, náboženský pluralizmus,
náboženská doktrína/dogma,

náboženský fanatizmus,
fundamentalizmus, náboženská
sloboda/sloboda vierovyznania,
sekularizmus, sekulárny humanizmus,
odluka cirkvi od štátu

duchovný/spirituálny život, duchovné
prežívanie, duchovno, duch
(*niečoho*), smrteľnosť, nesmrteľnosť,
pomínavosť, večný život, mystika,
mystická skúsenosť, extáza,
alternatívna/moderná spiritualita,
ezoterika, poverčivosť, kľatba, liečivá
sila, vesmírna sila/energia, biela/
čierna mágia, slobodná vôľa, vyznanie
viery, dobrý/zlý skutok, proroctvo,
apokalypsa, posvätné/pútnické
miesto, modlitebná/meditačná
miestnosť, modlitebňa, púť

registrovaná cirkev, náboženské
spoločenstvo/hnutie, sektárske
zoskupenie/sekta, abrahámovské
náboženstvo

monoteizmus, polyteizmus,
panteizmus, ateizmus,
agnosticizmus, pohanstvo,
animizmus, šamanizmus

prorok, nasledovníčka *niekoho*, pútnik,
pustovníčka, askét, mystička
šaman, liečiteľka, alchymistka, mudrc,
mág, veštec/veštkyňa/veštica
ateista, agnostička, pohan, sektárka,
kacíř, *neznaboh*

náboženský, božský, boží, posvätný,
sakrálny, nábožný/pobožný/zbožný,
asketický, rituálny, obradný, mystický,
ezoterický, magický, nadprirodzený,
nadpozemský, svetský, sekulárny,

poverčivý, pohanský, hriešny,
diabolský, skazený, zvrhlý, prekliaty

byť oddaný viere
byť posadnutý (diablom)

hrešiť
postiť sa
kajať sa

nasledovať *niekoho*
vymodliť (si) *niečo*
odčiniť *niečo*
požehnať *niekoho/niekomu*
prekliť *niečo/niekoho*
zrieť sa *niečoho*
vnuknúť *niekomu niečo*
klaňať sa *niekomu/pred niekým*
utiekať sa k *niečomu/niekomu*
rozjímať nad *niečím*
pokladať *niečo* za posvätné
znesvätiť *niečo/nejaké* miesto
vyslyšať *niečie* prosby/modlitby
praktizovať *nejaké* náboženstvo

mať pevnú/neochvejnú vieru
vyznávať vieru
obrátiť sa k Bohu
vzývať Boha
oddať sa modlitbe/meditácii/
kontemplácii
konať dobré skutky
zachovávať/držať pôst
konvertovať na inú vieru
odlíšiť dobro od zla
oľutovať hriech/skutok
odvrátiť sa od viery
odkloniť sa od Boha
odolať/podľahnúť pokušeniu
viazať sa na náboženstvo/ideológiu
požadovať odluku štátu od cirkvi
reformovať cirkevné inštitúcie

nahovárať/navádzať niekoho na zlé
odplatiť sa niekomu dobrým za zlé

Jednotlivé náboženstvá

(podľa potreby)

kresťanstvo

Biblia/Sväté Písmo, Starý/Nový zákon,
Desať Božích prikázaní/Desatoro,
evanjelium, ukrižovanie, vzkriesenie,
zmŕtvychvstanie, zjavenie, znamenie,
spasenie, zázrak

ekumenizmus, evanjelická/katolícka/
ekumenická bohoslužba, (svätá)
omša, sviatosť krstu/manželstva/
kňazstva, (prvé sväté) prijímanie,
sviatosť birmovania/*birmovka*,
konfirmácia (*evanj.*), znak/symbol
kríža, oltár, spovednica, kazateľnica,
krstiteľnica, mnišsky rád

Boh, Ježiš Kristus, Mesiáš, Spasiteľ,
Boží Syn, Duch Svätý, Svätá Trojica,
Panna Mária

anjel, archanjel, diabol/satan,
biblická postava, svätec/svätica,
patrón, mučeníčka, apoštol,
učeníčka, evanjelista

cirkevná hierarchia

cirkevný hodnostár, pápež/Svätý Otec,
kardinál, arcibiskup, biskup, farárka,
kaplán, kazateľka, duchovný, pastorka,
gréckokatolícky/protestantský/
pravoslávny kňaz, mních/mníška, laik,
kostolníčka, miništrant

Vaša Svätosť, Vaša Eminencia,
Vaša Excelencia

biblický, starozákonný/novozákonný,
ortodoxný, sviatosťný, nebeský, rajský,
pekelný

prežehnať sa
kľaknúť si
vypovedať sa

posvätiť/vysvätiť *niečo*
orodovať za *niekoho*
zmluvať sa nad *niekým*
vyhlásiť *niekoho* za svätého

vstúpiť do cirkvi
vystúpiť z cirkvi
robiť pokánie
chodiť na spoveď
modliť sa ruženec/otčenáš
udeľovať/prijímať sviatosti
slúžiť omšu/bohoslužbu
kázať/mať kázeň
prosiť o odpustenie
exkomunikovať z cirkvi
ukrižovať Ježiša
naplniť proroctvo
spasiť ľudstvo
vstať z mŕtvych

židovstvo/judaizmus

Tóra, Talmud, šestícipa/Dávidova
hviezda, kóšer pravidlá, židovský/
vyvolený národ, záväzné učenie,
biblická hebrejčina, synagóga,
židovská obec, ortodoxný/
reformovaný judaizmus, rabínska
tradícia

Abrahám, Izák, Jakub, Mojžiš, Noe,
praotec, rabín

študovať Tóru
sláviť Chanuku

svätiť šabat
dodržiavať prikázania
zúčastňovať sa na obradoch
konzumovať kóšer jedlo
hlásiť sa k židovskej komunite
očakávať príchod Mesiáša

islam

Korán, päť pilierov viery, sunnitský/
šíitsky islam, islamské právo (šaría),
mešita, minaret, pôstny mesiac
ramadán, symbol polmesiaca

Alah, prorok Mohamed,
duchovný vodca, imám

recitovať Korán
postiť sa počas ramadánu
prerušiť pôst po západe slnka
riadiť sa lunárnym kalendárom
konzumovať halal jedlo
modliť sa päťkrát denne
absolvovať púť/putovať do Mekky
zvolávať veriacich na modlitbu
nosiť hidžáb

budhizmus

štyri vznešené pravdy, Budhovo
učenie, duchovná cesta, osvietenie,
nirvána, karma (*aj v hinduizme*), kolobeh
znovuzrodenia/reinkarnácia, utrpenie,
meditácia

Budha, budhistický mních

vznešený, prebudený (Budha),
prevtelený, reinkarnovaný,
osvietený

kráčať duchovnou cestou
prekonať utrpenie
znovuzrodiť sa v inom živote

usilovať sa o osvietenie
dosiahnuť osvietenie
vstúpiť do nirvány

hinduizmus

morálny poriadok, prevtelenie/
reinkarnácia, božstvo/božstvá,
oslobodenie, posvätné texty,
spoločenská rola, kasta

boh Šiva/Višnu, bohyňa,
duchovný vodca

uctievať božstvá
patriť do určitej kasty
veriť v nové vtelenie duše
reinkarnovať sa/prevteliť sa
do *niekoho*
oslobodiť sa od karmy

biblická frazeológia

zasľúbená zem
babylonská veža
neveriaci Tomáš
márnotratný syn

milosrdný Samaritán
Evino rúcho
Noemova archa
judášsky bozk
tridsať strieborných

byť alfou a omegou

vyviesť národ zo zajatia
umývať si ruky nad niečím
niešť svoj kríž
hádzat perly sviniam

milovať blížneho svojho
padnúť na úrodnú pôdu
prejsť uchom ihly

Vodu káže, víno pije.
Zakázané ovocie najviac chutí.
Kto je bez viny, nech prvý hodi
kameňom.

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Orientuje sa v hodnotových systémoch jednotlivca (napr. morálne zásady, životné postoje, svetonázor) a rozumie situáciám, v ktorých dochádza ku konfliktu hodnôt.
- Rozumie spoločenským normám, rôznym podobám spoločenských vzťahov a hodnotám, na ktorých sú založené (napr. dôvera, lojalita, vzájomný rešpekt).
- Rozumie tomu, aké správanie sa v slovenskom kultúrnom prostredí považuje za vhodné alebo nevhodné a orientuje sa v základných etických princípoch, ako sú úcta, dôstojnosť, solidarita, spravodlivosť či tolerancia.
- Orientuje sa v spoločenských problémoch spojených s predsudkami, diskrimináciou, marginalizáciou, nenávisťnými prejavmi a polarizáciou spoločnosti a dokáže tieto javy kriticky reflektovať.
- Chápe význam náboženstva, viery, svetonázoru a sekulárnych postojov v živote jednotlivca a spoločnosti a orientuje sa v ich vplyve na hodnoty, morálne rozhodovanie a spoločenské normy.
- Má dostatočné vedomosti o náboženských a iných tradíciách v slovenskom a európskom kontexte, ako aj o tom, ako ovplyvňujú postoje ľudí k životu, morálke, povinnostiam či zodpovednosti.
- Rozumie tomu, ako jazyk odráža medziľudské vzťahy a spoločenské hodnoty vrátane frazeológie, slangu, ustálených spojení a kultúrne podmienených výrazov spojených s morálkou, láskou, konfliktmi a vnútorným svetom jednotlivca.

3

Starostlivosť o fyzické a mentálne zdravie

Lexika

Zdravie a životný štýl

životná rovnováha, životospráva, stravovacie/pohybové/spánkové návyky, hektické životné tempo, nadmerný/dlhodobý stres, psychická záťaž, nezodpovedný prístup k vlastnému zdraviu/telu, nízka uvedomelosť, konzumácia návykových látok, (častá) príčina úmrtia

mať blahodarný účinok na *niečo*

dodržiavať zásady zdravej životosprávy
budovať (si)/osvojovať si zdravé návyky
venovať pozornosť svojej telesnej schránke
dbať na kvalitu života
zanedbávať svoje zdravie
žiť pod permanentným tlakom
podceňovať varovné signály
vyvracať mýty o zdraví

*Zdravie je prvoradé.
Zdravie si za peniaze nekúpiš.*

stravovanie

vyvážené stravovanie, vyvážená strava, vhodná/racionálna výživa, nutričná/výživová hodnota, kalorický príjem, energetický výdaj, nevhodné zloženie potravín, konzumácia ultraspracovaných potravín, vysoký príjem cukru/tukov, dostatočný príjem tekutín, striedme/nadmerné jedenie, prejedanie sa, prísna/redukčná diéta, prerušovaný pôst, jojo efekt, metabolizmus, *kalorická bomba*

živiny, vláknina, konzervant, umelé sladidlo, prírodné/syntetické farbivo, výživový doplnok

výživový poradca, dietologička

výživný, výživový, kalorický, nízko-/vysokokalorický, presladený, presolený

byť maškrtný/prieberčivý

vyhladnúť
hladovať

nasýtiť sa
prejedať sa

zhltnúť *niečo*
zaradiť *niečo* do jedálnečky
vylúčiť *niečo* z jedálnečky
zajedať *niečo niečím*
zapíjať *niečo niečím*

znižovať príjem cukru/hladinu cholesterolu
zredukovať hmotnosť
vyvolať alergickú reakciu
dopriať si výživné jedlo
sledovať kalorický príjem
dbať o vyváženosť stravy
jesť po lyžičkách

*byť najedený do prasknutia
byť pažravý/pahlný*

*mať mlsný jazyček
prežierať sa
okoštovať niečo
zahnať hlad/smäd*

*Sýty hladnému neverí.
Oči by jedli.*

konzumácia alkoholu

požívať alkoholické nápoje
nadmerne/príležitostne konzumovať alkohol
siahať po alkohole

*prepadnúť alkoholu
ožierať sa
nasávať (alkohol)*

piť ako dúha

Alkohol je metlou ľudstva.

spánok

biorytmus, spánková hygiena, spánkový deficit, spánková porucha, nespavosť/insomnia, chronická nevyspatosť, bdenie, prebdená/bezsenná noc

(veľký) spáč, *spachtoška*, *nočná sova*, *ranné vtáča*

byť námesačný

bdieť
usnúť
chrápať/*píliť*
zdriemnuť si

mať ľahký spánok
mať narušený spánkový režim
podceňovať význam spánku
trpieť nespavosťou/poruchou spánku
prevažovať sa v posteli
prebdiť noc
dospať prebdeť noc

*drichmať
buntošiť
spať ako v oleji/bavlnke
spať ako zabitý/zarezaný
vyspať sa doružova
chodiť spať so sliepkami
dať si šľofika/siestu*

*Berie ma na spánok.
Idú na mňa driemoty.
Celú noc som oko/oka nezažmúril.*

pohybová aktivita

aktívny spôsob života, fyzická kondícia, telesná zdatnosť, regenerácia organizmu, správne/nesprávne držanie tela,

jednostranná záťaž, kompenzácia sedavého zamestnania, pohybový aparát, jemná/hrubá motorika

osobný/kondičný/fitness tréner, inštruktorka jogy/pilatesu

spôsob chôdze

(podľa potreby)

kývať sa, pohojdávať sa, tacať sa/ potácať sa, poskakovať, pobežovať, vykračovať si, premávať sa, vliecť sa, zakopnúť o niečo, prešľapovať na mieste, motať sa, šuchtať sa

Ide ako veľká voda.

vnímanie tela a pohybu

(podľa potreby)

balansovať
čupnúť si

pripažiť/predpažiť/upažiť/vzpažiť (ruky)

pokrčiť/vystrieť/narovnať končatiny
aktivovať/spevniť/posilniť svaly/
svalové skupiny
precvičiť všetky svalové partie
stabilizovať trup/panvu
prenášať váhu
stiahnuť brucho/svaly
natiahnuť/ponaťahovať svaly/chrbticu
švihnúť nohou/rukou
uvedomovať si polohu tela
precítiť prácu svalov
udržiavať tempo
vytrvať v tempe
zintenzívniť záťaž/tempo
regulovať intenzitu
striedať intervaly
synchronizovať pohyb s rytmom
koordinovať pohyby rúk a nôh

zdokonaľovať techniku
korigovať/naprávať držanie tela
zabrzdiť pohyb/švih
zotrvať v *nejakej* polohe/pozícii
sústrediť sa na dych
optimalizovať dýchanie
zjemniť pohyb

účinnok pohybu

uvoľniť napätie/stuhnuté svalstvo
regenerovať organizmus
udržiavať sa vo forme/v kondícii
dostať sa späť do formy
harmonizovať telo a myseľ
načerpať energiu
prekonať únavu
obnoviť hybnosť svalov
zvyšovať odolnosť/výdrž
zmierniť bolesti/stuhnutosť
predchádzať bolestiam chrbtice

*byť celý dolámaný
byť vo švungu*

dávať/dať telu zabráť

psychické/duševné zdravie

psychická odolnosť, duševná rovnováha, duševná hygiena, nastavenie hraníc, civilizačný stres

psychosomatické príznaky,
psychické preťaženie, tlak na výkon,
syndróm vyhorenia, úzkostný stav/
úzkosť, panický atak, záchvat
úzkosti/paniky, fyzická/psychická
podráždenosť, emočné vyčerpanie,
vysoká citlivosť/hypersenzitivita,
skľúčenosť, traumatický zážitok,
posttraumatický syndróm,
psychoterapia, antidepresívum

schizofrénia, bipolárna porucha,
hraničná porucha osobnosti,
narcistická porucha, porucha
príjmu potravy

psychicky stabilný/odolný, psychicky
nestabilný/labilný, (hyper)senzitívny,
precitlivý, vystresovaný, preťažený,
vyhorený, uponáhľaný, skľúčený,
príčetný/nepříčetný

byť vnútorne rozdvojený/rozpoltený
byť odolný voči stresu

chradnúť
zablokovať sa
opúšťať sa
pozbierať sa

vytesniť *niečo*
spracovať *niečo* psychicky
zvládať *niečo* s námahou
koučovať *niekoho*
skoncovať s *niečím*
spozornieť pri *niečom*
odreagovať sa od *niečoho*
vyrovnať sa s *niečím* po svojom

rozoznávať varovné signály/príznaky
načúvať vlastným potrebám
zveriť sa do rúk odborníka
podstúpiť terapiu
chodiť na sedenia (k terapeutovi)
odblokovať staré traumy
načerpať psychické sily
nastaviť si hranice
vzniknúť v dôsledku dlhodobého
stresu
nevedieť sa rozhybať
mať výkyvy nálad
správať sa nepříčetne
dostať panický záchvat/atak

upadať duševne
psychicky sa zrútiť
siahnúť si na život

*byť raz hore, raz dole
byť ako na hojdačke
byť na pokraji síl
byť na nevydržanie
byť/nebyť pri zmysloch
nebyť vo svojej koži*

*pozviechať sa
nakopnúť sa
dať sa dokopy/dohromady
mlieť z posledného
cítiť sa ako zbitý pes
klesať na duchu
ocitnúť sa na dne
odraziť sa od dna
vyvetrať si hlavu
prísť na iné myšlienky*

*Je z nej/neho troska.
Som rozbitá.
Ťahá sa to so mnou dlhý čas.
Už mi z toho prepína/hrabe.
Ide mi z toho hlava prasknúť.
Nevie sa z toho spamätať.
Musíš sa šetriť.
To prebolí.*

Ľudské telo, choroby a symptómy

časti tela

(podľa potreby)

horná/dolná končatina, trup,
stavec, platnička, brušná dutina,
tráviaci trakt, tráviaca trubica,
štítka žľaza, vaječníky,
semenníky

mliečny/trvalý chrup, hlasivky,
očné viečko, jamka v líci, nosná dierka,
ušný lalôčik

krvný obeh, červené/biele krvinky,
krvná plazma, kostná dreň, mäkké
tkanivo

srdcový, kožný, pľúcny, dýchací,
tráviaci, vylučovací, nervový,
hormonálny, lymfatický

symptómy

vyrážka, pľuzgier, zdureníe,
poranenie, poleptanie, popálenina,
pomliaždenina, modrina, monokel,
trpnutie, opuch/opuchnutie,
otrava, akútna/chronická/pálivá/
tupá/pulzujúca/neznesiteľná
bolesť, hlien, nevoľnosť, závrat,
bezvedomie, dýchavičnosť,
malátnosť, nechutenstvo, podvýživa,
dehydratácia, triaška, zimomriavky,
husia koža, delírium

opuchnutý, popálený, pomliaždený,
otrasený, podvyživený, malátny,
prehriaty, podchladený, chorľavý,
(celý) ubolený, zúbožený

byť náchylný na *niečo*

hnisať
mokvať
slziť
krívať
vysypať sa
dusiť sa
triasť sa
zakolísť sa
skolabovať
omdlieť/zamdlieť/odpadnúť

otraviť sa *niečím*

stratiť vedomie
upadnúť do bezvedomia
zmietañ sa v křčoch
vytknúť si členok
pichať v boku
trpieť bolesťami
zjojknuť od bolesti
skrúcať sa od bolesti
pocitovať únavu/slabosť

cítiť sa oťapený
cítiť sa pod psa
hodiť tyčku/šabl'u
mať žalúdok ako na vode
tresnúť sa do hlavy

Preháňa ma.
Nadúva ma.
Dusí ma.
Páli ma záha.
Celá sa vysypala.
Už tri dni soplí.
Ledva lapá dych/po dychu.
Niečo na mňa lezie.
Spustili sa mi migrény.

ochorenia modernej spoločnosti

nevyliciteľná/vzácná/zriedkavá
choroba, degeneratívne ochorenie,
respiračné ochorenie, reumatické
ochorenie/reuma, ochorenie
pohybového aparátu, ochorenie
obličiek/štítnej žľazy/pečene,
porucha zrážania krvi, otras mozgu

nárast výskytu ochorení,
civilizačné ochorenia, metabolické/
nádorové/autoimunitné ochorenie,
kardiovaskulárne/srdcovo-cievne
ochorenie, hypertenzia, infarkt,

mŕtvica/mozgová príhoda/porážka,
cukrovka, obezita, látkové/nelátkové
závislosti, alergická reakcia,
anafylaktický šok

genetika

dedičnosť, molekula DNA,
(zmutovaný) gén, mutácia, geneticky
podmienené ochorenie, dedičná/
genetická predispozícia, vývojová
chyba, vonkajší činiteľ, výskyt
v rodine/rodinný výskyt, rodinná
anamnéza, spúšťač ochorenia,
rizikový faktor, genetické testy

nositeľ génu

dedičný, zdedený, vrodený,
nevyliciteľný, doživotný

byť geneticky podmienený
byť ohrozený rizikovými faktormi

zapríčiniť *niečo*
zdediť *niečo* po *niekom*

prejaviť sa v priebehu života
postihovať častejšie chlapcov/dievčatá
prenášať (sa) z generácie na generáciu

Trpíme rôznymi neduhmi.
Nevie sa zbaviť tej pliahy.

infekčné choroby a ich príčiny

mikróby, mikroorganizmy, baktérie,
vírusy, huby, plesne, parazity

chytľavá/nákazlivá choroba, zdroj/
ohnisko nákazy, inkubačný čas/
inkubačná doba, šírenie/prenos/
mutácia vírusu, kolektívna imunita,
pandemická/epidemiologická situácia,

lockdown, morová/chrípková
epidémia, epidémia cholery,
celosvetová pandémia

záškrt, osýpky, čierny kašeľ, detská
obrna, šarlach, mumps

mor, cholera, pravé/ovčie kiahne,
španielska chrípka, tuberkulóza,
črevná viróza, týfus, ochorenie
COVID-19

epidemiologička, prenášač, pôvodca,
infikovaný jedinec, pacient nula

bakteriálny, vírusový, nákazlivý,
nakazený, symptomatický, vysoko
infekčný, rýchlo sa šíriaci

byť vyvolaný vírusom

nainfikovať *niekoho*
infikovať sa *niečím*
prísť do styku s *niekým/niečím*
vyhýbať sa priamemu kontaktu
s *niekým*
prekonať *nejaké* ochorenie

zabrániť kontaktu s nakazenou osobou
zaviesť povinné očkovanie
zastaviť šírenie vírusu
zostať v karanténe
prekonať infekčné ochorenie
nabobúdať epidemické rozmery
postihovať deti v predškolskom veku
nasiaknuť krvou
preležať celý deň

Niečo som chytil.
Šíri sa to ako mor.

Liečba a rekonvalescencia

stanovenie/určenie diagnózy,
(cestovateľská/rodinná) anamnéza,
liečebný postup, liečebný režim,
domáca/doživotná/ambulantná liečba,
akútny/chronický stav, celková/
lokálna anestéza, chirurgický/
invazívny/neinvazívny zákrok,
operácia, laparoskopia,
transplantácia orgánu, zhoršenie/
ústup príznakov, vysoký/nízky prah
bolesti, nečakané komplikácie,
zlyhanie liečby, prepúšťacia správa,
jednodňová chirurgia

regenerácia, rehabilitácia,
rekonvalescencia, fyzioterapia,
vodoliečba, elektroliečba,
kryoterapia, kúpeľná starostlivosť,
liečivé bahno, tejpovanie,
alternatívna/východná/tradičná
čínska medicína, homeopatia,
akupunktúra, akupresúra,
procedúra, holistický prístup,
placebo efekt

ležiaci pacient, chiropraktička, sanitár,
anesteziologička, fyzioterapeut,
rehabilitačná sestra

prevencia

preventívne opatrenie, preventívna
prehliadka, skrining, prístup
k očkovacím látkam, doživotná
imunita, recidíva ochorenia

chronický/dlhodobý, akútny/náhly/
krátkodobý, odolný/rezistentný,
imúnny, terapeutický

prežiť *niečo* bez ujmy na zdraví

zanedbávať prevenciu
predchádzať vzniku ochorení/
komplikáciám
zabrzdiť progresiu ochorenia

priebeh liečby

ustupovať (*o symptómoch*)

resuscitovať *niekoho*
stabilizovať *niekoho*
udržiavať *niekoho* v umelom spánku

diagnostikovať/určiť ochorenie
nasadiť liečbu
prepuknúť naplno
potláčať symptómy
zmierniť príznaky
pocítiť okamžitú úľavu
vyžadovať si hospitalizáciu
uspať pacienta
transplantovať orgán
prebiehať bez komplikácií
prepustiť do domácej liečby
opustiť nemocnicu na reverz
dodržiavať liečebný režim
zotaviť sa z choroby
predĺžiť/zachrániť život pacienta
vrátiť sa do normálu
nariadiť pitvu

byť odpísaný/na odpis
byť pripútaný k posteli/na lôžko

mať smrť na jazyku
vykynožiť nejakú chorobu
prehrať boj so zákernou chorobou
držať sa pri živote silou vôle/
zubami-nechtami
dostať sa pod nôž
postaviť niekoho na nohy
utiecť hrobárovi z lopaty

Ide to s ňou dolu kopcom/z kopca.
Len duša do neho chodí spávať.

farmakologická liečba

vysokoúčinný liek, liečivo, čapík/
čípok, šumivá tableta, kloktadlo,
analgetikum, antivirotikum,
antihistaminikum, antikoncepcia,
sedatívum, infúzia, protijed, protilátka,
biologická/symptomatická liečba,
okamžitý nástup účinku, vedľajší
účinkok, hlásenie vedľajších účinkov,
farmakoterapia

byť rezistentný voči *niečomu*

vstrebávať sa
predávkovať sa

dávkovať *niečo*
inhalovať *niečo*
dať za čajovú lyžičku *niečoho*

nasadiť/vysadiť lieky
podávať ústami/do žily
rozpustiť liek vo vode/v ústach
cmúľať liek v ústach
zapiť veľkým množstvom vody
prehltnúť liek
pôsobiť ihneď/postupne
vyvolať reakciu v tele
podať protilátku/protijed
nanášať na kožu/sliznicu

Liek vyvoláva nespavosť.

Zdravotná starostlivosť

zdravotný systém, verejné
zdravníctvo, financovanie/
podfinancovanie/fungovanie/kolaps

zdravotníctva, prístup k zdravotnej
starostlivosti, dostupnosť inovatívnej
liečby, zdravotná infraštruktúra, sieť
nemocníc, verejné/povinné zdravotné
poistenie, úrazové poistenie,
pripoistenie

zdravotnícke zariadenie, (detské)
sanatórium, liečebný ústav/liečebňa,
ošetrovňa, denný stacionár, poľná
nemocnica, hospic, pitevňa, JIS/
jednotka intenzívnej starostlivosti,
ARO/anestéziologicko-resuscitačné
oddelenie

preventívna/akútna/dlhodobá/
paliatívna starostlivosť,
ošetrovateľská starostlivosť,
preťažený zdravotnícky personál,
čakacia doba na vyšetrenie,
zdravotný výkon, spoplatnený/
nadštandardný úkon, ambulantné
poplatky, kategorizácia liekov,
zdravotná dokumentácia,
informovaný súhlas, ochrana
osobných údajov pacienta

zazmluvnený lekár

byť hradený z verejného zdravotného
poistenia

zložiť Hippokratovu prísahu
poskytnúť prvú pomoc
zanedbávať zdravotnú starostlivosť
obmedzovať prístup k zdravotným
službám
uzatvoriť zmluvu so zdravotnou
poisťovňou
preplatiť zdravotné výkony
doplatiť si za nadštandardný
lekársky úkon

byť len číslo v systéme

skončiť na áre

ležať na jiske

posielať niekoho od dverí k dverám

Celú operáciu v plnej výške hradí poisťovňa.

Lekári sú preťažení až po uši.

Lekári riešia veci za pochodu.

Nemocnice kolabujú pod náporom pacientov.

bioetika

ľudská dôstojnosť, lekárske tajomstvo, výhrada vo svedomí

genetické inžinierstvo, klonovanie, umelé prerušenie tehotenstva/ interrupcia, eutanázia, náhradné/ surogátne materstvo, darcovstvo orgánov

klonovať *niečo/niekoho*

rešpektovať dôstojnosť pacienta
porušiť lekárske tajomstvo
uplatniť výhradu vo svedomí
podstúpiť interrupciu
rozhodovať o vlastnom tele
umelo predlžovať život

reprodukčné zdravie a starostlivosť o novorodenca

(podľa potreby)

reprodukčné práva, plánované rodičovstvo, asistovaná reprodukcia,

gravidita, rizikové tehotenstvo, umelé oplodnenie, prenatálna starostlivosť, tehotenské komplikácie, prirodzený/ predčasný pôrod, cisársky rez/sekcia, inkubátor, pupočná šnúra, placenta, šestonedelie, popôrodná depresia

materské mlieko, umelé/sušené mlieko/sunar, dojčenská výživa, zavádzanie príkrmov

plodnosť, neplodnosť, sterilizácia, spontánny potrat, *hniezdo záchranu*

rodička, prvorodička, pôrodník, pôrodná sestra, dula, novorodenec, predčasne narodené dieťa/ *predčasniatko*

dojčiť/*koiť*

donosiť/prenášať dieťa
podstúpiť umelé oplodnenie
porodiť prirodzeným spôsobom/
cisárskym rezom
prestrihnúť pupočnú šnúru

Šport a pohybové aktivity

vrcholový/výkonnostný/masový šport, športová príprava/kariéra, profesionalizácia/komercializácia športu, tréningový plán, (športová/ olympijská) výprava, prvoligový/ druholigový tím, športové zranenie, preťaženie organizmu, pretrénovanie,

fyzická záťaž/výdrž, prevencia zranení

štartový povel, cieľová rovinka, štafeta, nedovolený zákrok, aut, penalta, pokutový kop, trestná lavica, riadny hrací čas, predĺženie, polčas, prvá/druhá/tretia tretina

športová etika, tlak sponzorov, poškodenie reputácie, diskriminácia športovkyň, športový škandál, doping, zakázané/nepovolené látky, manipulácia výsledkov, stávkovanie

športovisko, strelnica, zjazdová/ dostihová dráha, skokanský mostík, lyžiarsky svah

obranca, útočníčka, parašutista

diskvalifikovať *niekoho*
dostihnúť/dohoniť *niekoho*
prihrať/nahrať *niekomu*
pretekať sa s *niekým*
pozastaviť *niekomu* pretekársku činnosť

odpísať začiatok/koniec zápasu
zvrátiť priebeh zápasu
premeškať šancu
odolať tlaku súpera
podať presvedčivý výkon
podľahnúť nervozite
udržať si náskok
otočiť zápas
hrať/nehrať fair-play

odohrať celú sezónu
dosiahnuť tesné víťazstvo
prestúpiť do iného klubu
zviditeľňovať ženský šport

potiahnuť celý tím
zaspať na štarte
rozdrviť súpera
uplatňovať dvojitý meter voči niekomu

manipulácia s predmetmi v športe

(podľa potreby)

uchopiť *niečo*
schmatnúť *niečo*
vykopnúť/odkopnúť *niečo*
hodiť/odhodiť/vyhodiť *niečo*
roztočiť *niečo*
udrieť do *niečoho*
vrhnúť sa na *niečo*

vrhať guľou/oštepom

zahodiť šancu
makať ako stroj
dať si do tela
dať do toho všetko
vyhrať o chlp
prehrať na plnej čiare
hrať prvú ligu

Nepoľavil ani na sekundu.
Trénuje ako profík.
Vyžmýkali ho ako citrón.
Nie je dôležité vyhrať, ale zúčastniť sa.
Nemá na to vlohy/bunky.
Nie som na to stavaný.
Je to dopredu prehratý boj.

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Pozná rôzne typy ochorení (infekčné, civilizačné, psychické) a rozumie, akú úlohu zohráva životný štýl, prevencia a individuálna zodpovednosť za zdravie v živote človeka.
- Vie o rizikách infekčných a civilizačných chorôb vyskytujúcich sa na území Slovenska v súvislosti so životným štýlom Slovákov.
- Má prehľad o fungovaní zdravotníckeho systému, jeho štruktúre, financovaní a aktuálnych výzvach a dokáže kriticky reflektovať problémy zdravotníctva a porovnať ich s inými krajinami (napr. nedostatok zdravotníckeho personálu, regionálne rozdiely v dostupnosti starostlivosti, odchod zdravotníkov do zahraničia).
- Rozumie možnostiam verejného a súkromného zdravotného poistenia, jeho limitom, komercializácii zdravotníctva a má prehľad o kvalite poskytovaných služieb.
- Rozumie špecifikám komunikácie medzi pacientom a zdravotníckym personálom vrátane miery formálnosti, dôvery a implicitných očakávaní (napr. rešpekt k autorite lekára vs. partnerský prístup).
- Dokáže interpretovať kultúrne normy spojené s komunikáciou o zdraví (napr. tendencia k zdržanlivosti pri zdieľaní informácií o osobných alebo psychických problémoch).
- Orientuje sa v spoločenských debatách o očkovaní, prevencii a dôvere/nedôvere vo vedecké authority a dokáže identifikovať rôzne postoje.
- Chápe úlohu médií a postoje Slovákov pri formovaní verejného názoru na zdravotné témy (napr. pandémie, nové liečby, zdravotné riziká).
- Orientuje sa v celospoločenských postojoch k fyzickému a duševnému zdraviu, napr. stigmatizácii psychických ochorení a meniacim sa trendom v ich vnímaní.
- Rozumie pokynom pri športových a pohybových aktivitách a vie viesť rozhovory na témy o etických otázkach v oblasti športu (napr. doping, komercializácia športu a rovnosť príležitostí).

4

Vzdelávanie a pedagogické prístupy

Lexika

Vzdelávací systém a školské prostredie

vzdelávacia politika, vzdelanostná/vedomostná úroveň, vedomostná spoločnosť, rovnosť/nerovnosť v prístupe k vzdelaniu, čitateľská/matematická/mediálna/finančná gramotnosť, rozhľadenosť, erudícia, rozvoj kritického myslenia/komunikačných zručností/digitálnej kompetencie, kontinuálne/profesijné vzdelávanie, pedagogické minimum

štátny/školský vzdelávací program, školské/vzdelávacie zariadenie, zriaďovateľ školy, školský/študijný poriadok, škola so zameraním na jazyky/IT technológie, duálne vzdelávanie, predškolské/primárne vzdelávanie, povinná školská dochádzka, kurikulum, (nižší/vyšší) stupeň vzdelania, 1. a 2. stupeň základnej školy, 1., 2. a 3. cyklus základnej školy, profilový predmet, vyučovací jazyk (národnostnej menšiny)

triedny kolektív, triednická hodina, rodičovské združenie, stužková (slávnosť), pomaturitné stretnutie/stretávka

akademické prostredie

akademický senát, dekanát, rektorát, študentská rada, študentstvo, obhajoba diplomovej/dizertačnej/rigorózne práce, kontrola originality, habilitačná prednáška, inauguračné konanie/inaugurácia, overovanie/overenie diplomu, nostrifikácia diplomu/dokumentov

plnoletý/neplnoletý žiak, školopovinná žiačka, učeň/učnica, zákonný zástupca dieťaťa, výchovný poradca, asistentka učiteľa, majster (na praxi)

kandidát na štúdium, poslucháčka vysokej školy/univerzity/doktorandského štúdia, (dospelý/samostatný) učiaci sa, emeritná profesorka

vysoko kvalifikovaný, odborne spôsobilý, rozhľadený, erudovaný,

edukovaný, edukačný, vzdelávací, vzdelávateľný, nevzdelaný, progresívny/pokrokový

umožniť *niekomu* získať vzdelanie
dovršiť *nejaký* vek/vek 18 rokov

zabezpečiť prístup k vzdelaniu
reformovať školský systém
zaradiť školu do siete škôl
zvyšovať si odbornú kvalifikáciu
doplňať si vzdelanie
zaostávať vo vzdelaní
preukázať vedomosti/schopnosti/zručnosti
nostrifikovať vysvedčenie/osvedčenie
uznať doklad o vzdelaní

Pedagogika a vyučovací proces

(podľa potreby)

výchovno-vzdelávací proces, formy a metódy práce, edukačná/interaktívna metóda, mnemotechnická pomôcka, myšlienková/pojmová mapa, vyučovacia stratégia, didaktický model, heterogénna/homogénna skupina, diferencovaná výučba, individualizácia výučby, autoritársky/demokratický/rešpektujúci štýl výučby, projektové/kooperatívne vyučovanie, škola hrou, učenie cez vlastnú skúsenosť, ukážková hodina, názorná ukážka, banálny/triviálny príklad, hospitácia, prirodzená autorita

rodičko, základka, gympeľ, výška, slovina, matika

klasifikačná porada, pedagogický dozor, pedagogický zbor, predmetová

komisia, klasifikácia žiakov, komisionálna skúška

profák/profka, učka, matikár

byť *niekomu* sprievodcom v učení

demonštrovať *niečo* na príklade
precvičovať *niečo* na príkladoch
prikladať *niečomu* význam
obohacovať *niekoho* novými poznatkami
oslobodiť *niekoho* od telesnej výchovy
ospravedlniť *niekoho* z vyučovania

odovzdávať vedomosti
stanovovať vzdelávacie ciele
vytvárať podnetné prostredie
diferencovať prístup podľa úrovne
sprostredkovať poznatky/učivo žiakom
zohľadňovať rôznorodosť/individuálne potreby žiaka
podporovať samostatnosť študenta
pestovať tvorivosť a zvedavosť
rozvíjať kritické/analytické myslenie
motivovať k učeniu
prehlbovať vedomosti
upevňovať zručnosti
vyžadovať memorovanie
nadväzovať na predchádzajúce poznatky
aktivizovať/aktívne zapájať študentov do výučby
upútať pozornosť žiakov
sledovať pokrok žiakov
poskytovať spätnú väzbu
využívať na učenie všetky zmysly
uvádzať analógie
dať kolovať materiály
vyvolávať žiakov k tabuli
reflektovať priebeh výučby
klasifikovať žiakov
uzatvoriť známky

*bazírovať na niečom
nastaviť latku vysoko
podliezť latku
nezaspať na vavrínoch
drať školské lavice*

*Škola – základ života.
Opakovanie je matkou múdrosti.
Ťažko na cvičisku, ľahko na bojisku.
Vedomosti sa postupne nabaľujú.
Človek sa učí celý život.*

proces učenia sa

osvojovanie si poznatkov, vizuálny/
auditívny učebný štýl, učebný
návyk, učebná stratégia, celoživotné
učenie sa, vnútorná/vonkajšia
motivácia, sebadisciplína, študijné
ambície, doučovanie/doučko

sústredený, systematický, samostatný,
disciplinovaný, cieľavedomý,
mimoriadne nadaný, sčítaný,
demotivovaný, preťažený, *duchom
neprítomný*

prihlásiť sa

odpisovať *niečo* z tabule/od *niekoho*

vypracovať prezentáciu/projekt
spoznámkovať si tému
napísať esej nanečisto/načisto

čmárať/čarbať niečo

Odpadla nám hodina.

prístup k štúdiu

bifľoš, šprtka, lajdák, flákačka

nadchnúť sa pre *niečo*

nechávať *niečo* na poslednú chvíľu
poučiť sa z *niečoho*

mať široký rozhľad
rozšíriť si obzory
vynaložiť úsilie
stanoviť si priority
vytrvať v učení
poľaviť v štúdiu
odkladať učenie
zaostávať vo vzdelávaní
zanedbávať školské povinnosti

byť nabíflný

*šprtať sa
drviť sa
nabíflť sa niečo
nadriľovať sa niečo
učiť sa na vlastných chybách*

vedomosti

zreprodukovať *niečo*

mať povrchné vedomosti
memorovať učivo
recitovať/počítať spamäti
preukázať chabé/hlboké vedomosti
chápať súvislosti

*byť hlavička
byť múdry ako rádio*

*mať v niečom medzery
mať vo všetkom jasno
mať fotografickú pamäť
mať všetko v malíčku
mať/nemať to v hlave usporiadané
oprášiť si vedomosti
dostať niečo do hlavy
držať niečo v hlave
vedieť niečo z hlavy*

*používať hlavu
mať deravú hlavu/krátku pamäť
zapísať si niečo za uši
mať v niečom guláš/hokej
nevedieť sa vysomáriť z niečoho
nemať o niečom ani potuchy/šajnu
ťahať niečo z päty
robiť sa múdrom/hrať sa na múdreho
zjesť/pojeť všetku múdrosť sveta*

*Páli/nepáli im to.
Docvaklo/nedocvaklo mi to!
Aha! Teraz mi svitlo!
Vôbec sa nechytá.
Učený nikto z neba nespadol.
Je to pre mňa malina/hračka.
Je to ľahké ako facka.
To mi nejde do hlavy.
Vypadlo mi to z hlavy.
Je v tom riadny mišung.
Ide mi z toho hlava prasknúť.
Pozerá ako teľa na nové vráta.
Je to pre mňa španielska dedina.
Stojí si na kábli.
Má dlhé vedenie.*

inklúzia a integrácia

(podľa potreby)
inklúzívne vzdelávanie, inovatívny/
individuálny/inkluzívny/na študenta
orientovaný prístup, individuálny
vzdelávací plán, špeciálne
výchovno-vzdelávacie potreby,
podporné opatrenia, podporný tím,
pedagogická intervencia

vývinová porucha, porucha
správania, ADHD/porucha pozornosti
s hyperaktivitou, narušená
komunikačná schopnosť,
autizmus/porucha autistického
spektra, Aspergerov syndróm,

dyslexia, dysgrafia, dyskalkúlia,
dysortografia

integrovaný/začlenený žiak, intaktné
dieťa, žiacka s intelektovým nadaním/
so zdravotným znevýhodnením/
zo sociálne znevýhodneného
prostredia, špeciálny pedagóg

byť hyperaktívny

diagnostikovať *niekomu* ADHD

upraviť podmienky vzdelávania
prispôbiť vyučovanie potrebám žiaka
zriadiť špeciálnu triedu
integrovat'/začleniť žiaka do bežnej
školy
mať nadpriemerné/podpriemerné
schopnosti
prejavovať sa v rôznej intenzite
nevedieť udržať pozornosť
ľahko sa rozptýliť

výchovné opatrenia a dodržiavanie pravidiel

(vážne) porušenie školského
poriadku, problémové/nevhodné/
agresívne správanie, záškoláctvo,
nezáujem o učenie, neospravedlnená
absencia/hodina, zhoršená/znížená
známka zo správania, poznámka,
napomenutie, pokarhanie, výchovné
opatrenie, disciplinárna komisia

*nevychovanec, triedny šašo,
chuligánka*

byť preradený na inú školu

usmerňovať *niekoho*
napomínať *niekoho*

dohovárať *niekomu*
 narúšať vyučovací proces *niečím*
 vysporiadať sa s nevhodným správaním
 riešiť disciplinárny priestupok
 dopustiť sa priestupku proti
 školskému poriadku
 dať/dostať poznámku za vyrušovanie
 udeliť/dostať napomenutie/pokarhanie
 vyhýbať sa školským povinnostiam
 stať sa obeťou šikany
 zabrániť šikane medzi žiakmi

uliat' sa z hodiny
odfláknuť úlohu
flákať školu
chodiť poza školu
blicovať zo školy
vykašľať sa na školu
seknúť so školou

Včera som si blicol.
Triedny učiteľ navrhuje zníženú
známku zo správania.
Bola mu navrhnutá pochvala
riaditeľom školy.
Školský psychológ intervenoval/
zasiahol v prípade šikanovania.

testovanie a hodnotenie

(podľa potreby)

celoplošné/celoštátne/vstupné/
 výstupné/štandardizované
 testovanie, testovanie jazykovej
 úrovne, overovanie kompetencií,
 priebežné preverovanie vedomostí,
 vyváženosť/spôľahlivosť testu,
 primeraná náročnosť, testová
 položka/úloha, riadny/náhradný/
 opravný termín, výkonový/obsahový
 štandard, výkon kandidáta/
 kandidátky, hodnotiace kritérium,
 hodnotiaci škála, interné/externé

hodnotenie, hodnotenie vedomostí/
 zručností, priemerná úspešnosť,
 (priebežná) spätná väzba

tvorca testov, skúšajúca/examinátor,
 hodnotiteľka

naučený/nenaučený, vystrašený/
 vyplašený, *strémovaný*, *vyklepaný*,
nadupaný

zaseknúť sa na *niečom*
 pristihnúť *niekoho* pri podvádzaní

dosiahnuť požadovanú úroveň
 splniť hodnotiace kritériá
 preukázať potrebné vedomosti
 mať trému pred skúškou
 (tesne) prejsť skúškou
 odpisovať na teste
 podvádzať na skúške
 používať ťaháky

urobiť/zvládnuť niečo ľavou zadnou
vedieť niečo od A po Z/aj odzadu
sypať niečo z rukáva
vedieť sa vynájsť
prejsť s odretými ušami/len tak-tak
preplávať skúškou
vyletieť zo skúšky
mať okno (na skúške)
pohnojiť/zbabrať niečo

Ťahám to z teba ako z chlpatej deky.
Ani som si neškrtla.
Zlyhal na plnej čiare.
Vyšumelo/vyfučalo mu to z hlavy.
Načapali ju s ťahákom.
Totálne to domrvil.
Z matiky som úplne vymletý.
Test bol čisté tipos bingo.
Už mi lepí.

Jazykové vzdelávanie

svetový/cieľový/druhý jazyk,
 slovanský/germánsky/románsky/
 indoeurópsky jazyk, jazyková skupina,
 osvojovanie si jazyka, jazyková/
 komunikačná kompetencia, jazyková
 interferencia, receptívne/produktívne
 zručnosti

jazyková kultúra

jazyková politika, zákon o štátnom
 jazyku, spisovný/nespisovný jazyk,
 štandardný/hovorový jazyk, pravopis,
 pravopisná chyba, pravidlá pravopisu,
 kodifikácia/kodifikovaná podoba/
 uzákonenie jazyka, jazyková norma,
 jazykový štandard/úzus, jazyková
 správnosť, jazyk ako nositeľ kultúry,
 dialekt/nárečie, slang, žargón

slovná zásoba a frazeológia

(podľa potreby)

frazeologická jednotka,
 frazeologizmus, idióm, príslovie,
 porekadlo, pranostika, ustálené/
 zaužívané (slovné) spojenie,
 kolokácia, metafora, prenesený
 význam slova, hyperbola,
 zdobenina/deminutívum,
 synonymum, antonymum,
 pejoratívne/vulgárne/archaické slovo,
 eufemizmus, bohemizmus/čechizmus,
 anglicizmus, slangový/nárečový/
 hovorový výraz, skomolenina, slovná
 hračka, jazykolam

obohacovať slovnú zásobu *niečím*

preberať slová z iných jazykov
 skloňovať podstatné/prídavné mená
 časovať slovesá

klásť dôraz na jazykovú správnosť
 skontrolovať preklepy

hovoríť ako z múdrej knihy
používať otrepané/okridlené frázy

lingvistické disciplíny

(podľa potreby)

jazykoveda/lingvistika, fonetika,
 fonológia, morfológia, lexika, syntax,
 štylistika, sémantika, pragmatika,
 gramatika

jazykový systém a lingvistická terminológia

(podľa potreby)

hláska, spoluhláska, samohláska,
 dvojhláska, slabika

predpona, prípona, vetný člen,
 slovný druh, priama/nepriama reč,
 súvetie, slovosled

pojmem, pomenovanie, jazykový znak,
 hovorový/expresívny výraz

Digitálne vzdelávanie

digitálna transformácia vzdelávania,
 interaktívne vzdelávacie prostredie,
 multimediálne učebné materiály,
 hybridná forma vyučovania,
 dištančné vzdelávanie, e-learningová
 platforma, digitálne kompetencie
 žiakov/učiteľov, vzdelávacie
 technológie/nástroje, digitálna
 gramotnosť, virtuálna učebňa,
 počítačová/virtuálna simulácia,
 digitálna bezpečnosť, kritické
 hodnotenie zdrojov

byť si vedomý rôznych rizík
 integrovať moderné technológie
 do vyučovania
 prehľbovať digitálne zručnosti študentov
 zvyšovať efektivitu učenia
 imitovať reálne situácie

umelá inteligencia vo vzdelávaní
 obsah generovaný umelou
 inteligenciou, digitálny nástroj,
 adaptívne/personalizované učenie,
 autonómne vzdelávacie systémy,
 virtuálny tútor, vysoká miera
 interaktivity, virtuálna/rozšírená

realita vo výučbe, etické aspekty AI
 vo vzdelávaní, akademická integrita,
 kritické používanie nástrojov umelej
 inteligencie

implementovať AI do vyučovania
 automatizovať vzdelávacie procesy
 overovať informácie generované AI

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Interpretuje vzdelávací systém ako komplexné prostredie, v ktorom sa prelínajú inštitucionálne štruktúry, pedagogické prístupy a spoločenské očakávania.
- Pozná aktuálne trendy vo vzdelávaní vo svete aj na Slovensku (napr. digitalizácia, hybridné vzdelávanie, celoživotné vzdelávanie, využitie umelej inteligencie a ich vplyv na vzdelávací proces).
- Má prehľad o špecifikách slovenského vzdelávacieho systému, jeho štruktúre a aktuálnych výzvach, vníma verejnú diskusiu o školstve a dokáže ju zasadiť do širšieho európskeho kontextu (napr. kurikulárne reformy, postavenie a nedostatok učiteľov, regionálne rozdiely v kvalite vzdelávania).
- Orientuje sa v tom, ako sa v slovenskom prostredí uplatňujú rôzne prístupy k výučbe (napr. tradičné vs. inovatívne metódy) vrátane inklúzie a podpory žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
- Vníma úlohu jazyka vo vzdelávaní v slovenskom kontexte, vrátane postavenia štátneho jazyka, vyučovania v jazykoch národnostných menšín a významu cudzojazyčného vzdelávania.
- Chápe jazyk ako nástroj vzdelávania a poznávania a rozumie jeho úlohe pri formovaní vedomostí, komunikácie a akademického diskurzu.
- Rozoznáva niektoré nárečové prvky v jazyku a má vedomosti o špecifikách niektorých známejších nárečí, prípadne o nárečiach v oblasti, v ktorej sa pohybuje.
- Pozná kodifikačné príručky, slovníky a internetové portály so zameraním na slovenský jazyk a vie sa v nich orientovať.

5

Pracovný trh, podnikanie a sociálne problémy

Lexika

Pracovný trh a pracovné a mzdové podmienky

miera nezamestnanosti, požiadavky trhu práce, konkurencieschopnosť/uplatnenie na trhu práce, nedostatok pracovnej sily, nábor zamestnancov, nová posila, fluktuácia zamestnancov, mobilita pracovnej sily, vysoká/nízka produktivita práce

zárobková činnosť, miesto výkonu práce, trvalý pracovný pomer, dohoda o vykonaní práce/pracovnej činnosti, zmluva o dielo, dočasná/sezónna práca, krátkodobá zmluva, projektové zamestnanie, zmluvná spolupráca, externé služby, príjem zo závislej činnosti, superhrubá mzda, platové/osobné ohodnotenie, (zamestnanecké) benefity, príplatok za prácu vo sviatok/nočnú prácu, odstupné, celodenná/nočná *šichta*

premeny trhu práce

automatizácia/robotizácia/digitalizácia pracovného prostredia, optimalizácia pracovných miest/

pozícií, hybridná práca, outsourcing služieb, flexibilita práce, ekonomická/pracovná migrácia, medzinárodná konkurencia, odliv/únik mozgov, regionálne rozdiely v zamestnanosti, nerovnováha medzi dopytom a ponukou práce, rekvalifikácia pracovnej sily

agentúrny zamestnanec, *freelancerka*

rekvalifikovať sa
privyrábať si

priať *niekoho* do zamestnania
odpočítať *niečo* zo mzdy
strhnúť *niečo* z platu
rozviazať s *niekým* pracovný pomer

čeliť nezamestnanosti
uplatniť sa/presadiť sa na trhu práce
vytvárať/obsadzovať/presúvať pracovné miesta
vypísať výberové konanie na pozíciu
rozbehnúť nábor zamestnancov
vyplývať z pracovnej zmluvy
opätovne predĺžiť pracovnú zmluvu
zabezpečiť činnosť externými zdrojmi

znižovať počty z dôvodu nadbytočnosti
stanoviť/presiahnuť maximálny pracovný čas
ukončiť pracovný pomer pred uplynutím doby 6 mesiacov

ísť na koberček
pustiť sa/dať sa do práce
mať niečo na prilepšenie/ako prilepšenie
vykopnúť/vyraziť niekoho z práce
dostať padáka/vyhadzov
prísť o dobrý flek
dostať zlatý padák
dostávať gázu

nerovnosti na trhu práce

platová nerovnosť/priepasť, mzdové rozdiely, rodové rozdiely v odmeňovaní, sklenený strop, prekážka kariérneho postupu, pracovná diskriminácia (na základe pohlavia/veku/etnika/zdravotného stavu), predpojatosť/zaujatosť zamestnávateľov, znevýhodnená skupina (na trhu práce), sociálne zraniteľný pracovník, pracovná neistota, nestabilné zamestnanie

zotročovať *niekoho*
vykorisťovať *niekoho*
zlákať *niekoho* na nelegálnu prácu
úmyselne *niekoho* zavádzať
obohacovať sa na úkor *niekoho*

prekonať rodové predsudky v zamestnaní
zlepšiť dostupnosť pracovných miest
odstraňovať prekážky kariérneho postupu
vytvoriť inkluzívne pracovné prostredie

Profesijný rozvoj a vzťah k práci

profesijný profil, profesijná dráha, profesijné ambície, kvalifikačné predpoklady, kariérne vyhliadky, kariérny rast, prenositeľné kompetencie/zručnosti, vodcovské/manažérske schopnosti, pracovné portfólio, zamestnateľnosť

odbornosť, pracovná morálka/etika, firemná kultúra, lojalita, vysoká profesionalita, iniciatíva, angažovanosť, práca ako poslanie

riešiť *niečo* v predstihu/za pochodu
prevziať/niesť zodpovednosť za *niečo*
excelovať v *niečom*
uspieť v *niečom*
zveriť *niekomu* dôležitú prácu
delegovať prácu/povinnosti na *niekoho*
klásť na *niekoho* (vysoké) nároky
vypracovať sa na *nejaký* post

zabehnúť sa v novej pozícii
pridelovať pracovné úlohy
vybudovať si kariéru
robiť záslužnú prácu
prevziať iniciatívu

pracovať s nasadením
vyšvihnúť sa
mať našliapnuté (k postupu)

časový manažment

vedieť si zadeliť čas
hospodáriť s časom

byť plne vyťažený
byť v časovej tiesni

mať (časové) prestoje
dať šibeničný termín

Neviem, kde mi hlava stojí.

pracovné preťaženie

pracovná záťaž, prepracovanosť,
syndróm vyhorenia, nedostatočná
psychohygiena, workoholizmus,
sabatikal

nezvládať pracovné zaťaženie

byť pohltý/zavalený prácou
byť stále v jednom kole
byť vyšťavený

mať plné ruky práce
mať práce nad hlavu
makať/zarezávať ako divý
drieť ako kôň
ísť na doraz
prerásť niekomu cez hlavu
dokopať sa do niečoho
ťaháť za dvoch
padať z nôh
pracovať na hranici svojich síl
pracovať od nevidím do nevidím
zodrať sa v práci
drieť do úmoru

Je to drina/riadna makačka.
Je to mravčia/mravenčia práca.
Dalo mi to poriadne zabráť.
Mám toho až-až.
Ubíja ma to.

zlé pracovné návyky

prokrastinácia, rozptyľovanie/
rozptýlenie, chaotické organizovanie,
zbytočný pracovný úkon,
nedostatočná koordinácia

zaháľať
prokrastinovať
ponevierať sa

vyhýbať sa zodpovednosti
zahľcovať (sa) nepodstatnými
úlohami
prenášať zodpovednosť na iných

nepohnúť prstom
mať niečo na háku
zašívať sa niekde
točiť sa v kruhu
hrabať sa stále v papieroch
postávať so založenými rukami

Neznášam papierovačky.
Je to márna práca.
Je to odfláknutá/zbabraná robota.

problematické aspekty práce

mobbing, bossing, bullying,
šikana na pracovisku, zneužívanie
postavenia/právomoci, nerovné
zaobchádzanie, výsmešná poznámka,
ponižovanie, (sexuálne) obťažovanie,
pracovný úraz, choroba z povolania,
novodobé otrokárstvo, nútená práca,
pracovné vykorisťovanie, nedôstojné
pracovné podmienky

donášať na niekoho
zasadnúť si na niekoho
vyvíjať tlak na niekoho
klásť neprimerané požiadavky
na niekoho
zle s niekým zaobchádzať

pracovať bez nároku na oddych

právna ochrana zamestnanca

(podľa potreby)

pracovnoprávny vzťah/spor,
odborový zväz, odbory, kolektívne
vyjednávanie, kolektívna zmluva,
zákoník práce, zamestnanecké
práva, personálny audit, inšpekcia
práce, bezpečnosť a ochrana zdravia
pri práci/BOZP, (zamestnanecký)
štrajk, štrajková pohotovosť

odborár/odborárka

uplatniť si nárok na niečo
štrajkovať za niečo
vyjednať lepšie podmienky
pre niekoho

domáhať sa svojich práv/nápravy
chrániť práva zamestnancov
presadzovať/zastupovať záujmy
zamestnancov
dodržiavať bezpečnostné predpisy/
zásady BOZP
odvolávať sa na kolektívnu zmluvu
podať podnet na inšpekciu práce

Podnikanie

podnikateľský subjekt, živnostenský
list, akciová/obchodná spoločnosť,
spoločnosť s ručením obmedzeným,
obchodný model, podnikateľský plán/
zámer, cenová politika, podpora
predaja, konkurenčná výhoda,
cieľový trh, stabilná klientela,
zákaznícka základňa, vernostný
program, budovanie značky,
byrokracia, byrokratická záťaž

startup, začínajúci podnik, stratégia
rastu, trhový potenciál, produktová
inovácia, pridaná hodnota, rizikový
kapitál, návratnosť investície, sieť
kontaktov, *networking*

stagnovať

živiť sa niečím
mať oprávnenie na niečo
kooperovať s niekým
profitovať z niečoho

mať predpoklady na podnikanie
presadiť sa na trhu
získať financovanie od investorov
čeliť konkurencii
viest' ziskový/stratový biznis
vykonávať samostatne zárobkovú
činnosť
podstúpiť podnikateľské riziko
prekonať počiatočné prekážky
rozbehnúť biznis
optimalizovať náklady
poskytovať služby na vysokej úrovni
vybudovať si reputáciu/značku
uplatniť inovatívny koncept na trhu
testovať životaschopnosť produktu
priniesť prelomové riešenie
vytvoriť udržateľný biznis model
transformovať nápad do praxe
udržať si konkurencieschopnosť
nadviazať strategické partnerstvá
rozšíriť sortiment produktov/
portfólio služieb
preniknúť/expandovať
na zahraničný trh
dostať sa do povedomia verejnosti
skupovať firmy
skončiť v exekúcii

byť šitý na mieru

mať podnikateľského/obchodného ducha

ísť do rizika

ísť ku dnu

objaviť diery na trhu

udržať sa nad vodou

šliapnuť vedľa

naraziť na realitu

hodiť flintu do žita

hrať tvrdú hru

mať eso v rukáve

mať široké lakte

mať navrch

mať v ruke všetky tromfy

Projekt sa ujal.

Ide to dole vodou.

Iniciatíva zakapala.

ochrana spotrebiteľa

reklamačný poriadok, zmluvná strana, obchodné/zmluvné podmienky, odstúpenie od zmluvy, lehota na vybavenie reklamácie/odstúpenie od zmluvy, spracúvanie/ochrana osobných údajov, zodpovednosť za vady, výrobná vada, náhrada škody, povinnosť informovať spotrebiteľa, zavádzajúce informácie, porušenie spotrebiteľských práv, spotrebiteľské vzťahy, právo na informácie/bezpečný výrobok/ochranu zdravia a majetku

spotrebiteľ, poskytovateľ služieb

konať v rozpore s právnymi predpismi
vybaviť/spracovať reklamáciu
v zákonnej lehote
obohatiť sa na úkor spotrebiteľa
uviesť spotrebiteľa do omylu
vrátiť tovar v pôvodnom stave/balení
odstúpiť od zmluvy bez udania dôvodu

Sociálne nerovnosti a sociálna mobilita

sociálna stratifikácia spoločnosti, sociálno-ekonomické zázemie, sociálne postavenie, sociálna vrstva, spoločenská trieda, sociálny kapitál, rovnosť príležitostí/šancí, sociálna spravodlivosť, sociálna súdržnosť/solidarita, sociálna inklúzia/exklúzia, vzostupná/zostupná sociálna mobilita, nerovnomerné rozdelenie bohatstva, sociálna segregácia, majetková/príjmová/systémová nerovnosť, generačná chudoba, sociálny prepád, sociálne vylúčenie

kolidovať s *niečím*

marginalizovať isté skupiny
prehlbovať (priepastné) rozdiely
prenášať bremeno na nižšie vrstvy
vystupňovať sociálne napätie

narúšať sociálnu rovnováhu spoločnosti
prekonávať sociálne bariéry
vymaniť sa zo zlej sociálnej situácie

žiť z ruky do úst

ocitnúť sa v núdzi

(Sociálne) nožnice sa roztvárajú.

sociálna a daňová politika

sociálny systém, sociálne zabezpečenie, sociálna ochrana, daňová politika, daňový bonus, prerozdeľovanie zdrojov/príjmov, zdanenie príjmu/majetku/bohatých vrstiev, daňová/odvodová povinnosť

adresná pomoc, sociálna dávka/pomoc/podpora, sociálna inklúzia, príspevok na opatrovanie/starostlivosť o dieťa/dopravu/bývanie, (predčasný) starobný/invalidný/výsluhový/vdovský dôchodok, dávka v hmotnej núdzi, životné minimum, nezdaniteľná čiastka

poberateľ príspevku/dávky, osoba odkázaná na starostlivosť, nezaopatrené dieťa

zo strany štátu

zdaňovať *niekoho/niečo*
priznať *niekomu* (starobný/invalidný) dôchodok

nastaviť procesy v sociálnej oblasti
zaviesť sociálne opatrenia
podporovať spravodlivejšie rozdelenie zdrojov
stanoviť výšku dávky v zákone
financovať sociálne programy
zohľadniť výšku príjmu
posúdiť nárok na príspevok
posudzovať majetkové pomery
bezdôvodne zamietnuť žiadosť
valorizovať dôchodky

zo strany prijímateľa pomoci

byť odkázaný na *niečo*

splniť zákonné podmienky na *niečo*
doložiť čestné vyhlásenie o *niečom*
preukázať nárok na *nejaký* príspevok
poberať *nejaký* príspevok/dávky

odpracovať stanovené/určité obdobie
hlásiť sa na príslušnom úrade
odvádzať dane/odvody
splniť si oznamovaciu povinnosť (do poisťovne)
ocitnúť sa vo finančnej tiesni
platiť výživné/alimenty
dosiahnuť dôchodkový vek

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Má prehľad o fungovaní pracovného trhu na Slovensku vrátane podmienok zamestnávania, pracovnej mobility a aktuálnych trendov v oblasti zamestnanosti.
- Reflektuje ekonomické a sociálne aspekty práce, ako sú odmeňovanie, pracovné podmienky, benefity, pracovná záťaž, neistota zamestnania či rovnováha medzi pracovným a súkromným životom.
- Vníma problémy a riziká pracovného prostredia, ako aj sociálne dôsledky ekonomických procesov na Slovensku, napr. sociálne nerovnosti, regionálne rozdiely, znevýhodnenie určitých skupín na trhu práce či vplyv automatizácie, digitalizácie a ekonomickej migrácie a dokáže ich kriticky zhodnotiť.
- Chápe podnikanie ako ekonomickú aj spoločenskú činnosť, ktorá zahŕňa konkurencieschopnosť, hospodársku súťaž, inovácie a zodpovednosť voči zamestnancom, klientom aj štátu.
- Chápe vzťahy medzi zamestnancom, zamestnávateľom a štátom, najmä čo sa týka práv, povinností, ochrany zamestnancov (odbory, zákonník práce, práca na živnosť) a úlohy pracovnoprávných pravidiel v slovenskom prostredí.
- Disponuje vedomosťami o postavení spotrebiteľa v obchodných vzťahoch a rozumie tomu, akú úlohu zohráva ochrana spotrebiteľa, ako fungujú zmluvné vzťahy pri nakupovaní a aké sú možnosti reklamácie.
- Ak sa pohybuje v podnikateľskom prostredí, orientuje sa v rôznych podobách práce a podnikania na Slovensku (napr. samostatne zárobková činnosť, startupové prostredie).
- Ovláda typický žargón a slangové výrazy na pracovisku predovšetkým vo svojom odbore a vie ich adekvátne použiť.

6

Médiá a komunikácia v digitálnom veku

Lexika

Spravodajstvo a médiá

mediálny priestor, mediálne pokrytie, mediálny obraz udalostí, vyvážené/objektívne spravodajstvo, najnovšie správy z domova/zo zahraničia, informačný tok, ovládanie toku informácií, vysoká publicita, virálny obsah, spoločenská/čitateľská odozva, čitateľská/posluchácka základňa, čitateľské publikum, široká verejnosť

mienkotvorné/mainstreamové médium/periodikum, žurnál, bulvárny plátok, rubrika, stĺpček, úvodník, komentár, glosa, fejtón, spravodajský súhrn, redakčná rada

zástupca šéfredaktora, politická komentátorka, investigatívny/terénny reportér, zahraničná spravodajkyňa, vojnový korešpondent, redaktorka spravodajstva, editor spravodajskej rubriky, tlačová hovorkyňa, mediálny/bezpečnostný/politický analytik, odborná konzultantka, overovateľ faktov, externá prispievateľka,

mediálny expert, anonymná informátorka, respondent, účastníčka diskusie, príjemca mediálneho obsahu, zdroj oboznámený so situáciou

Žurnalistika a práca s informáciami

mediálna/žurnalistická/novinárska etika, novinárska integrita, mediálna gramotnosť, etický kódex, etické hranice informovania, redakčná nezávislosť, transparentnosť, nestrannosť, pravdivosť, dôveryhodnosť zdroja, zodpovednosť voči verejnosti, nestranná interpretácia udalostí, hodnotiaci súd, oprávnená kritika, komerčný tlak, konflikt záujmov, investigatívna práca/reportáž, investigatívny článok, škandál, kauza, odhalenie kauzy, rozkrývanie súvislostí, relevantné svedectvo, predbežné zistenia, zverejnené skutočnosti, verifikácia faktov/fact-checking, overovanie zdrojov, právne dôsledky zverejnenia, tlačové vyhlásenie, autorizácia článku, citlivé údaje, anonymný zdroj

nezávislý, redakčný, spravodajský, autorizovaný, investigatívny, terénny, zahraničnopolitický, bezprostredný, nezaujatý, nestranný

za účelom informovania/zisťovania informácií, za účasti novinárov/verejnosti, za zatvorenými dverami, vo verejnom záujme, v utajenom režime, s odvolaním sa na zdroj, v reakcii na kritiku, podľa nemenovaného zdroja, podľa dostupných informácií, na základe doterajších zistení, s okamžitou platnosťou, bez bližších podrobností, v nadväznosti na predchádzajúce udalosti, v priamom prenose, v reálnom čase, v čase uzávierky, v ostatných mesiacoch, *na konci dňa*

byť zainteresovaný do *niečoho*
byť zorientovaný v *niečom*

publikovať *niečo*
uverejniť *niečo*
medializovať *niečo*
naznačovať *niečo*
spochybňovať *niečo*
oponovať *niekomu*
protirečiť *niekomu*
vytknúť *niekomu* *niečo*
konfrontovať sa s *niekým/niečím*
výstižne *niečo* zhrnúť
prezentovať *niečo* ako zaručenú správu
venovať *niečomu* mediálnu pozornosť
sprostredkovať informácie *niekomu*
mať mediálny dosah na *niekoho*
narážať/robiť narážky na *niečo*

kolovať na/po internete
selektovať informácie

autorizovať článok
spracovať tému do hĺbky
vytvárať mediálny obraz udalostí
zasadiť udalosť do širšieho kontextu
pracovať s primárnymi/sekundárnymi zdrojmi
korigovať nepresné tvrdenia
zachovať (si) nestrannosť
pravdivo/dôveryhodne interpretovať udalosti
verifikovať pravosť informácie
citovať oficiálne zdroje
odvolávať sa na dôveryhodné zdroje
kriticky posúdiť pravdivosť/
relevantnosť článku
preberať zo zahraničnej tlače
regulovať mediálnu komunikáciu
prekračovať etické hranice
formovať verejnú diskusiu/mienku
ovplyvňovať postoje čitateľov/
vnímanie reality
zvažovať spoločenské dôsledky
nieť mediálnu zodpovednosť

byť v obraze

*vypichnúť to najdôležitejšie
čítať medzi riadkami
nedávať si servítku pred ústa
povedať niečo na plné ústa
povedať niečo na rovinu/po lopate
povedať/zhrnúť niečo v kocke
uviesť veci na pravú mieru
naliať (si) čistého vína
kráčať po tenkom ľade*

*Čo tým naznačujete?
Na čo narážate?*

**manipulácia s informáciami
a dezinformácie**

neoverené informácie, selektívne informovanie, skreslené podanie informácií, informačná bublina, informačné preťaženie, zveličovanie faktov, dezinterpretácia výrokov, zavádzajúci/emocionálne ladený obsah, tendenčný obsah/článok, vytrhnutie z kontextu, čiernobiele videnie sveta/udalostí, manipulácia verejnej mienky, zavádzanie verejnosti, zneužívanie strachu, mediálny tlak, strata dôvery v médiá, neoprávnená kritika, nedôveryhodnosť, jednostrannosť, hejt, vymývanie mozgov

dezinformátor, šíriteľka dezinformácií, trol

tendenčný, zaujatý, jednostranný, neoverený, neoprávnený, prekrútený, vágny, nepresný

dezinformovať

zveličovať *niečo*
dramatizovať *niečo*
zavádzať *niekoho*
podsúvať *niekomu niečo*
vytvoriť si mylný obraz o *niečom*
zamieňať si *niečo s niečím*

selektívne informovať
prekrúcať fakty
cielené pôsobiť na emócie
zneužívať dôveru verejnosti
spochybňovať dôveryhodnosť zdrojov
narúšať/naštrbiť dôveryhodnosť informácií
manipulovať verejnú mienku

legitimizovať neoverené tvrdenia
zatajiť zdroj informácií
zamlčať podstatné informácie
zneprístupniť dôležité údaje
vytvárať skreslený obraz o realite
vyvolať paniku/mediálnu senzáciu
priživovať sa na škandále
šíriť poplašné správy/bludy/hlúposti

byť zaslepený

trolovať
balamutiť niekoho
vyčúcať si niečo z prsta
zatvárať pred niečím oči
mať klapky na očiach
stratiť sa v záplave informácií
robiť z komára somára
hrať sa so slovíčkami
chytať niekoho za slovíčka
vkladať/vložiť informáciu do úst
variť z vody

*Valia sa na nás informácie
zo všetkých strán.*
Papier znesie všetko.
Je to bludný kruh.
Strhla sa vlna nesúhlasu.
Je to pritiahnuté za vlasy.

**Digitálne prostredie
a komunikácia**

doména, webová lokalita, nepretržitá dostupnosť *niečoho*, digitalizácia komunikácie, digitálna identita/stopa, viditeľnosť (digitálneho) obsahu

rozhlas a televízia

televízny/rozhlasový/multimediálny prijímač, káblová/satelitná televízia,

prehľad rozhlasových/televíznych staníc, digitálne vysielanie, audiovizuálny/digitálny archív, spätné prehrávanie programu, vysielacie práva

digitálne platformy

digitálne prostredie, distribúcia obsahu, streamovacia platforma, poskytovateľ streamovacích služieb, streamovací balíček, audiovizuálny/digitálny/exkluzívny/prémiový/licencovaný obsah

sprístupňovať *niečo* v digitálnom priestore

monitorovať správanie používateľov
vytvárať obraz o sebe na internete
meniť/prispôbovať komunikačné návyky
vytvárať/zdieľať/konzumovať audiovizuálny obsah
šíriť obsah prostredníctvom platforiem
presunúť komunikáciu do online priestoru
spravovať používateľský účet
upravovať nastavenia súkromia
obmedziť prístup k obsahu
nastaviť rodičovskú kontrolu
aktivovať rodičovský zámok
naladiť si/preladiť si program
predĺžiť si predplatné

vyrastať na telke

Signál vypadáva.
Zvuk/obraz seká.
Obraz sa oneskoruje.
Kvalita prenosu kolíše.
Zvukový prenos je prerušovaný.
Obraz zaostáva za zvukom.

**digitálna bezpečnosť
a ochrana súkromia**

kybernetická bezpečnosť, nástrahy internetu, strata súkromia, digitálna závislosť, nomofóbia, digitálny detox, ochrana údajov, únik informácií/citlivých dát, rodičovská kontrola, rodičovský zámok, včasné/nedostatočné zabezpečenie systému, infikovaný súbor/počítač, napadnutý účet, vyskakovacie okná, zahltenie servera, zdrojový kód, ochrana identity, viacfaktorové overovanie, cloudové zálohy, detekcia škodlivého obsahu/kódu, šifrovanie

anonymný aktér, správkyňa siete, expert na kybernetickú bezpečnosť, vývojárka umelej inteligencie

zabezpečený/nezabezpečený, škodlivý, zahltený, ľahko/ťažko rozpoznateľný, dôverčivý, obozretný, zraniteľný, ovplyvniteľný, mätúci, znepokojujúci

byť pod dohľadom/drobnohľadom/dozorom *niekoho*

zabezpečiť *niečo* silným heslom
uchovávať prevádzkové údaje *niekde*

signalizovať ohrozenie
predvídať potenciálne hrozby
zasahovať do súkromia
zanechávať digitálnu stopu
zaznamenávať aktivitu používateľa
prelomiť bezpečnostné zabezpečenie
preniknúť do systému
obchádzať bezpečnostné opatrenia
sprístupniť/zablokovať používateľské konto

spomaľovať výkon zariadenia
ovládať zariadenie na diaľku
zahľcovať systém nežiaducim obsahom
sprísniť pravidlá ochrany údajov

Reklama a budovanie značky

reklamná agentúra/*reklamka*,
zadávatel' reklamy, reklamná/
bilbordová kampaň, marketingová
stratégia, virálny marketing, komerčný
zámer, komerčná komunikácia, jazyk
reklamy, reklamné posolstvo, imidž
značky, branding firmy, reklamná
plocha, reklamný nosič, digitálna/
bannerová/veľkoplošná reklama,
skrytá/podprahová reklama

konzumná spoločnosť, regulácia
reklamy, zvyšovanie povedomia
o značke, reklamný diskurz,
sponzorovaný obsah, umiestňovanie
produktov (v programoch), tlak
reklamy na spotrebiteľa, nekalé
reklamné praktiky, personalizovaný/
sponzorovaný/klamlivý obsah,
vizuálny smog

kreatívna riaditeľka, marketér,
copywriterka

spotrebiteľský, virálny, manipulatívny,
manipulačný, sugestívny, relevantný,
komerčne orientovaný, eticky sporný,
emocionálne ladený, cielené zvolený,
marketingovo účinný

inzerovať *niečo*
sponzorovať *niečo/niekoľko*
predvádzať *niečo*

ohúriť *niekoho niečím*
zacieliť kampaň na *niečo/niekoľko*
vytvárať dopyt po *niečom*

budovať imidž značky
spustiť/odštartovať reklamnú kampaň
využívať presvedčovacie prostriedky
reagovať na očakávania trhu
zvyšovať atraktivitu produktu
osloviť cieľovú skupinu/stovky
respondentov
ovplyvňovať spotrebiteľské správanie
posilniť povedomie o značke
odlíšiť sa od konkurencie
zvýšiť predaj/sledovanosť
generovať zisk/návštevnosť
šíriť sa virálne/nekontrolovateľne
upútať pozornosť originálnym
sloganom
dodržiavať princípy férovej súťaže
cieľiť/staviť na emócie
podľahnúť/odolať reklamnému tlaku
čeliť kritike za klamlivú reklamu

vystavovať niečo na obdiv
hrať na city
vydierať emocionálne

To je trendy/in.
To momentálne letí.
To sa nosí.

Verbálna komunikácia a interakcia

komunikačný štýl, komunikačná
stratégia, komunikačná rola, prenos
informácií, spontánny prejav,
spontánna/bezprostredná reakcia,
vzájomná interakcia, argumentácia,
polemika, debata, spätná väzba,

distingvované vyjadrovanie,
nedorozumenie, nepochopenie,
výpoveď, replika

komunikačný partner, odosielateľ,
prijímateľ, adresát

štylizovať

povedať *niečo* ironicky/nadnesene
načúvať *niekomu*
lichotiť *niekomu*
zaliečať sa *niekomu*
odvetiť *niekomu niečo*
rozhovoriť sa o *niečom*
zhovárať sa s *niekým*
adresovať *niekomu* otázku/výčitku
vyjadriť svoje stanovisko k *niečomu*

formulovať myšlienky
spresniť vyjadrenie
nadviazať na predchádzajúcu
myšlienku/predrečníka

mať kostrbatý/svojský štýl
mať uhladenú reč
hovoriť niekomu z duše
dať niekomu za pravdu
hodiť/dať reč s niekým
prehodiť pár slov

expresívna komunikácia

(podľa potreby)

byť ukecaný
byť hundoš/frľoška

čušať
blabotať
pokecať si
vykecať sa
prekecnúť sa
zacykliť sa

obkecávať niečo
hundrať/frľať/šomrať na niečo
brľať/mrmlať si popod nos
tárať/trepať nezmysly
nevedieť sa vykoktať
hovoriť od veci/k veci/z cesty
tárať dve na tri
pliešť piate cez deviate
zahryznúť si do jazyka
držať jazyk za zubami

Sú to len plané reči.
Je to mlátenie prázdnej slamy.
To sú táraniny!
Ani vlastná mať/mater mu nerozumie.
Je to tu hotový Babylon/ako
v Babylone.

rétorika a verejné vystupovanie

rétorika, rečnícke umenie, príhovor,
slávnostný prejav, presvedčivosť
prejavu, plynulosť, pátos

rečník/rečníčka

byť výrečný

prihovoriť sa *niekomu*

predniesť prejav/príhovor
udržať pozornosť publika
presvedčiť poslucháča
hovoriť chvejúcim/roztraseným
hlasom

dať/odovzdať slovo niekomu
skákať niekomu do reči
mať dar reči
vypýtať si slovo
hlásiť sa o slovo
ujať sa slova

výslovnosť a hlasitosť

intonácia, melódia, dĺžka/kvantita,
prízvuk, dôraz, tempo reči, rytmus,
farba/zafarbenie hlasu, výška hlasu

rozkrikovať sa

šepkať/pošepkať *niečo*
okríknuť/zahriať *niekoho*
pokrikovať/reviť/skandovať
na *niekoho*

mať chrapľavý/zachrípnutý/
zamatový hlas

hučať na/do niekoho
hulákať ako paván

zrozumiteľnosť

zreteľne artikulovať
správne intonovať
šušlať
račkovať
zajakávať sa
koktať

skomoliť *niečo*
zamrmlať *niečo*
nesprávne *niečo* vyslovovať

Pletie sa mi jazyk.
Mám sucho v ústach.

Neverbálna komunikácia**výraz tváre**

mimika, grimasa, úškrn,
očný kontakt

zívať
zazerať
zachmúriť sa

uprene hľadieť na *niekoho/niečo*
vyvaliť oči na *niekoho/niečo*
žmurknúť na *niekoho*
robiť grimasy na *niekoho*
krútiť hlavou nad *niečím*
udržiavať očný kontakt s *niekým*

zatvárať sa prekvapene/zmätene/
posmešne
zažmúriť oči
gúľať/prevracať očami
odvrátiť zrak/tvár
špúliť/hrýzť si/oblizovať si pery
zdvihnúť neveriacky obočie

ksichtiť sa
čumieť/zízať na niekoho
ceriť/vyceriť zuby
nespúšťať z niekoho oči
vrhnúť/hodiť na niekoho pohľad
mať šibalský pohľad
uhýbať pohľadom
robiť psie oči
zachovať si kamennú tvár

neverbálne prejavy emócií

chichot, rehot, nárek,
vzlyk/vzlykanie

nariekať
vzlykať
rozplakať sa
chichotať sa/rehotať sa
uškrnúť sa
rozosmiať sa

škeriť sa/vyškierať sa na niekoho
pučiť sa/váľať sa od smiechu
mať nákazlivý smiech
vybuchnúť do (hurónskeho) smiechu
žiarť šťastím

Ani jedno oko neostalo suché.
Slzy sa mu tislí do očí.
Tvári sa, akoby jej uleteli včely.
Zamrzol mu úsmev na perách.
Ani brvou nepohla.
Podlomili sa jej kolená.
Zježili sa mi všetky chlpy.
Vlasy mu stoja dupkom.

reč tela

gesto, gestikulácia, postoj tela,
poklona, (mierny) predklon

gestikulovať
stuhnúť
prikrčiť sa
hrbiť sa
pokloniť sa

zamávať *niekomu*
mávnúť na *niekoho*
nakloniť sa k *niekomu*
odtiahnuť sa/odstúpiť od *niekoho*
držať *niekoho* v náručí/objatí
stisnúť *niekomu* ruku

stáť vzpriamene
chvieť sa od strachu/vzrušenia
prikývnuť/pokývať hlavou
pokrčiť ramenami
myknúť plecom
zatínať päsť
prekrižiť si ruky/nohy

tresnúť päšťou
sedieť ako prikovaný
chodiť po špičkách
dorozumievať sa rukami-nohami
vrhnúť sa niekomu do náručia

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Orientuje sa v základných typoch médií na Slovensku (verejnoprávne, mainstreamové, bulvárne, alternatívne), rozumie ich rozdielnym cieľom, štýlu komunikácie a dokáže kriticky posúdiť dôveryhodnosť zdrojov v slovenskom informačnom priestore.
- Chápe mediálne prostredie na Slovensku ako pluralitný priestor, v ktorom vedľa seba fungujú verejnoprávne, súkromné aj alternatívne médiá.
- Rozumie fungovaniu reklamného a mediálneho trhu na Slovensku vrátane vplyvu komercie a marketingových stratégií na správanie ľudí v spoločnosti.
- Vníma etické otázky slovenskej a európskej žurnalistiky (napr. ochranu zdrojov, zverejňovanie citlivých informácií) a tiež faktory, ktoré ju ovplyvňujú (politický tlak, vlastnícka štruktúra médií, dezinformačné prostredie).
- Rozumie úlohe investigatívnej žurnalistiky na Slovensku pri odhaľovaní káz a jej spoločenskému významu v kontexte verejnej kontroly moci.
- Chápe digitalizáciu médií na Slovensku ako proces, ktorý mení spôsoby prijímania obsahu aj ekonomické fungovanie médií (online spravodajstvo, streamovanie, sociálne siete).
- Uvedomuje si riziká digitálneho prostredia a význam kritického prístupu k informáciám (napr. kybernetické podvody, zneužitie dát, manipulácia s obsahom).
- Reflektuje špecifiká verejnej komunikácie v online priestore a médiách (napr. expresívnosť, irónia, využívanie humoru či neformálnosti aj vo verejnom diskurze).

7

Príroda a životné prostredie

Lexika

Počasie

meteorologické a atmosférické javy

poveternostné podmienky, nepriazeň počasia, nevyspytateľné počasie, premenlivý charakter počasia, znížená viditeľnosť, pretrvávajúci dážď, prietrž mračen, nárazy vetra, nárazový vietor, orkán, cyklón, víchor, tajfún, zrážky, námraza, krupobitie, krúpy, prízemný mráz, snehová pokrývka, tlaková výš/níž, frontálny systém, prechod studeného/teplého frontu, (teplotná) inverzia, rozptýlená/hustá oblačnosť, búrkový front

hydrologické a iné prírodné javy

(podľa potreby)

prírodný úkaz, ničivý živel, výstraha prvého stupňa, zvýšené lavínové nebezpečenstvo, (púštna) fatamorgána, polárna žiara, prívalová vlna, storočná/tisícročná voda, ľadová kryha

klimatické javy

atmosférická cirkulácia, oceánske prúdenie, klimatická anomália,

klimatické výkyvy, dlhodobé klimatické trendy

klimatológ/klimatologička

atmosférický, inverzný, frontálny, stredozemský, vnútrozemský, kontinentálny

byť meteosenzitívny

pretrvávať
kulminovať
vyvieriť
akumulovať sa
odparovať sa

vykazovať rekordné teploty
odvodňovať územie
pohlcovať slnečné lúče
zaviať snehom

Leje ako z krhly/vedra.

Mráz preniká do kostí/lezie pod nechty.

Také počasie, že by si ani nos nevystričil.

Nehodno ani psa vyhnať von.

Spustil sa prudký lejak.

Neodradilo ich ani nevlúdne/sychravé počasie.

Zrážky pribúdajú/ustupujú.

Slovenskom sa prehnala búrka.

Búrka bola sprevádzaná krupobitím.

Oblačnosť sa popretŕhala.

Teplota sa prehupne cez 30 °C.

Geológia a prírodné procesy

(podľa potreby)

geologický vývoj, erózia pôdy, zvetrávanie, vulkanická činnosť, seizmická aktivita, magnitúda zemetrasenia, otrasy zeme/zemské otrasy, zemská kôra, magma, láva, nerastná surovina/nerast, hornina, usadenina/sediment, skamenelina

geológ, seizmologička

geologický, vulkanický, seizmický, tektonický, erózný

zvetrávať
usádzať sa (*sedimenty*)
deformovať zemskú kôru
ťažiť nerastné suroviny
podliehať erózii
formovať reliéf

Príroda

zvieracia/živočíšna/rastlinná ríša, živočíšny/rastlinný druh, živý organizmus, živý tvor, areál výskytu, prirodzená obnova biotopu, evolúcia, vyhynutie

flóra/rastlinstvo

(bujná/hustá) vegetácia, vegetačné pásmo, invázna/liečivá rastlina, okrasná/cudzokrajná/stálozelená drevina, trvalka, endemit, lesný porast, rozvetvená/hustá koruna, semeno, plod (žalud, šiška), krovina, húština, kosodrevina, mach, lišajník

odolný voči suchu, vlhkomilný, suchomilný, svetlomilný, tieňomilný, opadavý, invázny, endemický, prispôsobivý/adaptabilný, subtílny, robustný/mohutný, celoročne kvitnuci, zakvitnutý/odkvitnutý, rozrastený/zarastený, porastený *niečím*

bujnieť
klíčiť
pučať
zvädnúť
odumrieť
zakoreniť sa
ujať sa/neujať sa
zarastať *niečím*
obrasť *niečím*
vrastať do *niečoho*

vyháňať puky
opeľovať kvety
dorásť do určitej výšky
vytláčať pôvodné druhy

zničiť niečo v zárodku
žiť v lone prírody

Trasie sa ako osika.
Rastie ako z vody.
Dozrel na niečo čas.

fauna/živočíšstvo

živočíšne spoločenstvo, živočíšny druh/poddruh, potravný reťazec, prirodzené prostredie, migračná trasa, zimný spánok, hibernácia, ruja, lov

mäsožravec, bylinožravec, všežravec, cicavec, plaz, obojživelník, bezstavovec, sladkovodná ryba, prehistorický živočích (dinosaurus, mamut), samec, samica, mláďa, dravec, predátor, korisť, úlovok, zdochlina

stádo, črieda, svorka, krdeľ, roj (včiel), húf (rýb), kolónia (vtákov/baktérii)

(prirodzený) úkryt, zimovisko, brloh, pelech, nora, mravenisko, dutina (stromu)

bylinožravý, mäsožravý, všežravý, migrujúci, predátorský, samotársky, domestikovaný, teritoriálny, ohrozený, zraniteľný, krotký, samčí/samičí

byť na odstrel

pásť sa
maskovať sa/kamuflovať sa
páriť sa/rozmnžovať sa
premnožiť sa
vyliahnúť sa
napájať sa
splasiť sa

prežívať *niečo*
žrať/zožrať/obžrať *niečo*
spásať *niečo*
loviť *niečo*
nažrať sa *niečoho*

hniesdiť *niekde*
prezimovať *niekde*
číhať na *niečo*
dobať do *niečoho*

naklášť vajíčka
vrhnúť mláďatá
cicať materské mlieko
brániť si/strážiť si teritórium
signalizovať hrozbu zvukmi/postojom
vydať sa na lov
prehľadávať revír
značkovať územie
stopovať korisť
prikrádať sa ku koristi
vyplašiť/odplašiť korisť
migrovať/putovať za potravou
sťahovať sa do teplých krajín
vliezť/zaliezť do brlohu
uložiť sa na zimný spánok

zvuky živočíchov

(podľa potreby)

štekať, havkať, vrčať, kňučať,
mňaukať, vyt/zavýjať, mučať, syčať,
škriekať, štebotať, hrkútať, húkať,
pískať, revať, erdžať, kvíkať/kvičať,
kvákať, bzučať, kikiríkať, kotkodákať

štekot psov, bzukot včiel, štebot
vtákov, spev slávika, erdžanie koní,
zavýjanie vlkov, pradenie mačiek

Poľnohospodárska a záhradkárska činnosť človeka (podľa potreby)

intenzívne/extenzívne hospodárenie,
ekologické poľnohospodárstvo,
rastlinná výroba, potravinová
sebestačnosť, ekofarma,

úrodná pôda, degradácia pôdy,
zarastená plocha, pokosená lúka,
monokultúra, závlahový systém,
striedanie plodín, poľnohospodárska
plodina, olejiny, krmoviny, osivo,
burina/zelina

živočíšna produkcia, intenzívny
chov, chov hospodárskych zvierat,
šlachtenie, voľný výbeh, chovné
plemeno, škodca

poľnohospodár, ekofarmárka, záhradkár,
bylinkárka, ovocinár, hubárka

poľnohospodársky, agrikultúrny,
intenzívny, extenzívny, produktívny,
sebestačný

orať *niečo*
zasiať *niečo*
vysádzať *niečo*
kŕmiť zvieratá *niečím*

hrabať listie
hnojiť pôdu
zúrodňovať pôdu
obrábať polia
zožať úrodu
kopať jamu
vydĺbať jamku
rýľovať záhradu
píliť stromy
mechanizovať produkciu/výrobu
chovať dobytok
vyšľachtiť nový druh

Ekologické problémy

klimatická kríza, narušenie klimateckej
rovnováhy, environmentálny dopad,

ekologická havária/katastrofa,
ekologická záťaž, uhlíkovo náročná
výroba, dlhodobo neudržateľný
model, zneužívanie ekologických tém/
greenwashing

intenzifikácia poľnohospodárstva,
nadužívanie pesticídov, monokultúrne
pestovanie plodín, masívne
odlesňovanie, ťažba fosílnych palív/
kovov, únik emisií/skleníkových
plynov, tvorba imisií, narušenie
ozónovej vrstvy, erózia/zosuvy pôdy,
strata úrodnej pôdy/biodiverzity,
rozširovanie púští, kontaminácia vody/
pôdy, vysychanie riek/jazier, topenie
permafrostu, okysľovanie oceánov,
zánik koralových útesov, závislosť od
neobnoviteľných zdrojov

zraniteľné oblasti, neobývateľné
časti planéty, degradované územie,
svetelné/hlukové/vizuálne znečistenie,
svetelný/vizuálny smog, masový
turizmus

produkcia odpadu

organický/anorganický/priemyselný/
toxický/biologicky rozložiteľný odpad,
nadprodukcia, nakladanie s odpadmi,
spaľovanie odpadu, vypúšťanie
chemikálií, znečistenie oceánov
plastmi, mikroplasty

klimatický, syntetický,
nepredvídateľný, degradovaný,
kontaminovaný, zamorený, uhlíkovo
náročný, neobnoviteľný, dlhodobo
neudržateľný

byť na hrane
byť na pokraji kolapsu

zdevastovať *niečo*
kontaminovať *niečo*
vyčerpať *niečo*
mať/nemať na *niečo* dosah
zamoriť *niečo niečím*
zdecimovať *nejaké* prostredie

predstavovať environmentálnu záťaž
zaťažovať ekosystém
narušiť ekologickú rovnováhu
znehodnocovať úrodnú pôdu
odlesňovať územie
zdegradovať krajinu
nadužívať chemické hnojivá
skládkovať tuhý odpad

riešenie ekologických problémov

environmentalistika, energetická/
klimatická/environmentálne
zodpovedná politika, ekologická
stabilita/rovnováha, ekologické
povedomie spoločnosti, ekologická
osveta, environmentálne zodpovedné

správanie, udržateľný rozvoj, dlhodobé
udržateľné riešenie, podpora
ekologických iniciatív, ekologicky
uvedomelý spotrebiteľ, klimaticky
citlivé oblasti, citlivý ekosystém,
ekoturizmus

zavádzanie environmentálnych
opatrení, preventívne opatrenie,
infraštruktúra obnoviteľných
zdrojov, ekologicky šetrný spôsob
výroby, zelená/čistá energia,
uhlíková neutralita, nulová uhlíková/
ekologická stopa, zníženie emisií
oxidu uhličitého, emisné kvóty,
fotovoltika, slnečný/solárny
kolektor, tepelné čerpadlo,
veterná turbína

biologická diverzita/biodiverzita,
revitalizácia krajiny, ochranné pásmo,
zalesňovanie, výsadba stromov/
zelene, obnova biokoridorov

odpadové/obehové hospodárstvo,
minimalizácia odpadu, čistička
odpadových vôd, výkup druhotných
surovín, obmedzenie používania
jednorazových plastov

ekologicky uvedomelý/priaznivý/
únosný/šetrný, organický, biologicky
odbúrateľný, dlhodobé udržateľný,
klimaticky citlivý, nízkoemisný,
nízkoenergetický, obnoviteľný,
regulovaný, environmentálne
zodpovedný, energeticky náročný/
nenáročný

žiť v symbióze s *niečím*
zneškodňovať *niečo*
presadzovať *niečo*
regulovať *niečo*
kompenzovať *niečo niečím*
spieť k *niečomu*

zabezpečovať rovnováhu
zalesniť územie
regenerovať poškodené územia
transformovať energetický systém
zodpovedne nakladať so zdrojmi
dosiahnuť uhlíkovú neutralitu
eliminovať environmentálne riziká
zachovať prírodné zdroje pre budúce
generácie
prejsť na obnoviteľné zdroje energie
naprávať škody
realizovať terénny výskum
monitorovať stav životného prostredia
zaviesť udržateľné opatrenia
zmierniť negatívne dopady
vynútiť si zmenu

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Uvedomuje si význam ochrany prírody a ekologicky zodpovedného správania.
- Rozumie terminológii súvisiacej s témami udržateľnosti, klimatických zmien, potravinovej bezpečnosti, regionálneho rozvoja a environmentálnej politiky a vie reflektovať ich význam v každodennom živote aj vo verejnej politike.
- Dokáže diskutovať o vzťahu medzi ekonomickým rastom, spotrebou a environmentálnou záťažou a reagovať na spoločenské postoje k ekologickým témam, napríklad k triedeniu odpadu, ekologickému poľnohospodárstvu, ochrane biodiverzity alebo energetickej transformácii.
- Orientuje sa v témach klimatickej migrácie, environmentálnych rizík a narastajúcej potreby medzinárodnej spolupráce pri riešení ekologických problémov.
- Pozná základné charakteristiky prírodného prostredia Slovenska a stredoeurópskeho regiónu, napríklad horský charakter krajiny, lesné ekosystémy, poľnohospodárske oblasti či klimatické výkyvy, a vie diskutovať o problémoch spojených s extrémami počasia, suchom, povodňami, odlesňovaním alebo degradáciou krajiny.
- Pozná typické slovenské tradície hubárstva, ovocinárstva, poľovníctva, rybárstva, ktoré predstavujú významný prvok miestnej kultúrnej identity a vzťahu k prírode.
- Orientuje sa v typických rastlinných a živočíšnych druhoch charakteristických pre Slovensko a vie ich pomenovať v rozsahu potrebnom na bežnú komunikáciu a v prípade potreby ovláda aj detailnejšie názvoslovie.

8

Spoločenská funkcia kultúry a umenia

Lexika

Spoločnosť a umenie

homogénna/heterogénna/
hybridná kultúra, kultúrna identita,
kultúrna kontinuita/diskontinuita,
tvorivý proces, umelecká tvorba/
produkcia, dynamika tvorby, pluralita
umeleckých prístupov, umelecký
zámer/prejav, umelecký diskurz,
umelecké prevedenie, angažované
umenie, umenie ako forma kritiky/
protestu, forma vyjadrenia,
dobová podmienenosť, politický/
spoločenský rozmer tvorby, výchovná
funkcia kultúry, kultúra ako zrkadlo
spoločnosti, umelecká reakcia
na spoločenské zmeny/dianie,
sociokultúrny rámec, kultúrna pamäť,
historický/spoločenský kontext diela,
spoločenská relevancia diela, kritická
reflexia spoločnosti/reality, explicitná
spoločenská kritika, nezávislá kultúrna
scéna, digitálne umenie

divadelná scéna, autorský kolektív,
umelecký súbor, literárna/čitateľská/
kultúrna obec, čitateľstvo

dramaturg, scénografka, kostýmový
výtvarník, zvuková dizajnérka,
produkčný, archivárka, umelecký
(filmový/divadelný/hudobný) kritik,
esejistka, kultúrny redaktor

inovatívny, autentický, vyzretý,
progresívny, experimentálny,
minimalistický, monumentálny,
subtilný, expresívny, metaforický,
ambivalentný, diskurzívny,
angažovaný, kritický, spoločensky
relevantný, interdisciplinárny,
konceptuálny, edukačný, kontextuálny

v kontraste/súlade s *niečím*, v dialógu
s *niečím*, v širších súvislostiach,
z umeleckého/interpretačného
hľadiska/aspektu, na základe
zvolených kritérií, v kontexte doby/
súčasnej tvorby, v porovnaní s inými
dielami, z hľadiska formy/obsahu,
pri zohľadnení autorského zámeru,
z pohľadu kritiky, na úrovni formy
a obsahu, v širšom kultúrnom kontexte,
v konečnom dôsledku, do istej miery,
v porovnaní s predchádzajúcou
tvorbou

fabulovať *niečo*
absentovať *niekde*
vypovedať o *niečom*
ponúkať kritickú reflexiu *niečoho*
udávať tón *niečomu*
vniešť do *niečoho* nadhľad
stvárnovať realitu *nejako*

kultivovať človeka
poskytovať estetický zážitok
posúvať hranice vnímania
nadväzovať na tradíciu
problematizovať zaužívané predstavy
spochybňovať zaužívané normy
konfrontovať diváka/čitateľa s realitou
ovplyvňovať kultúrne povedomie
spoluutvárať kultúrnu identitu
odzrkadľovať hodnotový rámec
spoločnosti
otvárať tabuizované témy
odkazovať na spoločenské témy
reagovať na spoločenské dianie
formovať verejný názor/kultúrne
povedomie
vstupovať do verejného diskurzu/
dialógu
podnecovať diskusiu
vytvárať priestor pre dialóg
zastávať angažovaný postoj

obdobia a smery v umení

antika, románske/gotické/
ranokresťanské obdobie, stredovek,
renesancia, novovek, barok,
rokoko, klasicizmus, romantizmus,
impresionizmus, realizmus,
secesia, kubizmus, expresionizmus,
konštruktivizmus, funkcionalizmus,
dadaizmus, surrealizmus, magický
realizmus, socialistický realizmus,
minimalizmus, postmoderna,
avantgarda

antický, ranokresťanský, románsky,
gotický, stredoveký, renesančný,
novoveký, barokový, rokokový,
klasicistický, romantický, realistický,
impresionistický, secesný, kubistický,
expresionistický, konštruktivistický,
funkcionalistický, dadaistický,
surrealistický, magickorealisticý,
socialistickorealisticý, minimalistický,
postmodernistický/postmoderný,
avantgardný

umenie ako osobná výpoveď umelca

autorská/individuálna/generačná
výpoveď, kritická výpoveď umelca,
umelecký prejav ako prostriedok
(seba)vyjadrenia, osobné svedectvo,
osobná spoveď, vnútorný svet autora,
životná/subjektívna/autentická
skúsenosť, tvorivý impulz, zdroj
inšpirácie, emocionálna pamäť,
autorský zámer, osobná perspektíva,
sebareflexia, introspektívna rovina,
existenciálna téma, ironický/tragický/
žartovný podtón, autorský rukopis

introspektívny, retrospektívny,
reflexívny, sebareflexívny,
existenciálny, výpovedný, intímny,
selektívny, autobiografický

škrtáť/prepisovať *niečo*

redigovať text
spracovať osobnú tému
zdieľať osobnú výpoveď
otvárať intímne témy
premietáť vlastné prežívanie do tvorby
transformovať životnú skúsenosť
do umeleckej formy
sprostredkovať vlastnú skúsenosť
vyjadrovať vnútorné prežívanie

reflektovať vlastnú identitu
pracovať s autobiografickými prvkami
dopracovať dielo do finálnej podoby

ísť s kožou na trh
ísť proti prúdu
popustiť uzdu fantázii
chrliť nápady
rozvíriť stojace vody
vystúpiť zo svojho tieňa
prekročiť svoj tieň

Umelecké dielo

formálna stránka diela, obsahová/
významová/symbolická rovina,
chúlostivá/háklivá/ošemetná téma,
tabuizovaná téma, tabuizovanie/
odtabuizovanie tém, pridaná hodnota
diela, gradácia deja/skladby,
implicitný význam, alúzia na *niečo*,
motív, leitmotív, symbolika

využívať *niečo* ako výrazový
prostriedok

experimentovať s formou
prekračovať hranice žánru
pracovať s náznakom
rozvíjať motív
umocniť zážitok/atmosféru
navodiť atmosféru
presahovať rámec príbehu
budovať/stupňovať napätie
držať diváka/čitateľa v napätí
vypointovať záver
zachytiť/uchopiť hlavnú myšlienku
aktualizovať tému
problematizovať tému
otvárať priestor na interpretáciu
tematizovať spoločenský problém

kráčať s duchom doby

V tom spočíva pointa diela.

recepčia

divácka/čitateľská/kultúrna
recepčia, vnímanie diela,
čítanie diela v kontexte doby,
očakávanie/odozva publika,
celospoločenský ohlas,
spoločenský dosah umenia,
verejná diskusia o diele

v procese recepcie, z pohľadu
publika, v závislosti od kontextu,
v konkrétnom kultúrnom prostredí,
s časovým odstupom, v rámci
verejnej diskusie

upútať/okúzliť *niekoho*
osloviť publikum *niečím*
žasnúť nad *niečím*
rozplývať sa nad *niečím*
prijímať *nejako* umelecké dielo

ponoriť sa do deja
nachádzať v diele nové významy
odhaľovať významové presahy
stotožniť sa s posolstvom diela
vnímať dielo v širšom kontexte
rezonovať s myšlienkou diela
nadchnúť publikum
mať pozitívny/negatívny ohlas

byť niečou srdcovkou
byť vo vytržení z niečoho
byť pohltený dejom

nechať sa strhnúť
nechať sa vťahovať do deja
podľahnúť atmosfére
zožať úspech

interpretácia

čitateľská/kolektívna interpretácia,
reinterpretácia diela, interpretačné
stratégie, interpretačný prístup,
argumentačný/interpretačný rámec

interpretovať *niečo* v kontexte doby

ponúkať viacvrstvovú interpretáciu
zasadzovať dielo do kontextu
rozkrývať významové vrstvy
pripisovať dielu určitý význam
dešifrovať skrytú symboliku

hodnotenie

estetická/umelecká/kultúrna hodnota,
hodnotiace kritériá, nadčasovosť
diela, estetická kvalita, estetické
kritérium, estetický kánon, kritický
rámec hodnotenia, formálna
vypelost', umelecké majstrovstvo,
umelecká presvedčivosť, obsahová
hlĺbka, autentický výraz, miera
originality/inovativnosti, inovatívny
prístup, umelecká kritika/reflexia,
kritická analýza diela, kritický
komentár, recenzný text, dielo
pochybnej kvality, gýč

esteticky príťažlivý, vizuálne pôsobivý,
strhujúci, fascinujúci, ohromujúci,
sugestívny, presvedčivý, podmanivý,
výrazovo bohatý, konzistentný,
inovatívny, invenčný, autentický,
nadčasový, hodnotovo silný,
kompozične vyvážený, formálne
prepracovaný, viacvrstvový/
mnohovrstevný, interpretačne/
významovo otvorený,
(myšlienkovy) podnetný,
nekonvenčný

gýčový, stereotypný, predvídateľný,
klišéovitý, schematický, prvoplánový,
povrchný, plytký, banálny, triviálny,
opozeraný/okukaný

ťažko interpretovateľný, interpretačne
náročný, rozporuplný, kontroverzný,
polarizujúci, radikálny, bizarný

byť porovnateľný/porovnávaný s *niečím*

podrobiť *niečo* kritike
smerovať kritiku na *niekoho/niečo*

kriticky hodnotiť dielo
zohľadniť kontext
zhodnotiť zámer autora
posudzovať autenticnosť diela
identifikovať významové roviny
zdôvodňovať hodnotiaci úsudok
oceňovať inovativnosť
vyzdvihovať silné stránky
zachovať si kritický odstup

byť na jedno kopyto
byť bez ladu a skladu

neostávať na povrchu
trafiť do čierneho
zaťat' do živého
trafiť kliniec po hlavičke
vychváliť niečo do nebies

Nestálo to za veľa.
Bolo to o ničom/nanič.
Bol to zabíjajúci čas.
Bola to čistá nuda.
Nemá to šťavu.

Kritici prijali dielo vlažne.
Zážitok z diela v nás ešte dlho doznieval.
Klasika, ktorá nikdy nesklame.

Literatúra (podľa potreby)**Štruktúra a jazyk diela**

slovesné umenie, kompozícia/
výstavba textu, kompozičný princíp/
postup, viacvrstvová/retrográdna/
paralelná kompozícia, naratívna
štruktúra, rozprávačská/subjektívna
perspektíva, rozprávačská technika,
autorský subjekt, tematická/dejová/
príbehová línia, chronologická
výstavba/následnosť deja,
retrospektívne rozprávanie, odbočka
od deja, vyvrcholenie/rozuzlenie deja,
katarzia, fragment/úryvok z knihy,
odsek/paragraf

jazyková štylizácia, štylizovaný/
sugestívny jazyk, intertextualita,
poetika textu, obrazné pomenovanie,
výrazový prostriedok, básnický prvok,
metafora, personifikácia

rukopis, memoáre, autobiografia

nespoľahlivý/autorský rozprávač,
rozprávač v prvej/tretej osobe,
vnútorný monológ, vnútorný konflikt
postavy, psychologická kresba
postavy, ambivalentná postava,
morálne dilemy postáv, vývoj/
charakterová premena/konanie
postáv, literárny hrdina/antihrdina,
protagonista, antagonista, kolektívny
hrdina, archetyp hrdinu

stelesňovať *niečo*
démonizovať *niečo/niekoľko*
mýtizovať *niečo/niekoľko*
básniť o *niečom*
podať obraz o *niečom*
vykresliť postavu *nejako*

siahnuť po klasike
prerozprávať príbeh
nedočkavo obracať stránky

prečítať niečo jedným dychom

Dej graduje/stagnuje.

**mytologické a rozprávkové
bytosti/postavy**

(podľa potreby)

bájne stvorenie, fantóm, prízrak,
chiméra, nymfa, zakliata postava,
víla, rusalka, morská panna, trpaslík,
škriatok, obor, obluda, príšera, netvor,
démon, vlkodlak, upír, bosorák/
bosorka, striga/ježibaba, vodník,
jednorožec, drak

nadprirodzený, všemocný, mýtický,
bájny, tajuplný/tajomný, neľútostný,
zlovestný, obludný, hrozivý/
hrôzostrašný, temný, démonický

Divadelné umenie

(podľa potreby)

ochotnícke/absurdné/experimentálne/
autorské divadlo, adaptácia/
aktualizácia dramatického diela,
dramatická výstavba, režijná
interpretácia, (symbolická)
scénografia, dramaturgia, obsadenie,
alternácia, javiskový priestor,
zákulisie, monodráma, libreto, replika,
scénka, výstup, herecký/divadelný
prejav, improvizácia, improvizácia
technika, skeč

šepkár, kulisárka, osvetľovač,
zvukárka, scénograf, účinkujúca

inscenovať *niečo*
dramaturgicky *niečo* spracovať
uviesť *niečo* na scénu
stvárniť rolu *niekoho*
alternovať *niekoho* v *nejakej* úlohe

nacvičovať predstavenie/inscenáciu
adaptovať literárnu predlohu
pracovať s javiskovým priestorom
ovládať javiskovú reč
vytvárať napätie na javisku
komunikovať s publikom

*vzniknúť pod niečou režisérskou
taktovkou*

*Dosky, ktoré znamenajú svet.
Hra vznikla na motívy knihy.*

Filmová a seriálová tvorba

(podľa potreby)

filmová adaptácia (románu/knihy),
režijný debut, postprodukcia,
koprodukcia, upútavka na film/
trailer, pilotná epizóda, záverečná
séria, spoiler, *kasový trhák*,
prepadák, *béčkový film*

filmový jazyk, dabing, naratívna línia,
rytmus rozprávania, práca s kamerou,
kompozícia záberu, skúšobný záber,
strihovú skladbu, prestrih, ostrá
(klapka), počítačová animácia

dabingový herec, stálica filmovej
scény, hviezda strieborného plátna,
diva

rozvláchny, fragmentárny, znepokojivý,
nezáživný, prístupný, komerčný,

dabovaný, dabingový, dejovo
kompaktný, dramaturgicky zvládnutý,
divácky náročný

byť vyrobený v koprodukcii

zaostriť na *niečo*

stáť za kamerou
obsluhovať kameru
animovať príbeh
kolorovať film
režijne spracovať tému
koncipovať filmovú výpoveď
pracovať s tempom rozprávania
budovať význam prostredníctvom
obrazu/strihu
prepájať obrazovú a zvukovú zložku
transformovať realitu do filmového
jazyka
pritiahnuť väčšie množstvo divákov
distribúovať film v pôvodnom znení

ísť naostro

*Film uvidíme na jeho/jej počesť.
Program je nevhodný pre osoby
mladšie ako 18 rokov.
Kinosála praskala vo švíkoch.
Režisér má na svojom konte kvalitné
filmy.*

Hudobné a tanečné umenie

(podľa potreby)

vážna/komorná hudba, hudobný
motív, hudobná zložka, hudobná
dramaturgia, hudobný výraz,
hudobná výpoveď, hudobné
spracovanie, koncertné prevedenie,
orchestrálna úprava, melodická línia,

rytmická zložka, tempo/technická náročnosť/aranžmán skladby, inštrumentácia, improvizatívny prvok, zvuková estetika, virtuozita, nácvik spevu/tanca, koncertné turné

symfonický orchester, hudobné kvarteto, dychovka, strunové/klávesové/dychové/bicie/sláčikové hudobné nástroje, dirigentská palička, metronóm

hudobný virtuóz

spev

rozsah hlasu, hlasový fond, hlasová poloha, viachlasný/jednohlasný spev, intonácia, artikulácia, korepetícia, zborový/sólový part, refrén, soprán, alt, tenor, baritón, bas

vokálna skupina, a cappella, zbor, spevokol, spevácke duo

sólový spevák, zbormajsterka

tanec

tanečná kompozícia, choreografický prvok, rytmické cítenie, tanečná figúra, tanečný repertoár, pohybová koordinácia, držanie tela, priestorová orientácia, kroková variácia, párový/sólový tanec, výrazový/scénický tanec

melodický, rytmický, harmonický bohatý, zvukovo vrstvený, dynamicky premenlivý, improvizatívny, melancholický, energický, gradujúci, meditatívny

aranžovať skladbu
upraviť skladbu pre interpreta
zaznieť v netradičných aranžmánoch
pretaviť emócie do hudby
precítiť hudbu/tanec
rozvíjať melodickú líniu
variovať hudobnú tému
prepájať hudobné prvky
vedieť narábať s hlasom
vyspievať výšky
spievať sólo/duet
dýchať do bránice
prechádzať do falzetu
dokázať čítať z nôt
rozozvučať sálu
udať tón/rytmus
viest partnera/partnerku v tanci
nechať sa unášať hudbou/tancom

*lahodiť uchu
spievať z plných pľúc
vylúdiť falošný tón
mať zlato v hrdle*

*Preskočil jej hlas.
Skoro mi praskli ušné bubienky.
Som v tanci úplné drevo/poleno.
Ty si ale nemehlo.
Som tanečný/spevácky antitalent.*

hudobná terminológia

notová osnova, klaviatúra, basový/husľový kľúč, durová/molová stupnica, tónina, dvoj-/trojštvrťový takt, zvýšený/znížený tón, vysoké C, celá/polovičná nota, interval, oktava, falzet, vibrato, prstoklad, ladička, brnkátko, štvorručka

Vizuálna kultúra a architektúra

(podľa potreby)

maliarstvo a sochárstvo

výtvarná kompozícia, vizuálna symbolika, farebná škála, práca s farbou a svetlom, ťah štetcom, figuratívne zobrazenie, symbolické stvárnenie, proporcia, perspektíva, vizuálny jazyk, abstrakcia, abstraktný výraz, konceptuálne umenie, experimentovanie s materiálmi, plátno, textúra, replika/reprodukcia diela, napodobenina, inštalácia

koláž, freska, mozaika, portrét, krajinomaľba/krajinka, akvarel, olejomaľba, monument, plastika, reliéf

fotografia

umelecká/dokumentárna/reportážna/portrétna/inscenovaná fotografia, cyklus fotografií, fotografická kompozícia, vizuálne svedectvo, práca so svetlom, zachytenie okamihu

dizajn

grafický/interiérový/webový dizajn, vizuálna identita, typografia, dizajnové riešenie, úžitková hodnota, funkcionálnosť

architektúra

monumentálna/minimalistická architektúra, architektonický návrh, architektonický prvok, jednopodlažná/dvojpodlažná/podpivničená budova, panoráma mesta, nádvorie, kolonáda, arkáda, fasáda, klenba, priečelie, portál, vitráž

výtvarník, karikaturistka, kurátor výstavy, kunsthistorička, reštaurátor, stavbyvedúca, staviteľ

murovaný, hlinený, slamený, montovaný, výtvarne presvedčivý, symbolicky bohatý, abstraktný, figurálny/figuratívny, dekoratívny, vyumelkovaný, prepychový, honosný, pompézny, okázalý

vytvoriť ilúziu *niečoho*
načrtnúť obrysy *niečoho*
experimentovať s *niečím*

vyhotoviť nákres
komponovať obraz
pracovať s vizuálnym jazykom
akcentovať/zvýrazňovať detail
vytvárať vizuálne napätie
abstrahovať/vizualizovať realitu
narúšať tradičné výtvarné postupy
pôsobiť kompozične vyvážené
zladiť s charakterom zástavby
zasadiť stavbu do prostredia
dotvárať verejný priestor

byť pastvou pre oči

*lahodiť oku
biť/udrieť do očí
vyzerať ako päť na oko
nechať na niečom oči*

Komercializácia kultúry

kultúrny/zábavný priemysel, šoubiznis, kultúra ako tovar, kultúrny marketing, predajnosť, financovanie/sponzorovanie kultúry, masová produkcia obsahu, komerčný úspech,

ekonomický tlak na tvorbu, vzťah kultúry a trhu, publikum ako konzument, zvyšovanie sledovanosti, vkus masového publika, strata autenticity, povrchnosť, uniformita, lukratívny kontrakt/honorár, grantový systém, grantová schéma, duševné vlastníctvo, autorské práva

zabávač/šoumen, *fajnšmeker*

komerčný, skomercializovaný, masový, mainstreamový, konzumný, zjednodušený, prístupný

pohybovať sa v umeleckej brandži
držať sa na výslni šoubiznisu
sprístupňovať umenie čo najširšiemu publiku
prispôsobovať sa požiadavkám trhu

podriaďovať tvorbu trhovému mechanizmu
optimalizovať obsah pre masové publikum
produkovať kultúrny obsah v sériách
meniť spôsoby konzumácie/vnímania kultúry
dostávať tantiémy/honorár
uchádzať sa o grantovú podporu

porušiť autorské práva
zneužiť duševné vlastníctvo

*Šepká sa v kuloároch (šoubiznisu).
Hemží sa to tam celebritami.*

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Chápe kultúru a umenie ako dôležitú súčasť formovania kultúrnej pamäti, identity a hodnôt v slovenskom a európskom prostredí; interpretuje vzťah medzi umením a spoločnosťou vrátane toho, ako kultúra reaguje na spoločenské témy a otvára verejnú diskusiu.
- Vníma slovenskú kultúru v širšom európskom kontexte a rozumie tomu, ako na jej podobu vplývajú historické skúsenosti, regionálna rozmanitosť aj prítomnosť menšinových kultúr (národnostné múzeá, divadlá venované napr. kultúre Maďarov na Slovensku, rómskej, židovskej, rusínskej kultúre či kultúre karpatských Nemcov).
- Pozná kľúčové kultúrne inštitúcie na Slovensku a orientuje sa v tom, ako fungujú a akú úlohu zohrávajú pri uchovávaní, interpretácii a sprístupňovaní kultúrneho dedičstva i súčasného umenia.
- Orientuje sa v tom, ako sa na Slovensku a v európskom regióne prijíma a hodnotí umelecké dielo, a to z hľadiska estetiky, ale aj jeho spoločenského dosahu, aktuálnosti, kontroverznosti alebo generačnej výpovede; dokáže porovnávať kultúrne javy a umelecké tradície rôznych krajín a kultúrnych prostredí.
- Orientuje sa vo významných obdobiach, umeleckých smeroch a vybraných osobnostiach jednotlivých druhov umenia, ak to súvisí s oblasťou jeho/jej zamerania alebo záujmu.
- Pozná relevantné diela a postavy zo slovenských diel, resp. slovenské názvy svetovo známych postáv, napr. Snehulienka, Popoluška, Červená čiapočka, Janko Hraško, názvy tancov: valčík, polka, čardáš, tango, karička, odzemok a iné.
- Rozumie kultúrnym symbolom, alúziám, metaforám, humoru, irónii a intertextovým odkazom v umeleckom a mediálnom diskurze.

9

Politika, moc a občianstvo

Lexika

Politický systém a fungovanie štátu

štátny útvar, štátne zriadenie, forma vlády, mocenské usporiadanie, mocenská nerovnováha, politická stabilita/nestabilita, štátna suverenita

deľba moci, výkonná/zákonodarná/súdna moc, právny štát, ústavné právo, mechanizmy kontroly moci, kontrolný orgán, verejná správa, samospráva

exekutíva, politický vplyv, mocenská štruktúra, hierarchia moci, výkon/zneužívanie/koncentrácia/centralizácia/decentralizácia moci, mocenské nástroje, mandát na výkon moci, legitimita moci, mocenský aparát, presun kompetencií, politická zodpovednosť, strata legitimity, formálna/neformálna autorita, politická reprezentácia/elita, vládnuca vrstva

súdnicstvo, nezávislosť súdu/sudcu, nezávislý súdny orgán, ústavný súd

legislatíva, zákonodarný/legislatívny proces, právny poriadok, právna norma, právny predpis, ústavný zákon, záväznosť právnych predpisov, precedens, výklad ústavy/zákona, novelizácia/novela zákona, dodatok (k zákonu), pripomienkové konanie, účinnosť zákona, zbierka zákonov, vyhláška, paragraf, odsek, článok

štátnik, členka vlády, vládny predstaviteľ, vysokopostavená politička, vysoký štátny úradník, ústavná sudkyňa, zákonodarca

komunálna politika

vyšší územný celok/VÚC, mestské zastupiteľstvo, správne/administratívne centrum

byť zakotvený v ústave/zákone

garantovať *niečo*
dosadiť *niekoho* do funkcie
sústrediť moc v rukách *niekoho*
poveriť *niekoho niečím*
oprávňovať *niekoho na niečo*

splnomocniť *niekoho* na *niečo*
nadobudnúť účinnosť *nejakým* dňom
vykladať zákon/ústavu *nejako*

vykonávať štátnu moc
obmedzovať výkon moci
disponovať rozsiahlymi právomocami
podliehať verejnej kontrole
ujať sa vlády/vedenia
uplatňovať autoritu
podkopávať autoritu
delegovať právomoci/kompetencie
upevňovať svoju pozíciu
udržať sa pri moci
legitimizovať rozhodnutia
ovplyvňovať rozhodovacie procesy
presadzovať mocenské záujmy
navrhovať polovičaté riešenia
niesť politickú zodpovednosť

predložiť návrh zákona
schváliť legislatívu
vstúpiť do platnosti
prijať právnu normu
novelizovať zákon
kodikovať pravidlá
odvolať sa na najvyšší/ústavný súd

vyhlásiť štátny smútok
vyvesiť štátnu vlajku
vzdať poctu štátnej vlajke
stiahnuť vlajku na pol žrde

mať zviazané ruky
prešlapovať na mieste
rozhodovať od zeleného stola
hádzat niekomu polená pod nohy
podrážať nohy

Reformy pokrívajú.
Reformný proces sa zasekol.
Úpravy sú len kozmetické.

Demokracia a volebný systém

priama/zastupiteľská demokracia, politický pluralizmus, pluralita názorov, transparentnosť, volebná účasť, (väčšinový/pomerný) volebný systém, volebný program/výsledok/obvod, voličská základňa, demokratický/poslanecký mandát, preferenčný hlas, poslanecká imunita, volebný triumf/debakeľ, volebné fiasko

uchádzač o mandát, zvolená zástupkyňa, volený predstaviteľ, politická nominantka, verejný činiteľ

zastávať *nejaký* názor

ísť k volebnej urne
uchádzať sa o mandát
viest predvolebnú kampaň
rešpektovať vôľu voličov
potvrdiť mandát
mobilizovať/osloviť voličov
participovať na rozhodovaní
spochybniť legitimitu volieb
dosiahnuť dohodu/konsenzus
získať si priazeň voličov/drvivú väčšinu

robiť z niečoho cirkus
pohybovať sa na tenkom ľade
pohorieť/zabodovať u voličov
vytiahnuť silné témy
prevalcovať konkurenta
očierňovať oponenta
sľubovať hory-doly
kupčiť s hlasmi
naháňať percentá
sedieť na dvoch stoličkách
nevzdať sa svojej stoličky
naletieť na niečie reči
viest žabomyšie vojny

*Ludia im to zožrali.
Voliči sa mu otočili chrbtom.
Nechali voličov v štiche.
Voľby sú za dverami.
Spočiatku to vyzeralo slubne.
Celé to bola fraška.*

Politické ideológie, populizmus a polarizácia spoločnosti

ideológia, svetonázor, politické presvedčenie, ideologické východisko, politický diskurz, politické spektrum, (krajná) ľavica/pravica, konzervativizmus, liberalizmus, socializmus, nacionalizmus

polarizácia spoločnosti, ideologická polarizácia, populizmus, populistická rétorika, oportunizmus, radikalizácia názorov/spoločnosti, názorový tábor, demagógia

kontroverzná/polarizujúca osobnosť, ideologický líder, (ľavicová) liberálka, konzervatívce, ľavičiarka, pravičiar, socialistka, nacionalista, populistka, demagóg, oportunista, radikál

ideologický, umiernený, populistický, polarizujúci, demagogický

byť politicky korektný

hyperbolizovať/preháňať *niečo*

zastávať ideologické stanovisko
profilovať sa ideologicky
redefinovať politické priority
vystupňovať sa/vyostriť sa (napätie/konflikt)

polarizovať/rozdeľovať spoločnosť
vyhrocovať verejnú diskusiu
apelovať/pôsobiť na emócie
zjednodušovať komplexné problémy
diskreditovať politických oponentov
osloviť protivníkov
uchýliť sa ku klamstvu
vyvolávať emocionálne reakcie
podporovať extrémistické názory
dbať na vlastný prospech

byť odtrhnutý od reality

*vytrhnúť niečo z kontextu
rozduchávať vášne
prilievať olej do ohňa
vyžmýkať z niečoho čo najviac
rozdeliť ľudí na dva tábory*

nedemokratické režimy a korupcia

oligarchia, autokracia, teokracia, totalita, diktatúra, komunizmus, fašizmus, nacizmus, autoritársky/totalitný režim/systém, autoritatívne tendencie, (štátna) propaganda, kult osobnosti, politická represia, potláčanie práv opozície, porušovanie ľudských práv, prejavy extrémizmu, politická manipulácia, cenzúra, nátlak, perzekúcia/prenasledovanie, konfiškácia majetku

rozmáhajúca sa/rozsiahla korupcia, klientelizmus, korupčný škandál, úplatkárstvo, rodinkárstvo, konflikt záujmov, politická kauza, (netransparentný) lobing, finančná loby, lobistická skupina

podporovateľ/zástankyňa režimu, nepriateľka režimu, politický väzeň, disidentka, osoba dosadená

do funkcie, oligarcha, skorumpovaná politička, papaláš, *persona non grata*

skorumpovať (sa)/niekoho
skonfiškovať majetok *niekomu*
lobovať za *niečo*/proti *niečomu*
označiť *niekoho* za protispoločenský živel

zneužívať moc/právomoci/kompetencie
mať známosti/konexie
podkopávať demokratické princípy
koncentrovať moc v rukách elít
posilňovať autoritatívne tendencie
obchádzať zákon
potláčať ľudské práva
umlčovať opozíciu
kontrolovať/cenzurovať médiá
zavádzať represívne opatrenia
perzekuovať oponentov
udržiavať klientelistické vzťahy
obohacovať sa na úkor verejného záujmu
podplácať/uplacať predstaviteľov režimu
konať v konflikte záujmov
zvrhnúť režim
narušiť existujúci poriadok

byť pri koryte

*mať niekde protekciu
zamiest niečo pod koberec
ututlať niečo
tunelovať/vytunelovať niečo
nakloniť si niekoho
vyšachovať niekoho z hry
nabaliť sa na niečom
stúpať niekomu na krk/otlak
kryť niekomu chrbát
robiť čachre s niečím
ťaháť za nitky
robiť zákulisné ťahy*

*napchať si vlastné vrecká
hrabať iba pre seba
prevracať kabát*

*Ruka ruku umýva.
Vrana vrane oko nevykole.
Vrana k vrane sadá.
Zloděj kričí: chyťte zloděja!
Všetky hrable len k sebe hrabú.*

*Korupcia bujnie/prekvitá.
Nad krajinou sa sťahujú mračná.*

Občianska spoločnosť

občiansky aktivizmus, občianska angažovanosť, verejný záujem, verejný priestor, verejná diskusia/kontrola, občianska participácia, iniciatíva občanov, pocit bezpečia/spolupatričnosti, rovnosť pred zákonom, verejné/protestné zhromaždenie, masový protest, občianska neposlušnosť, študentské hnutie, revolučná nálada, boj za práva a slobodu

tretí sektor, mimovládna organizácia/*mimovládka*, občianske združenie/OZ, verejnoprospešný projekt, dobrovoľníctvo, benefičná akcia, výťažok z podujatia

občiansky aktér, aktivistka, predstaviteľ občianskej spoločnosti, iniciátorka verejnej aktivity, účastník verejného diania, stúpenkyňa *niečoho*, priaznivec *niečoho*, ombudsmanka, verejný hovorca, názorová oponentka, protestujúci, rebelka

občiansky, neoblomný, angažovaný,
prospešný, osožný

byť osožný v *niečom*

apelovať na *niekoho*
napísať otvorený list *niekomu*
venovať *niečo* na verejnoprospešné
účely

zapájať sa do občianskych iniciatív
presadzovať verejný záujem
zbierať podpisy na petíciu
domáhať sa práv
zaslúžiť sa o oslabenie/pád režimu

nedať sa/nenechať sa zlomiť
štrngať kľúčmi ako v '89

Blýska sa na lepšie časy.

Spoločensky významné osobnosti

historická postava, kľúčová osobnosť,
predstaviteľ istého obdobia, symbol
národnej identity, národná buditeľka,
ideový vodca, politická vizionárka,
spoločenský líder, reformná aktérka,
aktér politického prevratu, iniciátorka
spoločenských zmien

položiť základy *niečoho*
otvoriť cestu *niečomu*
vnímať *niekoho* ako legendu
prechovávať k *niekomu* úctu
uctiť si pamiatku *niekoho*
zohrať rozhodujúcu úlohu v *niečom*
mať zásluhu na *niečom*
zapísať sa/vstúpiť do dejín
výrazne prispieť k rozvoju

urýchliť spoločenské zmeny
iniciovať reformy
presadiť zásadné zmeny
postaviť sa proti zaužívaným praktikám

zanechať trvalú stopu niekde
ísť v niečích šľapajach
neohnúť chrbát

Prináleží im úcta.
Jeho/jej odkaz je stále živý.
Jeho/jej pôsobenie vyvoláva
rozporuplné reakcie.
Jeho/jej činy mali dlhodobé dôsledky.
Nemožno ho/ju hodnotiť jednoznačne.

Bezpečnosť a kriminalita

trestná činnosť

prevencia/nárast kriminality,
beztrestnosť, sociálne príčiny
kriminality, (úmyselný/neúmyselný)
trestný čin, prečin, kriminálny delikt,
organizovaný zločin, zločinecká
sieť/organizácia, (kriminálne)
podsvetie, majetková/drobná/
pouličná kriminalita, rast kriminality
(mladistvých), boj s kriminalitou,
(násilná) trestná činnosť

pašovanie, prevádzacstvo, vydieranie,
výpalníctvo, únos, obchodovanie
s ľuďmi, mafiánske praktiky, mafia,
kyberkriminalita, prepád/prepadnutie,
potýčka, roztržka, úkladná vražda,
znásilnenie, (ťažké) ublíženie
na zdraví, podpaľačstvo, výtržníctvo

ekonomická kriminalita

finančný/účtovný podvod, sprenevera/
defraudácia, daňový podvod/únik,

legalizácia príjmov z trestnej činnosti,
pranie špinavých peňazí

nájomný vrah/vrahyňa, únosca,
komplic/spolupáchateľka, mafián,
podvodníčka, vydierač, pašeráčka,
prevádzka, falšovateľka, podpaľač,
výtržníčka, výpalník

odcudziť *niečo*
spreneveriť *niečo*
pašovať *niečo*
vyrabovať/vylúpiť *niečo*
falšovať *niečo*
zастраšovať *niekoho*
vydierať *niekoho*
získať *niečo* podvodom/podvodne
úmyselne/neúmyselne *niekoho* zabiť

dopustiť sa protiprávného konania
mať sklony ku kriminalite
pohybovať sa v podsvetí
spáchať trestný čin
dopustiť sa prečinu
vyberať výpalné
prevádzať migrantov cez hranice
úmyselne založiť požiar
participovať na tieňovej ekonomike
obchádzať daňové povinnosti
dochádzať k daňovým únikom
nepriznávať príjmy
poskytovať služby bez dokladu

mať niečo na svedomí
mať v niečom prsty
mať dlhé prsty
prekabátiť niekoho
dobehnúť niekoho
namočiť niekoho do niečoho

Príležitosť robí zlodēja.

prípravné konanie a vyšetrovanie

začatie trestného stíhania,
vyšetrovanie, objasnenie prípadu,
kriminalistická metóda, okolnosti
prípadu, miesto činu, procesný úkon,
vyšetrovací spis, výsluch, dôkazový
materiál, identikit, detektor lži,
svedectvo, svedecká výpoveď, cela
predbežného zadržania, väzobné
stíhanie/väzba, stíhanie na slobode

kriminalista, policajná vyjednávačka

byť v štádiu vyšetrovania

stíhať *niekoho*
eskortovať *niekoho*
zadržať *niekoho*
umiestniť *niekoho* do väzby
nasadiť *niekomu* putá
prepustiť *niekoho* na kauciu
upodozrievať *niekoho* z *niečoho*
začať trestné stíhanie v *nejakej* veci

podať trestné oznámenie
vyšetrovať prípad
vzniesť obvinenie
vzbudiť/preveriť podozrenie
dolapiť páchatela
zaistiť stopy
manipulovať s dôkazmi
prezradiť komplica
usvedčiť páchatela
zhromaždiť/predložiť dôkazy
mať alibi

Je to veľký podfuk.
Smrdí to podvodom.
Niečo tu nesedí.
Treba to preklepnúť.

súdny proces a trestné konanie

súdne konanie/pojednávanie, trestná zodpovednosť, ústne dokazovanie, (právoplatný) rozsudok, obžaloba, obhajoba, dohoda o vine a treste, mimosúdne vyrovnanie, pokus o zmier, predbežné súdne opatrenie, súdne nariadenie

porotca, žalobkyňa, obhajca, prokurátorka, advokát, mediátorka

obviniť *niekoho* z *niečoho*
zbaviť *niekoho* obvinenia
oslobodiť *niekoho* spod obžaloby
podať obžalobu na *niekoho*
prisahať na *niečo*
vzniesť obvinenie proti *niekomu*

niešť trestnoprávnu zodpovednosť
prejednávať prípad
priznať sa pod ťarchou dôkazov
svedčiť pod prisahou
vyniešť rozsudok v mene republiky
odsúdiť vinníka
zmierniť trest
podať odvolanie
odvolať sa na súde
dať podnet na prešetrenie
zaplatiť súdne trovy

Skutok sa nestal.

výkon trestu a resocializácia

trest odňatia slobody, doživotný trest, podmienený/nepodmienený

trest, podmienené prepustenie, trest smrti, záznam v trestnom registri/registri trestov, ústav na výkon trestu, nápravovýchovný ústav, väzenská cela, recidíva, *kriminál*

príslušník väzenskej stráže, väzenkyňa, spoluväzeň, recidivistka
recidivovať
napraviť sa
resocializovať sa

uložiť *niekomu* trest
udelieť *niekomu* milosť/amnestiu
prepustiť *niekoho* na amnestiu

odpykávať si trest
opakovať trestnú činnosť
požiadať o podmienené prepustenie

zatĺkať niečo
prísť veci na koreň
skončiť za mrežami
sedieť v base/v chládku
zabasnúť niekoho
mať opletačky so zákonom
dostať príučku/lekciu

Božie mlyny melú pomaly, ale isto.
Oko za oko, zub za zub.

kyberkriminalita

kybernetický útok/kyberútok, kybernetická hrozba, malvér/škodlivý softvér, neoprávnený prístup k údajom, phishingové

podvody, deepfake technológie, krádež údajov/identity

kyberútočník, kyberzločinec, škodlivý/etický hacker/hekerka, obeť kybernetického útoku, dotknutá osoba

kybernetický, infiltrovaný, malvérový, infikovaný, hacknutý/heknutý, zastrašujúci

hacknúť/heknúť *niekoho/niečo*
odpočúvať *niekoho*
špehovať *niekoho*
lákať osobné údaje od *niekoho*

žiadať výkupné
vydávať sa za inú osobu
narúšať osobnú bezpečnosť
neoprávnene vstúpiť do databázy
odcudziť citlivé informácie
rozosielať škodlivý obsah

nabúrať sa niekomu do počítača/systému

Bezpečnosť a ochrana obyvateľstva

civilná ochrana, kritická infraštruktúra, krízová/mimoriadna situácia, krízový plán, stav núdze, systém včasného varovania obyvateľstva, výstražný zvukový signál, evakuačný plán, stály/svojpomocný úkryt, protiletecký kryt,

núdzové ubytovanie/zásobovanie, záchranné práce, integrovaný záchranný systém, záchranné zložky, krízový štáb

bezpečnostné riziko, bezpečnostná hrozba, ohrozenie obyvateľstva, živelná pohroma, priemyselná havária, ekologická katastrofa, mimoriadna udalosť, únik nebezpečných/toxických látok, bezprostredné nebezpečenstvo

predchádzať *niečomu*

prijíť preventívne opatrenia
predstavovať riziko
vyhlásiť núdzový stav/poplach
aktivovať krízový plán
koordinovať záchranné práce
zasahovať v teréne
minimalizovať následky škôd
obnoviť bezpečnosť v postihnutej oblasti
vymknúť sa spod kontroly

Opatrnosti nikdy nie je dosť.
Plamene zachvátili celý dom.
Požiar si nevyžiadal obeť.

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Pozná základné fungovanie politického systému Slovenskej republiky, ako sú parlamentná demokracia, deľba moci, úloha vlády, parlamentu a prezidenta a rozumie ich vzájomným vzťahom.
 - Orientuje sa v základných princípoch fungovania politiky a politických inštitúcií v slovenskom a európskom kontexte.
 - Chápe význam Ústavy Slovenskej republiky ako základného zákona štátu a rozumie legislatívnemu procesu na Slovensku, tvorbe, schvaľovaní a novelizácii zákonov a vie ho zaradiť do širšieho európskeho kontextu (EÚ).
 - Vníma riziká zneužívania moci, korupcie, klientelizmu, autoritárskych tendencií a oslabovania demokratických princípov a rozumie úlohe občana v demokratickej spoločnosti vrátane občianskej angažovanosti, verejnej diskusie, protestov a obrany verejného záujmu.
 - Rozumie tomu, ako politické ideológie, populizmus a polarizácia spoločnosti ovplyvňujú verejný diskurz, správanie voličov a kvalitu demokracie.
 - Rozumie vzťahu medzi politikou, bezpečnosťou a právnym poriadkom a ako štát reaguje na kriminalitu, ohrozenie bezpečnosti a porušovanie zákona.
 - Pozná osobnosti, ktoré významne ovplyvnili slovenské dejiny, a rozumie tomu, že historické osobnosti môžu byť predmetom rozdielnych spoločenských interpretácií a hodnotení.
-

10

Vedecký diskurz a moderné technológie

Lexika

Vedecký diskurz

vedecká/výskumná problematika, prírodné/humanitné/aplikované vedy, vedecká/akademická obec, pseudoveda, odvetvie, odbor, oblasť, disciplína, sféra, náuka, tematický/myšlienkový okruh, okruh tém/otázok, rámec uvažovania

metodika práce/merania, výskumná metodológia, metóda spracovania výsledkov, výskumný problém, skúmaná problematika, skúmaný jav, výskumná vzorka, vzorka respondentov, teoretická/praktická rovina, teoretické východisko, cieľ skúmania, vedecký diskurz, vedecké pozorovanie, tvrdenie, predpoklad/hypotéza, téza, domnienka, špekulácia, overený/podložený/nepodložený fakt, analýza/interpretácia dát, výskum založený na dátach, validita, reliabilita, princíp, zásada, experiment, terénny/dotazníkový prieskum, empirický/hmatateľný dôkaz, empiricky podložené výsledky, závery výskumu, syntéza výsledkov, štatistika

vedecký pokrok, napredovanie, revolučný/priekopnícky výskum, prínos výskumu

vedecký, teoretický, praktický, empirický, overený, analytický, objektívny, špičkový, zdôvodniteľný, dokázateľný, overiteľný, sofistikovaný

pomocou/prostredníctvom/za pomoci *niečoho*

byť v rozpore s vedeckými metódami
byť vedecky podložený/
zdokumentovaný

vedné odbory

(podľa potreby)

kognitívna veda, biológia, geológia, antropológia, farmakológia

medziodborová/interdisciplinárna veda, biochémia, geofyzika, neurolingvistika, kybernetika, environmentalistika
popredná odborníčka, bádateľ, výskumníčka, nadšenec vedy, priekopníčka, vývojár, akademička,

vzdelanec, učienkyňa, teoretik, praktička, plagiátor, vedátorka

odborníci/odborníčky

(podľa potreby)

genetik, geologička, antropológ, štatistka, logik, etička, archeológ

vedecké podujatia, výskum a publikovanie

(podľa potreby)

vedecká konferencia, výzva na zaslanie príspevkov, registračný poplatok, odovzdanie anotácie/príspevku, panelová/odborná diskusia, plenárne zasadnutie, sekcia, workshop, kolokvium, vedecký dialóg, konštruktívna spätná väzba, kritické hodnotenie, interdisciplinárny prístup

publikačná činnosť, voľne prístupná publikácia, recenzné konanie, recenzovaný/indexovaný/karentovaný časopis, (dlhodobá) štúdia, (konferenčný) zborník, monografia, ročenka, redakčná rada, citácia, referencia, parafráza, zoznam použitej literatúry, bibliografický odkaz/záznam, (odborný) posudok, autorské práva a licencie, plagiátorstvo, predátorský časopis, ISBN

recenzent, posudzovateľka, odborný/vedecký garant

bádať

prebádať *niečo*
zdokumentovať *niečo*
zadefinovať *niečo*
skoncipovať *niečo*
identifikovať *niečo*

verifikovať *niečo*
analyzovať *niečo*
syntetizovať *niečo*
klasifikovať *niečo*
kategorizovať *niečo*
konkretizovať *niečo*
abstrahovať *niečo*
aplikovať *niečo* na *niečo*

sformulovať výskumnú otázku
vykonávať experiment/analýzu
spracovávať zložité dáta
interpretovať výsledky/dáta
potvrdiť hypotézu
vyvrátiť hypotézu
uviesť presný citát/presnú citáciu
čerpať z relevantného zdroja
odvolávať sa na zdroj
popularizovať vedecké poznatky
mať za následok

odborná diskusia a argumentácia

konštatovať *niečo*
načrtnúť *niečo*
opomenúť *niečo*
pomenovať *niečo*
sumarizovať/zhrnúť *niečo*
vyzdvihovať *niečo*
odôvodniť *niečo*
pripúšťať *niečo*
prehodnotiť *niečo*
zohľadniť *niečo*
parafrázovať *niečo*
citovať *niekoho/niečo*
nasvedčovať *niečomu*
argumentovať *niečím*
konfrontovať *niečo* s *niečím*
polemizovať o *niečom*
reflektovať (na) *niečo*
prameniť z *niečoho*
prepájať *niečo* s *niečím*
odvodzovať *niečo* z *niečoho*

uplatniť *niečo* v praxi
 podložiť (svoje) tvrdenia *niečím*
 zdôrazniť prínosy *niečoho*
 brať *niečo* do úvahy/na zreteľ
 zohrávať úlohu v *niečom*
 vyvodiť závery z *niečoho*
 upriamiť pozornosť na *niečo*
 zdôrazniť prínosy *niečoho*
 brať *niečo* do úvahy/na zreteľ
 vypichnúť *nejaký* fakt
 prikloniť sa k *nejakému* názoru

predniesť príspevok
 viesť konferenčnú sekciu
 moderovať diskusiu
 predkladať dôkazy
 spochybniť výsledky prieskumu
 dospieť k rovnakým záverom
 preformulovať myšlienku
 odhaliť slabé miesta
 uviesť protiargument

Myšlienkové procesy

kognitívne schopnosti, chápanie/
 pochopenie/vnímanie/ponímanie
 javu, uchopenie problému,
 úsudok, klasifikácia, kategorizácia,
 komparácia, zovšeobecnenie,
 abstrakcia, dedukcia, indukcia

abstraktný, deduktívny, induktívny,
 strategický, konvergentný,
 divergentný, analytický, syntetický,
 intuitívny, systematický

nazdávať sa
 usudzovať

dedukovať *niečo*
 predikovať *niečo*

zovšeobecňovať *niečo*
 domyslieť si *niečo*
 pomyslieť na *niečo*
 mať *niečo* premyslené
 špekulovať nad *niečím*
 uvažovať o *niečom*
 zamýšľať sa nad *niečím*

riadiť sa logikou

urobiť uvážení/neuvážení krok
stáť za zamyslenie/úvahu
mať triezvy úsudok
rozmyšľať vlastnou hlavou
používať zdravý/sedliacky rozum
lámať si hlavu nad *niečím*
nechať si *niečo* prejsť hlavou
pustiť *niečo* z hlavy
zamestnávať niekomu myseľ

Až sa mu z kečky parí.
To nedáva logiku.
To nedáva zmysel.
Má to svoju logiku.
Logika nepustí.
V tom je pes zakopaný.
To sú samé nezmysly.

pamäť a spomínanie

pamätať si na *niečo* len
 hmlisto/v útržkoch
 pamätať si *niečo* útržkovito
 matne si na *niečo* spomínať

mať *niečo* na pamäti
vryť sa do pamäti

Technika

priemyselná revolúcia,
 vedecko-technický rozvoj,
 modernizácia zariadení, technická
 konštrukcia/dokumentácia, údržba,
 obsluha zariadenia, profesionálna
 inštalácia zariadenia, výkonnostné
 parametre, konštrukčný prvok,
 riadiaci/ovládaci mechanizmus,
 jednoduché zapojenie/ovládanie,
 používateľské prostredie

montážna linka, ovládaci panel,
 inteligentné/smart zariadenie,
 kvantový počítač, bezpilotné lietadlo,
 autonómne vozidlo, priemyselný
 robot, montážny diel, spaľovací/
 elektrický/hybridný pohon/motor,
 manuálna/automatická prevodovka,
 výkonný procesor, spínač, mikročip/
 nanočip, komponent, súčiastka

konštruovať *niečo*
 kalibrovať *niečo*
 modernizovať *niečo*
 montovať/namontovať/
 odmontovať *niečo*
 merať/namerať/odmerať/zmerať/
 vymerať *niečo*
 uviesť *niečo* do prevádzky
 odstaviť *niečo* z prevádzky
 zapojiť *niečo* do siete
 odpojiť *niečo* zo siete

otestovať zariadenie
 uplatňovať technické poznatky v praxi
 obnoviť pôvodné/továrenské
 nastavenie
 kombinovať rôzne moduly
 zostaviť konštrukciu
 splňať technické normy/štandardy

merať/tolerovať odchýlku od normy
 diagnostikovať technickú poruchu
 zlyhať v dôsledku nesprávnej
 manipulácie
 viesť ku skratu/vzniku požiaru
 ísť na plný/polovičný výkon

Technológie

technologická revolúcia/vymoženosť,
 prelomový objav, výtvarný modernej
 doby, digitálna transformácia,
 informačné (IT)/komunikačné/
 energetické/zelené/udržateľné
 technológie, technologický potenciál

algoritmus, robotizácia, virtuálna/
 rozšírená realita, cloudové služby,
 HD rozlíšenie, zvyšovanie výkonu,
 digitálne nástroje, biotechnológie,
 nanotechnológie, dátová analýza,
 systémová chyba, zlyhanie softvéru

digitálne služby a siete

digitálna infraštruktúra, pevná linka,
 superrýchly internet, neobmedzený
 dátový/káblový prenos, dátová
 zásuvka, vysokorýchlostné/
 bezdrôtové pripojenie, šifrovaný
 prenos dát, predinštalovaná aplikácia,
 integrovaný operačný systém,
 sprístupnenie digitálnych služieb,
 automatická aktualizácia systému,
 používateľské rozhranie, kompatibilita
 zariadení, vzdialená správa
 zariadenia, technická podpora,
 dátové centrum

softvérový/telekomunikačný
 inžinier, dátová analytika,
 systémový architekt, AI špecialistka,

sieťový administrátor, technológička,
biotechnológ

technologický, digitalizovaný,
automatizovaný, inovatívny,
inovačný, pokročilý, vyspelý,
rozvinutý

byť kompatibilný s *niečím*

inovovať *niečo*
digitalizovať *niečo*
optimalizovať *niečo*
programovať *niečo*
resetovať *niečo*
nainštalovať/odinštalovať/
preinštalovať *niečo*
nastaviť/nakonfigurovať *niečo*
aktualizovať/upgradovať *niečo*
automatizovať *niečo*
dešifrovať *niečo*
poslúžiť *niekomu* na *niečo*
transformovať *niečo* na *niečo*
implementovať *niečo* *niekam*

formátovať dokument
vyvíjať nové technológie
zavádzať špičkové technológie
spracovať/ukladať/zálohovať dáta
synchronizovať údaje
zaznamenať progres/pokrok
napredovať závažnou rýchlosťou
zostavovať algoritmy
spravovať dátové systémy
monitorovať chod systému
stiahnuť plugin
odstrániť chyby
sieťovať počítače
spárovať zariadenia
zaznamenávať výpadky signálu

Je to prvá lastovička.

*Kto nestíha, zostáva mimo hry.
To, čo bolo sci-fi, je dnes realita.
Dáta hovoria samy za seba.*

Umelá inteligencia

sofistikovaný systém, veľký jazykový
model, neurónová sieť, strojové
učenie, detekcia vzorcov, generovanie
dát/informácií, generatívny model,
optimalizácia modelu/zdrojov,
obmedzenia modelu/AI, vstupné
dáta, vysoká/nízka/stredná
chybovosť, rozpoznávanie reči/hlasu/
obrázkov, hlasové vyhľadávanie,
autonómne rozhodovanie, kontextové
porozumenie, virtuálny asistent/
pomocník, četbot

autonómny, samoučiaci sa, adaptívny,
algoritmický, analytický, prediktívny,
konzistentný, odosobnený,
transparentný/netransparentný,
dôveryhodný/nedôveryhodný,
(sústavne) zdokonaľovaný

byť schopný spracovávať údaje/
informácie

vymýšľať si *niečo*
personalizovať *niečo*
napodobňovať *niečo/nieкого*
trénovať modely na *niečom*
pochybiť v *niečom*
predvídať výsledky/správanie *niečoho*

zadávať prompty
generovať odpovede/obrázky
odhaľovať vzorce prostredníctvom
algoritmov
rozpoznávať hlas/obraz/vzorcu

extrahovať vzorce z dát
spracovávať veľké objemy dát
vyhodnocovať dáta
dopúšťať sa chýb
vyžadovať (si) dohľad (človeka)
korigovať chyby
nahrať človeka umelou inteligenciou

*AI je dobrý sluha, ale zlý pán.
AI môže halucinovať/generovať
nepresnosti/zavádzať.
Ľudský faktor je pri AI naďalej kľúčový.*

Technické a prírodné vedy

(podľa potreby)

strojárstvo, elektrotechnika,
chemické inžinierstvo,
nanotechnológie, mechanika,
termodynamika, optika, akustika,
kvantová fyzika

žiarieť
blikáť

rezonovať (s *niečím*)
priťahovať *niečo*
odpuďovať *niečo*
odrážať sa od *niečoho*
pôsobiť silou na *niečo*
vyvíjať tlak na *niečo*

udržiavať rovnováhu
vychýliť sa z dráhy
vyžarovať energiu/teplo
absorbovať energiu
sálať teplo
šíriť sa prostredím
vznášať sa vo vzduchu
nadsať sa nad zemou/na hladine
vyplávať na hladinu

pojmy z oblasti fyziky

fyzikálny jav, fyzikálna vlastnosť,
veľičina, jednotka, meranie, teleso,
hmota

hustota, časopriestor, dimenzia,
trojrozmerný priestor, zrýchlenie,
zotrvačnosť, rovnováha, ťažisko,
náraz, trenie, odpor vzduchu/vody,
voľný pád, gravitácia, gravitačná sila,
príťažlivosť, odpudivosť, elektrické
napätie, elektrický prúd, magnetické
pole, frekvencia, vlnová dĺžka,
rezonancia, odraz/lom svetla

frázy motivované termínmi z oblasti fyziky

byť na rovnakej vlnovej dĺžke

*ísť na voľnobeh
robiť *niečo* len zo zotrvačnosti
vznášať sa od radosti
naraziť na odpor
nabrať obrátky*

*Veci sa dali do pohybu.
Atmosféra je napätá.
Napätie by sa dalo krájať.
Veci sa rozbehli samospádom.
Protiklady sa priťahujú.*

pojmy z oblasti chémie

atóm, molekula, častica, prvok,
zlúčenina, zmes, chemická značka,
chemický vzorec, chemický prvok,
periodická tabuľka prvkov, chemické
vlastnosti, chemická reakcia/väzba,
katalyzátor, koncentrácia, skupenstvo,
kvapalina, pevná/plynná látka,
roztok, oxidácia, redukcia, kyslosť
a zásaditosť, kyslé/zásadité pH,
korózia/hrdza, ťažké kovy

rozpúšťať sa
rozkladať sa
rozpadávať sa
oxidovať
hrdzaviť/korodovať

neutralizovať *niečo*
naviazať sa na *niečo*
reagovať s *niečím*

vytvárať nové látky
zrážať sa/miešať sa s kvapalinou
vstupovať do reakcie
urýchľovať chemickú reakciu
podliehať oxidácii
vytvárať zlúčeninu
uvoľňovať plyn
potvrdiť prítomnosť látky

Prebehla chemická reakcia.
Došlo k rozkladu látok.
Sol'/cukor sa rozpúšťa vo vode.
Bielok sa zrazil.

**frázy motivované termínmi
z oblasti chémie**
byť katalyzátorom zmien

dostať sa do varu/na bod mrazu
rozleptávať vzťahy

Konflikt sa neutralizoval.
City vyprchali/vyšumeli.
Stará láska nehrdzavie.
Čo tu oxiduješ?

materiály
pružný, vodivý, vodoodolný/
vodeodolný, nepremokavý,
ohňovzdorný, nehrdzavejúci,
priesvitný, rozbitný/nerozbitný,
samozápalný, prchavý, dráždivý,
toxický, jedovatý, rozpustný (vo vode),
chemicky stabilný, reaktívny

manuálne pracovné činnosti
skrutkovať/priskrutkovať/
odskrutkovať *niečo*
rezať/odrezať/rozrezať/vyrezať/
narezať *niečo*
vítať *niečo*
brúsiť *niečo*
leštiť *niečo*
utiahnuť *niečo*

povoliť *niečo*
zatlkať *niečo*
tvarovať *niečo*
ohýbať *niečo*
krútiť *niečo*
narovnať *niečo*
naolejovať *niečo*
zakonzervovať *niečo*
nalakovať *niečo*
nastriekať *niečo*
impregnoviť *niečo*

fungovať na plné obrátky
rozobrať problém/situáciu na súčiastky
vítať do niečoho/vítať sa v niečom
rezať do živého

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Chápe základné princípy vedeckého poznania a orientuje sa v úlohe vedy a technológií v slovenskej spoločnosti vrátane ich prepojenia s ekonomikou, školstvom a verejným diskurzom.
- Má prehľad o vedeckých inštitúciách a ich fungovaní, rozumie základným princípom organizácie vedeckej práce a výskumu i komunikácii v akademickom prostredí, ak sa v ňom pohybuje.
- Orientuje sa v špecifikách slovenského vedeckého a technologického prostredia (napr. úroveň výskumu, práca na projektoch, fenomén odlivu mozgov).
- Pozná významné slovenské a európske vedecké osobnosti a ich prínos v jednotlivých vedeckých disciplínach.
- Rozumie vplyvu technológií na každodenný život na Slovensku (napr. digitalizácia služieb, pracovný trh, vzdelávanie).
- Dokáže pracovať s populárno-náučnými textami z rôznych vedných odborov a v oblasti svojho záujmu aj s odbornou terminológiou.
- Rozlišuje medzi odborným, popularizačným a mediálnym diskurzom o vede a technológiách a dokáže kriticky interpretovať informácie z médií.
- Rozumie debatám na odborné témy, vie formulovať vlastné stanovisko, odvolať sa na relevantný zdroj, správne citovať a v odbornej diskusii vhodne argumentovať i reagovať na argumenty iných.
- Orientuje sa vo fyzikálnych a chemických pojmoch používaných v bežnej komunikácii v slovenčine a vie rozpoznať ich prenesený význam v slovenských frazémach a ustálených spojeniach.

11

Medzinárodné vzťahy a ekonomika

Lexika

Globalizácia a medzinárodná spolupráca

narastajúca globalizácia, globálny fenomén, globalizovaný/globálne prepojený svet, vzájomná prepojenosť krajín a ekonomík, nadnárodná úroveň, cezhraničná spolupráca, globálna zodpovednosť, globálna výzva, internacionalizácia

spolupodieľať sa na *niečom*
zaviazať sa k *niečomu*

prehlbovať vzájomnú prepojenosť
čeliť globálnym výzvam
presahovať národný/regionálny význam
nieť globálnu zodpovednosť
koordinovať spoločný postup
dosiahnuť politické ciele

geopolitika

zahraničná politika, medzinárodné záväzky/štruktúry, geopolitické záujmy, medzinárodné (humanitárne) právo, bezpečnostná politika, kolektívna bezpečnosť, regionálna mocnosť,

mocenská rovnováha, mocenský blok, veľmoc, sféra vplyvu

presadzovať *nejakú* politiku

formovať zahraničnú politiku
analyzovať geopolitickú situáciu
sledovať vlastné geopolitické záujmy
udržiavať mocenskú rovnováhu
eskalovať politické napätie
 viesť spor o územnú suverenitu

diplomacia a medzinárodné vzťahy

medzinárodná spolupráca, diplomacia, diplomatický protokol, diplomatický zbor, bezvízový styk, (generálny/honorárny) konzulát, ministerstvo zahraničných vecí, bilaterálne/multilaterálne vzťahy, bilaterálna dohoda, politické rokovania, vyjednávanie/negociácia, aliancia, kľúčový spojenec, (strategické) partnerstvo, európska integrácia, rozhodovací proces EÚ, medzinárodné zoskupenie, členstvo v medzinárodnej organizácii, OSN, NATO, EÚ, WHO, V4/Vyšehradská skupina/štvorka

geopolitický aktér, zástupkyňa štátu (v zahraničí)/veľvyslanec, zahraničný partner, spojenec, protivník, rival, honorárna konzulka, atašé

vyslať *niekoho* na mierovú misiu
 viesť rokovania s *niekým*
normalizovať vzťahy s *niekým*
realizovať sa pod záštitou *niekoho*

plniť medzinárodné záväzky
podpísať medzinárodnú dohodu/zmluvu
posilniť vzájomnú spoluprácu
vyslať diplomatickú misiu
obnoviť diplomatické vzťahy
realizovať diplomatické rokovania
 viesť mierové rokovania
usilovať sa o mierové riešenie konfliktu
sprostredkovať mierové rozhovory
prijať/podpísať rezolúciu
dospieť ku konsenzu
zdržať sa použitia sily
deeskalovať napätie

byť v tieni veľmoci
byť kameňom úrazu

zamiešať karty
dať šach mat
držať v rukách všetky karty
hrať na obe strany
mať v rukáve všetky esá/tromfy
ťahat' za kratší koniec
hodiť/strčiť do jedného vreca
dostať sa do mŕtveho bodu/slepej uličky
hľadať zlatú strednú cestu
roztápať ľady

Kocky sú hodené.

Malé krajiny musia lavírovať medzi mocnosťami.

Niekedy sa veľká politika rozhoduje za zatvorenými dverami.

Politika je ako šachovnica.

Globalizácia valcuje tradičné kultúry.

Ozbrojené konflikty

regionálny/ozbrojený konflikt, proxy vojna, studená/občianska/hybridná vojna, invázia, vojenská ofenzíva/defenzíva, vojenský vpád, medzinárodná intervencia, pakt o neútočení

dominancia, hegemonia, vojenská stratégia/operácia, vojnový stav, vyhlásenie vojny, eskalácia napätia, taktický manéver, porušenie suverenity, okupácia, násilná anexia územia, spravované/mandátne územie, nadvláda, povstalecká skupina, postkoloniálne/povojnové usporiadanie, sankčný zoznam

zbrojenie, odzbrojenie, mobilizácia, poplach, povolávací rozkaz, vojenský výcvik, domobrana, légia, vojenská jednotka, divízia, odboj, letecký úder, konfliktná zóna, bojisko/bojové pole, front, frontová/obránná línia, zákopy, barikáda, pohraničná stráž, velenie armády, veliteľstvo

vojenský, vojnový, povojnový, militarizovaný, obranný, útočný, násilný, nepriateľský, vyludnený, civilný, bojaschopný

poručík, dôstojníčka, plukovník, maršalka, dobyvateľ, kolonizátor,

legionárka, žoldnier, vojnová zajatkyňa, snajper/ostreľovačka, dezertér, kolaborantka, vlastizradca, partizánka, povstalec

zbrane a vojenská technika

(podľa potreby)

raketový systém, protiraketová obrana, ťažká technika, delostrelectvo, tank, granát, (nášľapná) mína, vojenská stíhačka, bezpilotné lietadlo, vojenský dron, zbrane hromadného ničenia, jadrový arzenál

priebeh vojenského konfliktu

zbrojiť/vyzbrojiť/odzbrojiť
dezertovať
militarizovať (sa)

veliť *niekomu*

vypovedať vojnu *niekomu*
povolať *niekoho* do armády
mať prevahu nad *niekým*

rozpútať vojnu/konflikt
naraziť na odpor
potlačiť odpor
stiahnuť vojsko/armádu
mobilizovať armádu/rezervy
absolvovať vojenský výcvik
spustiť/zastaviť paľbu/útok
obklúčiť nepriateľa
ostreľovať územie
odpáliť nálož
zamínovať/odmínovať oblasť
padnúť do zajatia
dobyť kľúčové mesto
anektovať/pripojiť územie
zmocniť sa územia
oslobodiť územie

eskalácia konfliktu

vyvolať/vyhrotiť konflikt
eskalovať napätie
pozastaviť/zablokovať rokovania
porušiť dohodu/prímerie
zmraziť diplomatické vzťahy
uplatňovať sankčnú politiku
uvaliť sankcie

ukončenie konfliktu

vyhlásenie mieru, triumf,
kapitulácia, porážka vojsk,
prímerie, výmena vojnových zajatcov

byť na víťaznej strane/strane porazených

kapitulovať
vzdať sa *niekomu*
triumfovať nad *niekým*

zložiť zbrane
uzavrieť mierovú dohodu/prímerie
prepustiť rukojemníkov

dôsledky vojny

destabilizácia regiónu,
demilitarizácia územia,
povojnová obnova

zdevastované územie, mesto v troskách,
zničená infraštruktúra, devastácia,
vyľudnený región, demilitarizované pásmo, pád mesta, rozpad ríše

civilné obete, trauma obyvateľstva,
humanitárna kríza, krviprelievanie,
vyhladenie obyvateľstva, masový hrob, etnické čistky, genocída,
vojnový zločin, zločin proti ľudskosti,
princíp kolektívnej viny

byť úhlavným nepriateľom
ocitnúť sa v podruží niekoho
stáť na barikádach
trúbiť/biť na poplach
ocitnúť sa v krížovej paľbe
vyvesiť bielu vlajku
zakopať vojnovú sekeru
otvoriť Pandorinu skrinku
mať nad sebou Damoklov meč

Mesto vyhľadali z povrchu zeme.
Neostal kameň na kameni.
Nešlo to ani podobrotky, ani pozlotky.
Vojna si vyžiadala množstvo obetí.
Tvrdé boje neutíchajú.
Obec bola zrovnaná so zemou.

Ekonomická globalizácia a medzinárodný obchod

globalizovaný/spoločný trh,
ekonomický rast, ekonomická spolupráca, ekonomická integrácia krajín, nadnárodná korporácia/spoločnosť

globálny trhový mechanizmus,
globálna konkurencia, globálne dodávateľské reťazce, zóna voľného obchodu, zahraničnoobchodná politika, voľný pohyb tovarov/služieb/ kapitálu/osôb, bezcolný priestor, rozšírenie technologických inovácií, outsourcing výroby, zjednotenie spotrebiteľských preferencií, závislosť na medzinárodnom obchode, spoločenská zodpovednosť, globálna nerovnosť, rozvojová spolupráca, podpora rozvojových krajín, zdieľaná prosperita, nerovnomerné rozdelenie bohatstva

globalizácia vs. regionalizácia

právomoc suverénnych štátov/krajov/ obcí, decentralizovaná moc/kontrola, vytlačanie lokálnych produktov, rozmanitosť/uniformita kultúry, strata národnej/kultúrnej identity

antiglobalista, zástankyňa globalizácie, eurooptimista, euroskeptička

vývojový proces

dlhotrvajúci/dlhodobý/krátkodobý trend, tendencia k *niečomu*, vzájomná závislosť, sprievodný znak globalizácie

rastúci, stúpajúci, súvisiaci s *niečím*, vyvolávajúci *niečo*

byť spôsobený/sprevádzaný/ ovplyvnený/vytvorený/vyvolaný *niečím/niekým*
byť zlučiteľný s *niečím*

zintenzívniť *niečo*
docieľiť *niečo*
akcelerovať *niečo*
intenzifikovať *niečo*
redefinovať *niečo*
expandovať do *niečoho/niekam*
prenikať do *niečoho/niekam*
dominovať v *niečom*

stierať/prehlbovať rozdiely
dopracovať sa na svetovú úroveň
vzbudzovať obavy
nadobúdať globálne rozmery
presadzovať sa na globálnej úrovni
marginalizovať lokálne trhy
zvyšovať závislosť od dovozu
minimalizovať riziká

Ekonomika a hospodárske procesy

trhový mechanizmus, konkurencia, ekonomický rast/rozmach/*boom*, hospodárska prosperita, hospodárska kríza, recesia, HDP/hrubý domáci produkt, kapitál, blahobyť, čistý zisk, finančná rezerva/strata, verejné financie, daňová politika, zdražovanie, konsolidácia, kompenzácia, krízové mechanizmy, (štátny) dohľad nad finančným trhom, regulácia/deregulácia trhu

národné hospodárstvo, štátny rozpočet, rozpočtový deficit/prebytok, verejný dlh, miera zadlženosti, fiškálna politika, úroková sadzba/miera, devíza, valuta, inflácia, deflácia, monopol, ekonomická rovnováha, export, import, obchodná bilancia, menová politika, daňové zaťaženie, ekonomický ukazovateľ/index, globálny dopyt, centrálna banka, protimonopolný úrad

hospodárske vzťahy

minimalizácia/optimalizácia nákladov, maximalizácia výnosov, maloobchodná/veľkoobchodná/nulová marža, rovnováha na trhu, kolísanie/výkyvy na trhu, rovnovážna cena, elasticita dopytu, pridaná hodnota, trhový podiel, spotrebiteľské návyky/správanie, tender/verejné výberové konanie, lukratívna zákazka, verejné obstarávanie, dotácia, dotačná schéma

fyzická osoba, právnická osoba, akcionár, spoločníčka (vo firme), štatutárka, dodávateľ, odberateľ,

exportér, importér, konečný spotrebiteľ, konzument

makroekonomický, mikroekonomický, hospodársky, trhový, rozpočtový, fiškálny, regulačný, inflačný, prosperujúci, menový, daňový, úrokový

byť postihnutý infláciou

dotovať *niekoho/niečo*
profitovať z *niečoho*
prideliť *niekomu* dotáciu
pocítiť dopad/dosah na *niečo*

zvýšiť/znížiť maržu
vyhrať tender
stabilizovať trh
znásobiť produkciu
vyhodnotiť riziká
formulovať stratégiu rozvoja
analyzovať ekonomické ukazovatele
zvážiť rozhodujúce faktory
podporovať inovácie
stimulovať ekonomický rast
predvídať vývoj trhu
implementovať reformy
konsolidovať verejné financie
poberať dotáciu od štátu

Je to krátkozraké riešenie.
Je hnacím motorom ekonomiky.
Ekonomika šľape na plné obrátky.
Produkuje sa násobne viac/menej tovaru.

financie a bankovníctvo

kapitálový/finančný trh, finančný tok, dlhopis, emisia cenných papierov, investičný fond, bonita klienta, likvidita, riziková investícia, finančná

stabilita, menová politika, štátna pokladnica, menový/konverzný kurz, revalvácia, devalvácia, ziskovosť, úverová schopnosť, zisková/stratová investícia, disponibilný zostatok, platobná neschopnosť, hotovostný/bezhotovostný platobný styk, prevodný/platobný príkaz, likvidácia spoločnosti/podniku

poistenie, poistné krytie/plnenie, spoluúčasť (poistenca), kompenzácia škody, likvidácia poistnej udalosti

guvernér banky, dlžníčka, spoludlžník, ručiteľka, veriteľ, sporiteľka, poisťovateľ, (drobný) vkladateľ, exekútorka

kapitálový, investičný, rentabilný, lukratívny, solventný, insolventný

v značnej/väčšej/menšej miere, nadmieru, nesmierne, zásadne, markantne, radikálne, výrazne, podstatne, citeľne, badateľne, pozoruhodne, čiastočne, relatívne, primerane, v určitom rozsahu, istým spôsobom, len mierne, okrajovo, zanedbateľne, nepatrne

speňažiť *niečo*
naceniť *niečo*
distribúovať *niečo*
prepočítať *niečo* podľa platného kurzu
vymáhať dlhy od *niekoho*

spomaliť/zrýchliť/regulovať infláciu
devalvovať/revalvovať o 10 %
disponovať finančnými prostriedkami
hospodáriť s deficitom/s prebytkom/so stratou

hospodáriť s majetkom/rozpočtom
refinancovať úver
nafúknuť/nadsadiť ceny
vstúpiť do likvidácie

byť na mizine
byť za vodou
byť zazobaný

skasírovať niekoho
vycálovať/vysoliť peniaze za niečo
vyplatiť niekoho v keši
kúpiť niečo na sekeru

urobiť škrt cez rozpočet
vybieliť účet
mať hlboko do vrecka
mať dieru vo vrecku
siahnuť hlboko do vrecka
uťahovať si opasok
zarábať si na chlieb
utrátiť majland
prepadnúť sa do červených čísel
odkladať si peniaze do ponožky/vankúša
ukladať (si) korunku ku korunke

mať peňazí ako pliev
mať sa ako prasa v žite
zarobiť pekný balík
topiť sa v peniazoch
žiť (si) nad pomery
vyhadzovať peniaze von oknom/do ľufu

Peniaze hýbu svetom.
Je to za babku.
Je to masťná suma.
To je páľka!
Nemám ani fuka/vindru!
Je to starý držgrôš.

Dlhy sa začali kopiť.

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Rozumie významu medzinárodnej spolupráce, členstva v EÚ, NATO a ďalších medzinárodných organizáciách a vie reflektovať ich vplyv na bezpečnostnú politiku, ekonomický rozvoj a zahraničné vzťahy.
 - Dokáže diskutovať o dôsledkoch globalizácie na spoločnosť, pracovný trh, migráciu obyvateľstva a kultúrnu identitu, orientuje sa v témach medzinárodnej závislosti ekonomík, globálnej konkurencie a regionálnych rozdieloch.
 - Dokáže interpretovať mediálny a publicistický diskurz o medzinárodných ozbrojených konfliktoch, humanitárnych krízach či bezpečnostných hrozbách vo svete.
 - Orientuje sa v základných princípoch fungovania ekonomiky, finančných inštitúcií a hospodárskych procesov v slovenskom i medzinárodnom kontexte.
 - Vo všeobecnosti rozumie spôsobu fungovania trhového hospodárstva, verejných financií, bankového systému a ekonomických politík štátu.
 - Orientuje sa v témach životných nákladov, zdražovania, zadlženosti obyvateľstva, inflácie, investovania či spotrebiteľského správania.
 - Rozumie rozdielom medzi odborným, mediálnym a hovorovým ekonomickým jazykom vrátane metaforických a idiomatických vyjadrení.
-

12

História a transformácia súčasnej spoločnosti

Lexika

História a historiografia

interpretácia dejín, historická perspektíva, historické/dejinné súvislosti, historické ponaučenie/pozadie, historický naratív/koncept, historicky podmienený vývoj, historická pamäť, historické determinanty/vzorce správania, opakovanie dejinných vzorcov, retrospektívny pohľad na *niečo*, dobový kontext, dedičstvo minulosti, dejinné paralely, projekcia budúcnosti na základe minulosti

prehistorické obdobie, prelomové/prechodné/transformačné obdobie, dejinná/historická epocha, vývojová línia, vývojová etapa, dejinná kontinuita/diskontinuita, zlomový moment, historický míľnik/medzník, časová os, časový úsek, dejinná udalosť, zásadný obrat, zlatý vek

historiografia, historický výskum, dobové dokumenty/pramene, interpretácia historických prameňov/dejín, revízia/prehodenovanie/kritická reflexia dejín

dejinný, dobový, kontinuálny/diskontinuálny, kauzálny, pretrvávajúci, zakorenený, formujúci, určujúci, dlhodobopôsobiaci, historicky determinovaný/podmienený

zasadiť *niečo* do historického kontextu udržiavať/narúšať kontinuitu *niečoho* predurčiť budúce smerovanie *niečoho*

nadväzovať na tradície odkláňať sa od tradícií vyvodit' dôsledky z minulosti poučiť sa z minulosti vysporiadať sa s minulosťou reflektovať minulosť/historickú skúsenosť

objasňovať historické súvislosti interpretovať/reinterpretovať dejinný vývoj prehodenovať dejinné udalosti predchádzať historickým omylom doplácať na minulosť odštartovať novú epochu poznačiť ďalšie generácie relativizovať historické udalosti prekrúcať historické fakty

*byť sto rokov za opicami
zapísať sa do análov*

*Tradície pretrvali celé stáročia/veky.
Históriu vnímame vo svetle dnešného poznania.*

časový rámec
milénium, dekáda

v čase/časoch *niečoho/niekoho*, za čias *niekoho*, za panovania/éry *niekoho*, v období panovania *niekoho*, v ére/za vlády dynastie, pod vládou *niekoho*, v dávnych dobách, v danom/zmienenom období, v *nejakom* časovom úseku, pred našim letopočtom/pred n. l./pred Kristom, nášho letopočtu/n. l./po Kristovi, postupom času, za *oných* čias

bezprostredne po *niečom*, naprieč dejinami, v súčasnej fáze vývoja, v nadchádzajúcom období, v dlhodobom horizonte, s odstupom času, smerom do budúcnosti

odjakživa, oddávna, odpradáva, odnepamäti, voľakedy, dakedy, následne, napokon, retrospektívne, relatívne/pomerne skoro/neskoro

niekdajší, voľakedajší, raný

kontextový rámec

v dôsledku *niečoho*, v (priamej) nadväznosti na *niečo*, v reakcii na *niečo*, na základe historickej skúsenosti, pri zohľadnení minulosti, v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, v kontexte minulého/

doterajšieho vývoja, z dnešného pohľadu, v globálnom meradle, v širšom/aktuálnom kontexte, z istej/dlhodobej perspektívy, v rámci civilizačného vývoja, v perspektíve ďalšieho vývoja, s výhľadom na budúci vývoj, s vážnymi dôsledkami, s dlhodobými následkami

historické obdobia

doba ľadová/kamenná/bronzová/železná, raný/temný stredovek, feudalizmus, raný/neskorý novovek, absolutizmus, humanizmus a renesancia, osvietenstvo, medzivojnové/povojnové obdobie, obdobie studenej vojny, postmoderná doba, súčasnosť

vývoj človeka

(podľa potreby)

človek zručný (Homo habilis), človek vzpriamený (Homo erectus), človek rozumný (Homo sapiens), človek dnešného typu (Homo sapiens sapiens), človek neandertálsky/neandertálec, ľudoop, pračlovek

politické usporiadanie

(podľa potreby)

kmeň, kmeňové/štátne zriadenie, antická civilizácia, otrokárska spoločnosť, mestský štát, feudálny systém, kniežatstvo, absolutistická/konštitučná monarchia, feudálny/centralizovaný/národný štát, satelit/satelitný štát, federatívny štát/federácia, konfederácia, zväz/zväzový štát, republika, oligarchia, koloniálna ríša, zámorská kolónia, protektorát, mocenský útvar, štátny celok, teritoriálna veľmoc, vojenská junta

historické spoločenské vrstvy

mocenská elita, vládnuca trieda, stavovská spoločnosť, šľachtický stav, dedičské privilégiá, vysoká/vyššia/nížšia šľachta, panovnícky rod, vrchnosť, duchovenstvo, meštianstvo, buržoázia, utláčaná/privilegovaná vrstva, otroctvo, sedliactvo, služobníctvo, poddanstvo, robotnícka trieda, proletariát, inteligencia

**hospodárske činnosti/
zdroj obživy**

(podľa potreby)

kočovníctvo, usadlý spôsob života, deľba práce, agrárna spoločnosť, naturálne hospodárstvo, výmenný obchod, moreplavectvo, manufaktúrna/továrenská výroba, industrializácia, mechanizácia výroby

zberačstvo, lovectvo, rybárstvo, pastierstvo, roľníctvo, remeselníctvo, kováčstvo, hrnčiarstvo, drotárstvo, tkáčstvo, tesárstvo, mlynárstvo, kupectvo, baníctvo, mincovníctvo, cechové remeslo, chov dobytky, primitívne obrábanie pôdy

spoločenská hierarchia

(podľa potreby)

aristokracia, šľachtic/šľachtičná, knieža/kňažná, veľkoknieža/veľkokňažná, vojvoda, arcivojvodkyňa, gróf, barónka

Vaše veličenstvo, Vaša kráľovská/cisárska výsosť, Vaša jasnosť

monarcha, vládkyňa, krutovládca, tyranka, despota

radca, palatín, kancelár, komorník, župan, richtárka, kronikár, dvorný šašo

feudálka, zemepán, zemianka, statkár, poddaná, nevoľník, otrokyňa, žobrák

mešťan/meštianka, kupec, priemyselníčka, magnát, továrnik

náčelník, bojovníčka, lovec, zbieračka, roľník, remeselníčka, moreplavec, osadníčka

tovariš, učeň, majster

zavíšiť *niečo*

ustanoviť *niečo*

obhospodarovať *niečo*

podmaniť si *niečo*

kolonizovať *niečo*

privilegovať *niekoho*

pasovať *niekoho* za rytiera

povýšiť *niekoho* do šľachtického stavu

vykúpiť *niekoho* z nevoľníctva

živiť sa *niečím*

rozprestierať sa *niekde*

nastoliť *nejaký* režim

obrábať/zúrodňovať pôdu

spracúvať úrodu

uskladňovať zásoby

migrovať za obživou

vyučiť sa remeslu

zdokonaľovať výrobné postupy

nadväzovať obchodné vzťahy

podliehať/slúžiť vrchnosti

podriaďiť sa panovníkovi

podrobiť si poddaných

vykorisťovať nižšie vrstvy

uzurpovať si moc

zasadnúť/nastúpiť na trón

zosadiť z trónu

rozvrátiť ríšu

asimilovať obyvateľstvo

vytlačiť/vyhnať/presídliť pôvodných obyvateľov

**najznámejšie historické
štátne útvary**

(podľa potreby)

Sumerské mestské štáty,

Starobabylonská ríša, Staroveký

Egypt, Čínska ríša (dynastia Shang),

Perzská ríša, Kartágo, Staroveké

(antické) Grécko, Macedónska ríša

(Ríša Alexandra Veľkého), Rímska ríša

(Starý Rím), Mayská civilizácia

Byzantská ríša, Franská ríša,

Veľká Morava, Svätá rímska ríša,

Kyjevská Rus, Osmanská ríša,

Arabský kalifát, Mongolská ríša,

Aztécka ríša, Ríša Inkov, Britské

impérium, cárske Rusko, francúzska/

portugalská/španielska kolónia

historické obyvateľstvo

(podľa potreby)

Sumeri, Babylončania, Peržania,

Starí Egyptania, Gréci, Rimanania, Kelti,

Germáni, Huni, Barbari, Vikingovia,

Tatári, Osmania, Mayovia, Aztékovia,

Inkovia

dejinné procesy a historické zmeny

sťahovanie národov, rozmach

impéria, pád/úpadok ríše,

zámorské objavy, križiacke výpravy,

kolonizácia, šírenie náboženstva,

národné obrodenie, reformácia,

protireformácia, národná

emancipácia, zrušenie nevoľníctva,

územná expanzia, priemyselná

revolúcia, arizácia

správne členenie a sídla

správne centrum, komitát, panstvo, grófstvo, vojvodstvo, provincia, Trenčianska/Nitrianska stolica/župa, kráľovské mesto, usadlosť, osada, obydlie, hradný komplex

feudálny, koloniálny, imperiálny, expanzívny/rozpínavý, monumentálny, hierarchický, centralizovaný

historické pamiatky a artefakty

archeologický nález, depozitár, exponát, hmotné/nehmotné kultúrne dedičstvo, poklad, kráľovské klenoty, vzácny kov/kameň, relikvia, sakrálny/kultový predmet, emblém, iluminácia, tapiséria, ikona

rotunda, citadela, žalár, kasáreň, katakomby, mučiareň, hladomorňa, strážnica, bašta, (hradná) priekopa, padací most, podhradie, komnata, dvorana, sieň, komora/komôrka

mauzóleum, nekropola, krypta, pohrebisko, svätyňa, mohyla

**Megatrendy a transformácia
súčasnej spoločnosti**

systémová transformácia, civilizačné zmeny, globálny trend, transformačný proces, zmena (spoločenskej) paradigmy, systémové väzby, permanentná kríza, nepredvídateľný vývoj, dlhodobé vývojové trendy/trajektórie, pretrvávajúce dôsledky, akcelerácia zmien, odolnosť spoločnosti voči *niečomu*, adaptačná schopnosť, strategické plánovanie,

dlhodobá vízia, scenáre budúceho vývoja, reťazová reakcia, domino efekt, bod zlomu

civilizačný, komplexný, pretrvávajúci, kontinuálny, nezvratný, naliehavý, technologicky podmienený, sociálne determinovaný, spoločensky prijateľný/akceptovateľný

miera a intenzita

do istej miery, v určitej miere, v narastajúcej miere, v obmedzenom rozsahu, s rastúcou intenzitou *niečoho*

determinovať *niečo*
vystavovať *niečo* riziku
premietat sa do *niečoho*
brzdiť rast *niečoho*
zamedziť poklesu *niečoho*
vytvárať predpoklady pre *niečo*
vytvárať tlak na *niečo*

predstavovať výzvu
urýchľovať transformáciu
nadobúdať na význame
reagovať na meniace sa podmienky
zmierňovať negatívne dopady
vytvárať dlhodobé stratégie
stretávať sa s odporom
inicovať zmeny
vyústiť do zmien
viesť k destabilizácii
destabilizovať systém
boriť sa s problémami
vysporiadať sa s neuhmi
narušiť rovnováhu
prijímať systémové opatrenia
pripravovať sa na rôzne scenáre
prehlbovať vzájomnú prepojenosť
koordinovať spoločný postup
stimulovať/inicovať rozvoj

udržateľných riešení
zavádzať regulačné mechanizmy
oslabovať odolnosť voči zmenám
vyvolať reťazovú reakciu

Demografická transformácia

demografické zmeny/trendy,
populačný vývoj, priemerná dĺžka života, populačný rast/pokles, prírastok/úbytok obyvateľstva, starnutie populácie, demografická krivka/prognóza, populačná explózia, generačná obmena, medzigeneračná solidarita, ekonomicky aktívne obyvateľstvo, veková pyramída, pôrodnosť, sobášnosť, rozvodovosť, úmrtnosť

demograf, populačná analytička

demografický, populačný, starnúci, ekonomicky aktívny/neaktívny, produktívny, priaznivý/nepriaznivý

meniť vekovú štruktúru obyvateľstva
zohľadňovať zastúpenie vekových skupín
kompenzovať nedostatok pracovnej sily
predpovedať starnutie populácie
zabezpečiť dôstojné starnutie
zvyšovať vek odchodu do dôchodku
predstavovať záťaž pre zdravotný systém
podporovať prarodinnú politiku

urbanizácia

suburbanizácia, urbanizované územie, (mestská) aglomerácia, metropola, metropolitná oblasť, satelitné

mestečko, obytná/priemyselná zóna, prímestská/vidiecka/agrárna oblasť, hustota obyvateľstva, regionálne rozdiely, nerovnomerný rozvoj, vyludňovanie vidieka, ľudoprázdna oblasť, zaostalý región, hromadné sťahovanie do miest, bytová výstavba/kríza, revitalizácia mestských štvrtí, územný rozvoj, územné plánovanie, rozvinutá infraštruktúra, dopravné preťaženie, verejné priestranstvo, dopravný uzol, inteligentné mesto, 15-minútové mesto, *betónová džungľa*, *zapadákov*

územný plánovač, urbanistka, developer, geodetka

urbanizovaný, územný, obytný, metropolitný, agrárny, zanedbaný, zaostalý, zahustený, preľudnený

vyludňovať (sa)

revitalizovať *niečo*
vysídľovať *niekoho*
koncentrovať sa *niekde*
včleniť sa *niekam*
presmerovať investície *niekam*
rozrastať sa na úkor *niečoho*

urbanizovať územie/okolie/región
plánovať územný rozvoj
žiadať povolenie od stavebného úradu
kolaudovať dom
zapísať do katastra
zreštaurovať dielo/budovu
nariadiť asanáciu
parcelovať/rozparcelovať pozemky
vymerať stavebnú parcelu
regulovať výstavbu
zastávať územie

zahusťovať zástavbu
expandovať do okolia
prispievať k premene krajiny
meniť ráz krajiny
migrovať/presúvať sa do miest
preťažovať mestské služby
usádzať sa v aglomeráciách
modernizovať infraštruktúru
integrovat dopravné systémy
decentralizovať služby
oživovať vidiecke oblasti
vytláčať pôvodných obyvateľov

pohltiť prilahlé obce

*Obec bola pričlenená k mestu.
Mestá sa dramaticky menia.*

migrácia

pristahovalec, vysťahovalec, diaspóra, návratová/integračná politika, cezhraničná mobilita, vnútorné vysídlenie, ekonomická/nútená migrácia, migračná kríza/trasa, migračné toky, integračný proces, integračné opatrenia, medzinárodná ochrana, azylové konanie, naturalizácia, prílev talentov, prílev kvalifikovanej/nekvalifikovanej pracovnej sily, odliv mozgov

pristahovalec, utečenka/*utečenkyňa*

migračný, integračný, cezhraničný, legálny/nelegálny

migrovať
vysťahovať sa

deportovať *niekoho*
udelieť/odobrať občianstvo *niekomu*
usadiť sa *niekde* natrvalo

vyvolať migračnú vlnu
upravovať migračnú politiku
vytvárať podmienky na úspešnú integráciu
odchádzať za pracovnými príležitosťami
meniť demografický profil krajiny

vziať nohy na plecia

Spoločenská transformácia

multikultúrna spoločnosť,
spolunažívanie kultúr, kultúrna rozmanitosť/diverzita/rôznorodosť/
odlišnosť, kultúrna globalizácia/
asimilácia, interkulturalita,
multikulturalita/multikultúrnosť,
interkultúrny kontakt/dialóg,
interkultúrna komunikácia/
kompetencia, interkultúrna mediácia,
pluralizácia spoločnosti, ústup
uniformity, interkultúrne porozumenie,
kultúrna adaptácia/citlivosť, stret/
spolužitie kultúr, kultúrny šok,
etnikum, etnická skupina, majoritná
spoločnosť, menšinová komunita,
kultúrna blízkosť/vzdialenosť

multikultúrny, interkultúrny,
mnohonárodný, multinacionálny,
inkluzívny

udomáčniť sa *niekde*
integrovať sa *niekam*
začleniť sa *niekam*

narážať na kultúrne rozdiely
rešpektovať odlišnosti
prispievať k rozmanitosti
nadväzovať medzikultúrne kontakty

posilňovať vzájomný rešpekt
prekonávať predsudky/kultúrne
bariéry
rozvíjať interkultúrne porozumenie

rodová emancipácia

rodová rovnosť, rovnoprávnosť žien
a mužov, (tradičná) rodová rola,
spoločenské očakávania, rodová
diskriminácia, zastúpenie v politike/
vo verejnom živote, rodovo citlivý
jazyk, participácia na rozhodovaní,
toxická maskulinita, genderové/
rodové štúdiá

feministka, aktivista za rodové práva,
odborníčka na rodovú problematiku/
rovnosť

rodovo podmienený, rodovo citlivý/
vyvážený, stereotypný, diskriminačný

presadzovať rovnosť príležitostí
rozhodovať o vlastnom tele
stotožňovať sa s rodovou rolou
odstraňovať rodové stereotypy
prekonávať spoločenské predsudky
prehodnocovať zaužívané rodové
predstavy

transformácia hodnôt a polarizácia

individualizácia spoločnosti,
spoločenská súdržnosť/polarizácia,
hodnotový konflikt/konflikt hodnôt,
názorová zhoda/nezhoda, ideologický
spor, spoločenské napätie,
radikalizácia postojov, verejná
polemika, kultúrne vojny

byť kompatibilný s *niekým*

radikalizovať sa

zmierňovať konflikty medzi *niekým*

prechádzať hodnotovou krízou/
premenou
prehodnocovať zaužívané normy
odzrkadľovať meniace sa hodnoty
budovať vzájomnú dôveru
dospieť ku kompromisu
dosiahnuť spoločenský konsenzus
polarizovať spoločnosť
odmietaať extrémne postoje

Technologická transformácia

technologická závislosť/prevaha,
digitálna transformácia spoločnosti,
dátová ekonomika, technologický
gigant, kontrola digitálneho
prostredia, digitálna nerovnosť,
potreba regulácie

bezpečnostný, transparentný,
regulovaný, deregulovaný,
kontroverzný, sporný, dehumanizujúci

ovládnúť digitálne prostredie
udávať smer vývoja
zrýchľovať tempo spoločenských
zmien
posúvať hranice ľudských možností
predznamenať novú éru

napredovať mĺľovými krokmi
meniť pravidlá hry

Environmentálna transformácia

energetická/zelená transformácia,
klimatická neutralita, udržateľný
rozvoj, energetická bezpečnosť/
sebestačnosť, potravinová
bezpečnosť/neistota, klimatická
migrácia

zvyšovať energetickú sebestačnosť
prispievať k udržateľnému rozvoju
zvrátiť klimatickú zmenu

Geopolitická transformácia

multipolárny svet, geopolitická
rovnováha/nestabilita, svetový
poriadok, mocenské pomery,
vzostup nových mocenských centier,
rozdelenie mocenských pozícií,
geopolitické napätie, mocenská
rivalita, postkoloniálny svet,
dekolonizácia, koloniálne dedičstvo,
historická zodpovednosť, globálny
Juh, emancipácia štátov

mať možnosť *niečo* zvrátiť

preskupovať mocenské vzťahy
presúvať ťažisko svetovej ekonomiky
posilňovať geopolitický vplyv
získavať/strácať strategické
postavenie
prehodnocovať priority

Sociokultúrne vedomosti a kontext

- Chápe dejiny Slovenska ako súčasť stredoeurópskych a európskych dejinných procesov, v ktorých sa prelínajú kultúrne, politické a jazykové tradície.
- Orientuje sa v kľúčových historických obdobiach územia Slovenska (napr. Veľká Morava, Uhorské kráľovstvo, habsburská monarchia, Československo, vznik Slovenskej republiky) a chápe ich význam pre formovanie dnešnej spoločnosti.
- Rozumie procesom národného obrodzenia a formovania slovenskej národnej identity v kontexte jazykových, kultúrnych a politických zápasov.
- Reflektuje historické skúsenosti Slovenska s rôznymi formami politického usporiadania (monarchia, totalitné režimy, demokracia) a ich vplyv na formovanie súčasnej spoločnosti (svetové vojny, vznik a zánik Československa, obdobie socializmu, transformácia po roku 1989).
- Vníma význam historickej pamäti, rôznych interpretácií dejín a ich úlohu vo verejnom diskurze.
- Rozumie úlohe historických osobností a udalostí pri formovaní národného povedomia a identít v slovenskom kontexte.
- Vníma Slovensko ako súčasť širších civilizačných a globálnych trendov (migrácia, demografické zmeny, urbanizácia) a vie tieto javy interpretovať aj v historických súvislostiach.
- Rozumie procesom urbanizácie a regionálneho vývoja na Slovensku vrátane rozdielov medzi mestom a vidiekom, centrom a perifériou.
- Reflektuje súčasné spoločenské výzvy a megatrendy ako pokračovanie dlhodobých trendov (demografické zmeny, sociálne nerovnosti, udržateľný rozvoj).

Súhrn gramatiky

Morfológia	79	Syntax – veta	89
Verbá (slovesá)	79	Syntax – súvetie	91
Substantíva (podstatné mená)	81	Slovotvorba	95
Adjektíva (prídavné mená)	82	Fonetika a fonológia	97
Pronominá (zámená)	83	Ortografia	98
Numeráliá (číslovky)	84		
Adverbiá (príslovky)	85		
Prepozície (predložky) a predložkové výrazy	86		
Konjunkcie (spojky)	87		
Partikuly (častice)	87		
Interjekcie (citoslovčia)	88		

Morfológia

Verbá (slovesá)

limitné verbá *ísť, mať*

Ide ma rozhodiť. Hlava mi ide prasknúť. Akoby mal byť koniec sveta.

minulý kondicionál

Keby sme to boli vedeli skôr, výsledok by bol býval lepší.

prechodníky so sufixmi **-iac, -ac, -úc, -uc** aj s pádovými a predložkovo-pádovými väzbami
(*nehľadiac na + A, pamätajúc na + A, odhliadnuc od + G*)

neosobné reflexívne tvary

Ide sa na výlet. Tu sa pracuje.

kompletná deklinácia participií

- **aktívne participiá** so sufixmi **-aci, -iaci, -uci, -úci**
(*so znepokojujúcimi zisteniami, o zavádzajúcich informáciách*)
- **pasívne participiá** so sufixmi **-tý, -ný, -ený, -aný**
(*prijaté opatrenia, od oslovených respondentov*)
 - pádové alebo predložkovo-pádové väzby
(*byť podložený + I, byť považovaný za + A*)
 - dublety
(*prebratý/prebráný, odretý/odrený*)

Fixácia

kompletný konjugáčny systém a nepravidelné tvary

konjugácia verb a ich prefixálnych a sufixálnych derivátov
(*prežiť/zžiť sa, vidieť/vidávať*)

slovesné typy

česať (*mazať, kázať, babrať*)
žiť (*viť, hniť, hriať, viať, kliať, dospieť*)
niesť (*tĺcť, pásať, triasť, pliesť*)
spať (*trčať, klačať, pučať*)
stretnúť (*bodnúť, žasnúť, vädnuť*)

vidieť (*svrbieť, hrmieť, smrdieť*)
brať (*prehnať, postlať, drať*)
pozrieť (*mlieť, otrieť, odumrieť*)
vziať (*zožať, vyňať, najať, načatť*)
minúť (*hynúť, zasunúť, zhrnúť*)

nepravidelné verbá *dôjsť, vojsť* a i.

vidová asymetria

- **imperfektívne verbá**
 - determinované (*liezť, niesť*)
 - nedeterminované (*ložiť, nosiť*)
- **obojvidové verbá** (*pomstiť, odpovedať*)
prevzaté obojvidové verbá so sufixmi **-ovať, -izovať**
(*aplikovať, internovať, optimalizovať*)

pádová a predložkovo-pádová väzba verb

- s akuzatívom (*vyvolávať/vyvolať + A, vyhovárať sa na + A*)
- s genitívom (*pribudnúť + G, púšťať sa/pustiť sa do + G*)
- s datívom (*vyhýbať sa/vyhnúť sa + D, prikláňať sa/prikloniť sa k + D*)
- s inštrumentálom (*zapodievať sa + I, stotožňovať sa/stotožniť sa s + I*)
- s lokálom (*teoretizovať o + L, podieľať sa na + L*)
- s viacerými pádmi alebo prepozíciami (*veštiť + D + A, polemizovať o + L + s + I*)

verbá s infinitívom

Rozhodol sa odísť. Vyplatilo sa prísť.

verbá s adjektívom

Videlo sa mi to hrozné. Nie je mi to jasné.

verbá s adverbium

Ostalo mi zle. Padlo mi to dobre.

reflexívne verbá

- reflexíva tantum (*čudovať sa, modliť sa*)
- reflexívna podoba nereflexívnych verb (*odporovať si, vynahradiť si*)

neosobné verbá (impersonália)

- s akuzatívnou a datívnou väzbou – psychofyzické javy
Oziaba ma. Niečo sa mi marí. Odľahlo jej.

- prírodné deje
Vyjasnilo sa. Zozimilo sa.
- význam potreby, nutnosti a možnosti
(musí sa/patrí sa/má sa pozdraviť, žiada sa mi, dá sa vybaviť)

fázové verbá *ostať, ostávať, dať sa, pustiť sa, prestať, prestávať*
Ostal smutný celý čas. Pustila sa do plaču.

opakovacie verbá (frekventatíva) so sufixmi **-ávať/-iavať, -avať, -ievať**
(meriavať, vodievalť, prosievalť)

prefixálne verbá a ich významové rozdiely

- prefixy **pri-, od-, roz-, vy-, pre-, s-, z-/zo-, za-, na-, u-, v-/vo-, ob-, pred-, pod-, do-, nad-**
(presiahnuť, obsiahnuť, zasiahnuť; dotvoriť, pretvoriť, vytvoriť, stvoriť, utvoriť)

kategoriálne verbá

- **ustálené syntakticko-lexikálne spojenia**
*(dať pokyn/podnet na niečo
brať na zreteľ/na vedomie
robiť úpravu niečoho
vykonať prieskum/nápravu
byť na nevydržanie/ťarchu
dostať sa do pomykova/varu
klásť odpor/dôraz na niečo
mať sklon k niečomu/dosah na niečo
mať vplyv na niečo)*
- **dvojice**
*(platiť – nadobudnúť platnosť, namietat – vysloviť námietku,
napraviť – vykonať nápravu)*

prítomný kondicionál vo význame podmienky, zdvorilosti, želania, návrhu, nutnosti, odhadu, hypotézy
*Dalo by sa predpokladať ďalšie zvyšovanie emisií.
Situácia by si vyžadovala medzinárodnú intervenciu.*

trpný rod (pasívum)

- **reflexívne pasívum**
*Poukazuje sa na ekonomické dôsledky globalizácie.
Predpokladá sa ďalšie otepľovanie.*
- **opisné pasívum**
*Boli prijaté preventívne opatrenia.
Budú zavedené ekonomické sankcie.*

Funkčné využitie vybraných gramatických javov

vyjadrovanie hodnotenia a postoja a formulovanie subjektívnych hodnotení, dojmov, interpretácií a emocionálnych reakcií

- **sponové verbá** s adjektívom/adverbiom
Je mi trápne, že si to videl. Bolo mi nanič.
- **limitné verbá**
Zotmelo sa, akoby malo pršať. Ide ho roztrhnúť od zlosti.
- **impersonaliá**
Prípadalo mi to nepresvedčivé.

zhustenie a prepájanie informácií a vytváranie kompaktných odborných textov

- **prechodníky**
*Pamätajúc na predchádzajúce skúsenosti, pristúpili k zmene stratégie.
Odhliadnuc od všetkých spomenutých faktorov, problém si vyžaduje systematickejší prístup.*
- **aktívne participiá**
Súvisiace fakty neboli dostatočne zohľadnené.
- **pasívne participiá**
Spomenuté opatrenia sa ukázali ako účinné.

Substantíva (podstatné mená)

číslo substantív

- **singuláriá tantum** – abstraktá, kolektíva, hromadné a látkové substantíva (*úsilie, obyvateľstvo, trnie, med*)
- **sekundárne konkréta** (*láska – moje lásky, krása – krásy Slovenska*)
- **distributívny singulár všetci/všetky** vs. **každý**
Zdvihla sa každá ruka.
- **druhový plurál** – nepočítateľné substantíva
Pýšime sa bohatstvom minerálnych vôd. Slovenské vína zabodovali.

špecifické deklinačné typy, variantné a nepravidelné tvary

- **vlastné mená cudzieho pôvodu** zakončené na **-e, -us, -es, -as**
(*Shakespeare – o Shakespearovi, Perzeus – Perzea, Herakles – Herakla, Pegas – s Pegasom*)
- **substantíva cudzieho pôvodu** zakončené na **-us/-izmus**
(*mýtus – o mýte, rytmus – v rytme, socializmus – počas socializmu*)
- **frekventované dublety** v genitíve plurálu
(*čerešní/čerešieň, panví/paniev*)
- **rodovo nediferencované substantíva** (gramaticky diferencované)
 - maskulína (*človek, rodič, jedinec, súrodenec*)
 - feminína (*osoba, sirota, hviezda šoubiznisu*)
 - neutrá (*dieťa, chúďa, nemehlo*)
- **zvieracie maskulína s adjektívami**
(*dobré psy/dobrí psi, divé vtáky/diví vtáci*)

Fixácia

špecifické deklinačné typy, variantné a nepravidelné tvary

- **vzor kuli**
(*Goethe – Goetheho, Verdi – Verdímu*)
Pali nepríde. Vidím Paliho. Hovoríme o Palim.
- **vzor pekný**
(*Tolstoj – Tolstému, Dostojevskij – od Dostojevského, Zagajewski – so Zagajewským*)

- **zvieracie substantíva pes, vták, vlk** v pluráli, dublety v nominatíve a akuzatíve pl.
(*psy/psi, vtáky/vtáci, vlky/vlci*)

Odfotografovali vlky pohybujúce sa v lese.

Odfotografovali vlkov pohybujúcich sa v lese.

- **vzor gazdiná**
(*šľachtická, princezná, cisárovná*)
- **substantíva cudzieho pôvodu** zakončené na **-um**
(*múzeum – do múzea, sympóziu – kvôli sympóziu*)
- **nesklonné substantíva**
 - maskulína (*atašé, emu*)
 - feminína (*milady, madam*)
 - neutrá (*alibi, klíšé*)
- **pluráliá tantum**
(*hody, šediny, bedrá, kliešte*)

genitív na vyjadrenie:

- **neurčitého množstva a časti celku – partitívny genitív**
Dolejem vody. Pribudlo snehu. Ubudlo záujmu o túto tému.
- **záporu – záporový genitív**
(*niet pochyb, niet nikoho/ničoho, niet návratu*)
- **vlastností a charakteristiky prostredníctvom atribútov – genitív vlastnosti**
(*ľudia rozličného pôvodu, tekutina silného zápachu, obdobie zmien*)
- **času**
(*ktoréhosi večera, stalo sa minulej noci, za Márie Terézie*)

inštrumentál na vyjadrenie:

- **spôsobu alebo prostredia**
Vošli dverami. Dívajú sa škárou.
- **špecifikácie – adnominálny inštrumentál**
(*liečba antibiotikami, bodnutie hmyzom*)
- **klasifikácie, identifikácie a hodnotenia – predikátový inštrumentál**
Stal sa odborníkom. Je predzvesťou zmien. Ukázal sa byť lídrom tímu.
- **času**
Dnešným dňom končíme.

akuzatív na vyjadrenie času

Vydržal necelú hodinu. Ozývalo sa celú noc.

vokatív na vyjadrenie stylistickej expresivity a kontaktu s adresátom
(*Bože, Otče, pane, človeče*)

- **vokatívny exponent** (*Marti, Evi, Feri, mami, oci, babi*)

Adjektíva (prídavné mená)

väzba adjektív

- **pádová**
(*hodný obdivu, byť niekomu dlžný vysvetlenie, prístupný verejnosti, povestný precíznosťou*)
- **predložkovo-pádová**
(*zúfalý z udalostí, zaujatý voči návrhu*)

diferencovanie významových nuáns

(*zdravotný/zdravotnícky, nosný/nosový, materský/materinský, srdcový/srdečný, vzdelávací/vzdelanostný, skalnatý/skalný*)

Fixácia

kompletný deklinačný systém a nepravidelné tvary

posesívne adjektíva

- **deklinácia**
 - **individuálne adjektíva** so sufixmi **-ov, -in**
(*o Budhovom učení, s prezidentkiným hovorcom*)
 - **živočíšne adjektíva**
(*mačkina miska, krtkov úkryt*)
- **posesívny genitív** odvodený od priezvisk
(*dieťa Novákovej, dielo Smolenského, román Danteho*)

komparácia adjektív

- **opisom**
(*viac – väčšmi/najviac/najväčšmi zamotaný, málo – menej/najmenej premyslený*)
- **na formulovanie opatrnejších hodnotení**
(*mierne problematickejší návrh, o niečo vhodnejšie riešenie*)

nesklonné adjektíva

(*haló/vau efekt, retro dizajn, vintage nábytok, mega zľavy*)

substantivizované adjektíva

10 percent opýtaných/oslovených uviedlo. Patrili medzi vyvolených.

Pronominá (zámená)

personálne pronomíná

datív na vyjadrovanie emocionality a fyzického a psychického stavu:

- **citový datív**
To ti ale bola zábava! Sedím si vám doma a zrazu zazvoní telefón.
- **stavový datív**
Zle sa mu dýcha. Na internáte sa mi spí horšie. Dobre sa nám tu pracuje.

demonstratíva

- **taký – onaký** *kniž.*, **ten – onen** *kniž.*
Pomery sú také či onaké.
Je nám to jedno, ten či onen môže zvíťaziť.
- **tade – tadiaľ** a odvodeniny s prefixami **od-**, **po-**, **do-**, **s-**
(*odtade, potiaľ, potadiaľ, stadiaľto, stadedo*)
Stadiaľ ho už vyhodili. Potiaľto im to bolo jasné.

neurčité pronomíná

- **voľak-, všeli-** (*voľakto, voľakde, voľakade, voľakedy; všelikto, všelijaký, všelikde*)
- **da-** (*dakedy, dajako*)
- **kade-, kde-** (*kadekto, kdekto, kadejaký*)

vymedzovacie pronomíná sám a adjektívna forma **samý**, významové rozdiely

Deti/ženy ostali sami. Chopili sa iniciatívy sami.
Boli tam samé ženy/samí muži.
Tričko samý flak.
Je to staré ako ľudstvo samo.

textové konektory – odkazovanie na predchádzajúce informácie

- **osobné, ukazovacie a vzťažné pronomíná** vo funkcii textových konektorov
Snažil sa potlačiť hnev, ale nevedel sa ho zbaviť.
Výskum priniesol nové zistenia. Tie následne overili ďalšie štúdie.
- **vzťažný význam opytovacích pronomín**
Bolo kde spať. Nemal komu rozkazovať. Nebolo sa na koho obrátiť.
Mal odkiaľ čerpať informácie.

Fixácia

neurčité pronomíná

- **nie-** (*niečí*)
- **hoci-/hoc-, -koľvek, -si** (*hocikade, akýkoľvek, ktorýsi*)
- **málo-, zriedka-** (*máločo, zriedkakedy*)
Hocikto môže urobiť chybu. Akýkoľvek zásah môže mať vážne dôsledky.
Máločo ho dokáže prevapiť.

vymedzovacie pronomíná

- (*inakší, inde, inam, inak, inakšie; všetok, žiaden, nijako*)
Inde by to fungovalo lepšie. Inakšie riešenie neprichádza do úvahy.

demonstratíva

- **ten, taký, toľký** a ich odvodeniny
Ved' nebuď taká! Čo sa trápiš pre takú vec! Nečakal toľký záujem médií.

reflexívne pronomíná seba/sa, sebe/si

Robíš si zle./Sebe robíš zle! Obviňuješ sa./Seba obviňuješ?

(skrátené) tvary osobných pronomín on a ono

Ten konzul je skúsený, môžeme sa naňho spoľahnúť.
Tablet vydáva čudné zvuky, pozri sa mi naň.
Cez opravené priecestie už prechádzajú bicykle, môžu cezeň chodiť bezpečne aj autá.

slovosled enklitik

Odvzdaj mu ho. Podal by mi ich.

opytovacie pronomíná na vyjadrenie emocionality a expresivity

Kde to len môže byť! Aký si ty len nemotorný! Čo všetko sa ešte nestane!

dôrazové tvary osobných pronomín

Jemu to nedarujem. Jej sa to podarilo. Práve jeho vybrali.

Numeráliá (číslovky)

druhové numeráliá

- so sufixmi **-aký, -ako**
(štvoraký, mnohoraký, mnohorako)
Výraz má dvojaký význam.
Nezabúdajme na tento mnohorako interpretovaný jav.

násobné numeráliá

(dvojmo, dvojito, trojitý, štvornásobne)

podielové numeráliá

(po jednom, po dve/dva)

Dievčatá sedia po dve a chlapci po jednom. Lístky sú po osemdesiat centov.

zlomkové výrazy, pomery, desatinné čísla, percentá

- štvrtina, desatina, tisícina**, varianty **štvrtka, osminka** *hovor.*
(štvrtka chleba, osminka masla, tri štvrtiny respondentov, desatina populácie)
- čítanie matematických údajov**
(štyri celé päť desatín, osem celých dve desatiny percenta, pomer dva ku trom, v '89/v osemdesiatom deviatom)

numerále **jeden** vo zvolaciach afektívnych výpovediach

Potvora jedna! Ty mudrlant jeden!

Fixácia

kompletný deklinačný systém a nepravidelné tvary

základné a radové numeráliá

- nesklonné numeráliá so zložkou **-jeden** (s tridsaťjeden bodmi)
- deklinácia numerálií **sto, tisíc, milión, miliarda, bilión, biliarda**
- zápis základných a radových numerálií**
(k tridsiatim študentom – k tridsiatym narodeninám,
k 30 študentom – k 30. narodeninám,
20. roky – v dvadsiatych rokoch/v 20. rokoch,
58. narodeniny – k päťdesiatym ôsmym narodeninám)

neurčité numeráliá

- zdrobneniny **máličko, trošku/troška, trošičku/trošička**
Dorazilo len máličko ľudí.

skupinové numeráliá

- jedny/jedni** a ich deklinácia
(jedny šaty, jedni manželia)
- dvoje, troje, štvoro, päťoro, viacero** + nominatív *hovor./genitív*
(dvoje šiat, dvoje šaty *hovor.*, troje nohavíc, troje nohavice *hovor.*, viacero kníh)

substantíva na vyjadrenie:

- pomenovania číslíc – **dvojka, päťka, stovka, tisícka**
Personalistka sedí na devätnástke. Máte vydať z päťky?
- počtu v skupine – **dvojica, trojica, päťica**
Dajte sa do trojíc. Päťica absolventov dostala špeciálne ocenenie.

Adverbiá (príslovky)

vetné adverbiá na vyjadrovanie postoja, hodnotenia a miery istoty:

- **vidno/nevidno, nevedno**
Vidno, že problematike rozumie. Ideme, nevedno kam.
- **možno/nemožno, treba/netreba**
Nemožno mu uprieť pozitíva. Treba mať šťastie. Bolo to treba urobiť.
- **ťažko, nehodno, neradno** + infinitív
*Ťažko povedať, či bude návrh úspešný. Ťažko tomu uveriť.
Nehodno tomu bezvýhradne veriť. Neradno podceňovať riziká.*

Pozri časť Syntax – veta.

Fixácia

adverbiá na vyjadrenie:

- **priestorových a časových okolností deja**
*(bokom, stranou, priečne, diagonálne, vertikálne, horizontálne;
zrána, odjakživa, odnepamäti)*
Údaje boli zoradené vertikálne. Danej problematike sa venuje odjakživa.
- **spôsobu realizácie, zreteľa a miery**
*(nestranne, nezaujato, tendenčne, poležiačky, posediačky; systematicky,
selektívne; vzájomne, vcelku; adekvátne, primerane, čiastočne, donaha)*
*Údaje boli spracované systematicky. Jednotlivé premenné na seba vzájomne
pôsobia. Výsledky možno vcelku považovať za reprezentatívne.*
- **príčiny, zámeru a okolností konania**
(úmyselne, zámerne, bezdôvodne, náhodou; naschvál, náročky, nechtiac)
*Informáciu zamlčal úmyselne. K poškodeniu došlo nechtiac.
Kritiku odmietol bezdôvodne.*
- **účinku a účelu**
*(nadarmo, naprázdno, nevhod, nazmar; úradne, pracovne, služobne,
súkromne)*
*Všetko úsilie vyšlo nazmar. Odišiel naprázdno.
Nie nadarmo sme im to hovorili. Dokument bol zaslaný úradne.
Stretli sa súkromne mimo pracovného programu.*

- **psychického a fyzického stavu**

(clivo, nevoľno, mizerne)

Pred vystúpením mu prišlo nevoľno. Po neúspechu sa cítil mizerne.

Počas hádky jej bolo trápne.

využitie komparatívu na spresnenie, hodnotenie a odstupňovanie intenzity

*(podstatne rýchlejšie, výrazne presvedčivejšie, čoraz častejšie,
presnejšie/stručnejšie povedané)*

ustálené spojenia adverbií

(čisto teoreticky, pomerne často, zdanlivo jednoducho)

Prepozície (predložky) a predložkové výrazy

časové súvislosti a organizovanie udalostí

- vyjadrenie časových hraníc, trvania, následnosti, paralelnosti a časových vzťahov medzi udalosťami
(*k*, počas, po, v priebehu, v rámci)
K 1. marcu nadobudne novela účinnosť.
V priebehu vyšetrovania sa objavili nové dôkazy. Je po zábave.

priestorová orientácia a lokalizácia

- vyjadrenie smeru, polohy, pohybu a vzájomného usporiadania objektov v konkrétnom aj abstraktnom priestore
(*spod*, *spred*, *spoza*, *spod*, *spod*, *spod*, *spod*, *znútra*, *pozdĺž*, *vôkol*, *doprostred*, *naprostred*, *povedľa*, *poza*, *popred*, *ponad*, *popod*, *popri*, *pomedzi*, *zarovno s*)
Vyšiel spoza budovy. Prešiel pomedzi stromy. Lietadlo preletelo ponad mesto. Posadil sa naprostred miestnosti. Budova je zarovno s okolitou zástavbou.

abstraktná perspektíva

- vymedzenie uhla pohľadu, vzťahových súvislostí a referencií
(*z hľadiska*, *z perspektívy*, *z aspektu*, *z pohľadu*, *v kontexte*, *v rámci*, *vo vzťahu k*, *voči*, *v súlade s*, *v zhode s*, *v nadväznosti na*, *s ohľadom na*, *so zreteľom na*)
Z aspektu jazykovej politiky ide o citlivú otázku.
Z pohľadu laického používateľa je systém neprehľadný.
Postupovali v súlade s legislatívou.
V nadväznosti na predchádzajúci výskum boli formulované nové hypotézy.

kauzalita

- formulovanie príčinných súvislostí a vysvetľovanie následkov udalostí
(*pre*, *z dôvodu*, *v dôsledku*, *následkom*, *vplyvom*, *pod vplyvom*, *na základe*, *v zmysle*, *vďaka*, *zásluhou*, *z vďačnosti za*)
Projekt bol zrušený z dôvodu nedostatku financií.
V dôsledku výpadku elektriny došlo k prerušeniu výroby.
Rozhodnutie prijali na základe dostupných údajov.

kontrast a porovnávanie

- vyjadrenie rozdielov a opozície medzi javmi
(*oproti*, *v porovnaní s*, *v protiklade k*, *v kontraste k*, *na rozdiel od*)
Oproti minulému roku zaznamenali nárast.
V porovnaní s konkurenciou ponúkajú širšie služby.
Tento prístup je v protiklade k tradičným metódam.

prípustka

- vyjadrenie platnosti tvrdenia napriek existujúcej prekážke alebo okolnosti
(*navzdory*, *napriek*, *bez ohľadu na*)
Projekt pokračoval bez ohľadu na komplikácie.
Navzdory predpokladom sa experiment podaril.

spôsob, prostriedok a sprostredkovanie

- opisovanie nástroja, média, prostredníctvom ktorých sa realizuje dej
(*prostredníctvom*, *pomocou*, *cez*, *po*, *v*)
Komunikácia prebiehala prostredníctvom online platformy.
Výsledky analyzovali pomocou štatistického softvéru.
Informácie získal cez sprostredkovateľa. Poslali to po kuriérovi.

Fixácia

prepozície s viacerými pádmi a ich významové rozdiely

- (*nad*, *pod*, *pred*, *za*, *medzi*, *na*, *o*, *po*, *v*; *za mojich čias* – *za dom* – *za domom*)
Za mojich čias život nebol taký ubehaný.
Za čističkou sa nachádzala nelegálna skládka.
Vyhadzovali odpad za čističku.

Konjunkcie (spojky)

kontrast a opozícia

(kým, zatiaľ čo, zato, a zato, ale zato, ibaže, no, ale)

Mladšia generácia preferuje digitálne médiá, *kým* staršia zostáva verná tlači.

Riešenie sa zdalo ideálne, *ibaže* bolo finančne neudržateľné.

prípustka

(síce – ale jednako, síce – lenže, jednako však, a jednako, bárs, trebárs, ani keby)

Situácia bola síce komplikovaná, *ale jednako* sa podarilo nájsť riešenie.

Ani keby sme mali viac času, výsledok by sa zásadne nezmenil.

stupňovanie a zosilňovanie významu

(ba, ba aj, ba i, ba ani, ba dokonca)

Projekt priniesol nové poznatky, *ba aj/dokonca* praktické riešenia.

Neposkytol vysvetlenie, *ba ani* sa nepokúsil ospravedlniť.

podmienka a hypotéza

(ani keby, žeby/aby; bez toho, žeby)

Také niečo nevymyslíš, *ani keby* si chcel.

Rozhodol sa konať bez toho, *žeby* čakal na ďalšie pokyny.

následnosť udalostí

(sotva, len čo, akonáhle *hovor.*)

Sotva sa skončila konferencia, začala sa odborná diskusia.

Len čo získame údaje, pristúpime k analýze.

kumulácia a usporadúvanie argumentov

(jednak – jednak, sčasti – sčasti, aj – ba aj, i – ba i)

Projekt je prínosný *jednak* z vedeckého, *jednak* z praktického hľadiska.

Výsledky boli sčasti ovplyvnené metodikou a sčasti externými faktormi.

Pozri časť Syntax – súvetie.

Partikuly (častice)

uvádzanie a pripájanie

(a, ak, lebo, len, no, nuž, ono, ostatne, však, ináč, inak, lenže, aj, i, tiež, taktiež, takisto, trebárs *hovor.*)

Ináč, zajtra odchádzam. *Ostatne*, podobný problém sa objavil už skôr.

Lenže dejiny píšú víťazi.

podobnosť a zhoda

(práve tak, priam tak, podobne, obdobne, rovnako, nie inak, nie ináč, detto)

Práve tak/podobne/obdobne možno interpretovať aj tento výsledok.

pravdepodobnosť a domnienka

(asi, hľadám, azda, vari, možno, pravdepodobne, sotva, najskôr, tuším, vraj, údajne, snáď *hovor.*)

Pravdepodobne sa rokovanie predĺži. *Hľadám* sa situácia čoskoro vyrieši.

Údajne/vraj sa pripravuje novela zákona.

istota a presvedčenie

(iste, isto, istotne, akiste, naisto, dozaista, naozaj, určite, bezpochyby, nepochybne, nevyhnutne, prirodzene, rozhodne)

Istotne ide o jeden z najvýznamnejších objavov posledných rokov.

Bezpochyby ide o zásadný míľnik.

želanie a hypotetickosť

(aby, keby, bodaj by, akoby, akože, akože by)

Bodaj by sa to podarilo. Akoby o ničom nevedel.

vysvetľovanie a spresňovanie

(fakticky, koniec koncov, povedzme, proste, skratka, totiž, totižto, inak (ináč), čiže, prípadne, poprípade, eventuálne, respektíve)

Skratka sme sa nedohodli. *Existuje*, povedzme, aj iné riešenie.

Eventuálne by sa dala zvážiť aj iná možnosť.

Projekt sa môže rozšíriť, prípadne odložiť na ďalší rok.

zdôrazňovanie

(predovšetkým, najmä, hlavne, jedine, najskôr, priam, osobitne, zvlášť, obzvlášť, nadovšetko, predsa, veď)

Priam neuveriteľné výsledky. Predovšetkým treba vyriešiť financovanie. Obzvlášť dôležitá je bezpečnosť.

nesúhlas

(kdeže, kdežeby)

Kdeže ten príde načas! Kdežeby s tým súhlasil!

modifikovanie významu prostredníctvom pozície partikúl vo vete

Len Peter to prezentoval. *nikto iný*

Peter to len prezentoval. *nič viac*

Interjekcie (citoslovčia)

vyjadrenie emócií – prekvapenie, radosť, sklamanie, bolesť odpor alebo úľava

(jaj, joj, juj, au, auč, fuj, hurá, juchú, wow/vau, uff, meh, ach, och)

Joj, to ma mrzí! Hurá, podarilo sa! Uff, to bola námaha. Vau, to je úžasné!

interakcia a udržiavanie kontaktu

(aha, hľa, pst, haló, hej, ehm, hm, mhm)

Aha, už tomu rozumiem. Haló, počujete ma? Pst, niekto prichádza.

Hm, to je zaujímavé.

expresívne hodnotenie a emocionálny účinok výpovede

(bože, prepána, prepánajána, ježišmária, kristepane, dočerta, dokelu, doparoma)

Bože môj, čo sa stalo! Dočerta, zase meškáme.

Prepánajána, to hádam nie je možné!

hovorová/neformálna a digitálna komunikácia

(wow, hmm, ehm, nooo, jeeej, meh)

Jeeej, to je super! Hmm, nie som si istý. Meh, čakal som viac.

zvukomalebnosť a imitácia zvukov

(bum, plesk, tik-tak, klop-klop, čľup, brnk, štrng, kvá)

Ozvalo sa hlasné bum. Hodiny robia tik-tak. Kameň spadol do vody: čľup.

voľný zápis interjekcií a zápis vo vete s čiarkou a výkričníkom

(haha/hahá, joj/jój/jóój, eh/ech, mhm/uhm, prepánajána)

Ej, to boli časy! Počkať, počkať!

Syntax – veta

modálnosť

epistemická (istotná) modálnosť na vyjadrenie stupňa istoty, pravdepodobnosti, predpokladu, pochybnosti, hypotézy a opatrných tvrdení:

- **modálne verbá musieť, môcť, mať**
*Museli zreformovať systém. Pravdepodobne zreformovali systém.
Mohol sa pomýliť. Zrejme sa pomýlil. Má byť/mal byť solventný. Vraj je/bol solventný.*
- **verbá pochybovať, predvídať a i.**
*O relevantnosti dôkazov sa dá pochybovať.
Ekonomické výkyvy je nemožné presne predvídať.*
- **verbum byť + adjektívum/adverbium**
*Je zrejme, že obaja reagovali skratovo.
Tento fenomén je tu odnepamäti.*
- **partikuly azda, akiste, sotva, zrejme, ťažko a i.**
*Sotva prídu načas, keď ešte ani nevyrazili.
Ťažko povedať, či nájdú opäť spoločnú reč.*
- **futúrum**
To bude nejaký nezmysel. To je asi nezmysel.
- **kondicionál**
Otec by mal/mohol byť doma. Otec je asi doma.

voluntatívna (vôľová) modálnosť na vyjadrenie vzťahu k deju, či je možný/nemožný/nevyhnutný:

- **modálne verbá môcť, chcieť**
*Nemôžeme vylúčiť túto alternatívu.
To chce pravidelnú údržbu. Určite to potrebuje pravidelnú údržbu.*
- **modálne adverbá treba/netreba, možno/nemožno**
Treba pripustiť aj možnosť, že... Nemožno sa ubrániť dojmu, že...
- **infinitív verb zmyslového vnímania** na vyjadrenie možnosti/nemožnosti realizácie deja (ne)cítiť, (ne)počuť, (ne)vidieť, (ne)rozumieť, (ne)rozoznať
*Vo vzduchu už bolo cítiť jar. Za jasného počasia bude odtiaľ vidieť hviezdy.
V záhrade nepočuť drozdy.*

negácia

- **viacnásobná**
Nikdy nikým neopovrhoval. Nikoho do toho nič nie je.
- **čiasťočná**
*Nie všetci účastníci súhlasili s návrhom.
Nie vždy je najjednoduchšie riešenie to najlepšie.*
- **v argumentácii a polemike**
*Nemožno prehliadať dôsledky tohto rozhodnutia.
Nedá sa tvrdiť, že ide o náhodu.*
- **zmierňovanie nesúhlasu a kritiky**
*Nie som si istý, či je to najvhodnejšie riešenie.
Tento argument nie je celkom presvedčivý.*
- **litotes (dvojitý zápor)** na zmiernenie tvrdenia alebo vyjadrenie zdvorilého súhlasu
*Nemôžem nesúhlasiť. Nie je to bezvýznamné.
Nedá mi nespomenúť tento problém.*
- **v ustálených spojeniach**
*Nikto nie je bez chýb.
Nie je na škodu..., Nie je vylúčené, že...*

zhoda predikátu so subjektom

viacnásobný subjekt pred predikátom vs. po predikáte

*Premiér a prezidentka vystúpili na tlačovej konferencii.
Prišla prezidentka a premiér.
Prišiel premiér a prezidentka.
Blíži sa búrkový front a silný vietor.*

bezsubjektové (jednočlenné) vety

bezagentné vety na vyjadrenie:

- **pocitov a stavov**
*Nepozdávalo sa im to. Duní mi v hlave. Seklo ju v krížoch.
Nebolo mi do smiechu. Je mi na zaplakanie.*
- **negatívnych dejov**
Na hrade straší. Až ma zamrazilo. Asi ma rozhodí! Mávalo ho to celý čas.
- **stavov prostredia a atmosférických dejov**
Zvečierieva sa. Ochladilo sa. Mrholí.

deagentné vety na vyjadrenie:

- **všeobecne platných noriem a zvyklostí**
O takýchto veciach mlčia. → *O takýchto veciach sa mlčí.*
V reštaurácii podávame iba regionálne špeciality. → *Tu sa podávajú iba regionálne špeciality.*
- **zámerné zamlčanie pôvodcu deja**
Hovorí sa o reforme školstva. Rozhodlo sa o zmene pravidiel.
- **hodnotenia subjektívnych stavov**
Na tejto stoličke sa mi dobre nesedí. Premýšľa sa mi lepšie v tichu.
Dobre sa jej tu pracuje.
- **mimovoľných dejov**, ktoré vôľou nedokážeme ovládať
Kýchol som si. vs. *Kýchlo sa mi.*
- **výsledkov deja**
Už je upratané. Je zamknuté.

reprodukovanie cudzej informácie

- **verbá hovoriť, vraviť, povedať, písať** a i. s významom odovzdania informácie – v neosobnom tvare 3. os. sg.
Vraví sa/hovorí sa o tom po celom meste. Písalo sa o tom všade.
Povedalo sa to na porade.
- **verbá počuť, zachytiť, zaregistrovať, nájsť** (informáciu) a i. s významom získania informácie
Zachytila som, že sa zvýši cena plynu.
Túto informáciu som vôbec nezaregistroval.
- **partikula údajne**
Údajne sa stále zdržiava na neznámom mieste.
- **modálne verbum mať**
Podľa meteorológov má byť najhorúcejšie leto v histórii meraní.

elipsa a kondenzácia výpovede

Raz tak, raz ináč. Nepripadá mi to vhodné, ale jej áno.

parentéza (vsuvka)

Tento jav – ako ukázal výskum – nemožno ignorovať.
Autor (meno zámerne neuvádzame) vychádzal z terénneho výskumu.
Skúsme si to, pokiaľ je dostatok času, ešte raz poriadne premyslieť.

transformácia osobného a neosobného vyjadrenia

Vedci predpokladajú ďalšie otepľovanie. → *Predpokladá sa ďalšie otepľovanie.* → *Predpokladá sa, že bude pokračovať globálne otepľovanie.*

Fixácia

slovosled

sémantický princíp slovosledu (aktuálne členenie výpovede)

- usporiadanie výpovede podľa komunikačného zámeru a kontextu – téma/východisko (známa informácia), réma/jadro (nová informácia)
- **objektívny slovosled**
Environmentálne riziká nemožno dlhodobo ignorovať.
- **subjektívny slovosled**
Dlhodobo nemožno ignorovať environmentálne riziká.

gramatický princíp slovosledu

- **postponovaný atribút** v odborných názvoch (v niektorých vedných oblastiach) a vlastných podstatných menách
(mačka domáca, kyselina mliečna, Matica slovenská)
- **štylisticky príznačný postponovaný atribút** *(dieťa moje, hory zelené)*
- **nezhodný atribút** *(nezlučiteľnosť pováh, zníženie emisií oxidu uhličitého)*
- **postupne rozvíjajúci atribút** *(tá naša stará dobrá basketbalová partička)*
- **prístavok** *Tatry, naše najvyššie pohorie, sú symbolom Slovenska.*

rytmický princíp slovosledu *Pozri časť Fonetika a fonológia*

- plynulé používanie príkloniek (enklitik) a predkloniek (proklitik) v súvislom prejave
Tak to si teda píš! A neviem, či sa to podarí.

zhoda predikátu so subjektom

- **úplná zhoda** predikátu v osobe, čísle, resp. rode
Nebol by som si tým taký istý. Boli sme zdesení z toho, čo sa stalo.
Väčšina respondentov súhlasila s návrhom. Respondenti súhlasili s návrhom.
- **zhoda adjektívnych výrazov v slovesno-menných predikátoch**
Ostal smutný celý čas. Nie je už taká, aká bývala kedysi.
Nepripadá mi to vhodné. Niekoľko obyvateľov bolo evakuovaných.

špecifické prípady zhody

• **vykanie**

Pani docentka, boli by ste taká láskavá a potvrdili by ste mi ten termín?

- **subjekt v genitíve po kvantitatívnom výraze** – predikát v tvare 3. os. sg. neutra

Mnoho študentov sa zúčastnilo na seminári.

Koľko ľudí sa zúčastnilo na demonštrácii?

- **subjekt v infinitíve** – predikát v tvare 3. os. sg. neutra

Pozdraviť sa je slušné.

- **subjekt vyjadrený vedľajšou vetou** – predikát v tvare 3. os. sg. neutra

Bolo dôležité, že prišiel tak skoro.

Syntax – súvetie

Podradňovacie súvetia – transformácia súvetí na jednoduché vety

nové konjunkcie a spájacie výrazy sú označené boldom

subjektové vedľajšie vety

- **vedľajšia veta** s konjunkciami *že, aby, keby, ak*

Je správne, že si priznáme chybu. → Je správne priznať si chybu.

Nie je hanbou, keby sme prijali pomoc v núdzi. → Nie je hanbou prijať pomoc v núdzi.

Cieľom je, aby sa zvýšila efektívnosť. → Cieľom je zvýšenie/zvýšiť efektívnosť.

- **vzťažné vedľajšie vety** s pronomínami *kto, čo*

Ten, kto na to mal, prispel na charitu. → Majetná/dobre zabezpečená osoba prispela na charitu.

Čo sa raz pokazí, ťažko sa dá opraviť. → Pokazené sa dá ťažko opraviť.

predikátové vedľajšie vety

- **taký/-á/-é, že...**

Jeho názor bol taký, že ho nik neakceptoval. → Jeho názor bol neakceptovateľný.

vetnozákladové vedľajšie vety

- **tak, že..., (tak), akoby...**

Bolo mu tak, že skoro odpadol. → Bolo mu na odpadnutie.

Je jej (tak), akoby mala zvracať. → Je jej na zvracanie.

objektové vedľajšie vety

- konjunkcie *že, aby* a opytovacie pronomína *kto, kedy, kde, ako, prečo*

Rozhodla sa, že ho zažaluje. → Rozhodla sa ho zažalovať.

Žiadali, aby ich údaje nezverejnili. → Žiadali nezverejniť ich údaje.

Vysvetlil, ako systém funguje. → Vysvetlil fungovanie systému.

Nevysvetlila, prečo návrh odmietla. → Nevysvetlila dôvod odmietnutia návrhu.

adverbiálne vedľajšie vety• **vedľajšie vety miesta**

kade, kamkoľvek; tam, kde/kam...; tam/odtiaľ, odkiaľ...; tadiaľ, kadiaľ...

Dostali sa tam, kam smerovala väčšina investícií. → Dostali sa do oblasti smerovania väčšiny investícií.

Vrátil sa odtiaľ, odkiaľ odišiel. → Vrátil sa z pôvodného miesta.

• **vedľajšie vety času**

práve/iba/len/až/najmä keď, len čo, zatiaľ čo, medzitým čo, po tom, čo..., kým, hneď ako, skôr ako, než, akonáhle *hovor.*, **sotva/ledva (čo);**

iba (čo) – už, skôr/prv/predtým – než, odvtedy – čo, vtedy – keď

na vyjadrenie:

• **súčasnosti**

Kým sa diskutovalo o reforme, pripravovali sa nové návrhy. →

Počas diskusie o reforme sa pripravovali nové návrhy.

• **predčasnosti**

Skôr ako/než sa začala konferencia, účastníci absolvovali registráciu. →

Pred začiatkom konferencie účastníci absolvovali registráciu.

• **následnosti**

Len čo/sotva sa situácia stabilizovala, pristúpili k ďalšej fáze projektu. →

Po stabilizovaní situácie pristúpili k ďalšej fáze projektu.

Ledva sa začal druhý polčas, už nášho hráča faulovali. → Hneď po začatí druhého polčasu nášho hráča faulovali.

• **začiatku, trvania, ukončenia**

Odkedy vstúpila krajina do únie, zaznamenáva hospodársky rast. →

Od vstupu do únie krajina zaznamenáva hospodársky rast.

Dokedy/dokým nebude problém vyriešený, nemožno očakávať zlepšenie. →

Do vyriešenia problému nemožno očakávať zlepšenie.

Miešajte, kým krém zhustne/nehustne. → Miešajte krém do zhustnutia.

• **vedľajšie vety spôsobu**• **prirovnanie**

ako, tak – ako, akoby, tak – akoby, podobne – ako

Postupovala tak, ako jej odporučili odborníci. → Postupovala podľa odporúčaní odborníkov.

Tváril sa, akoby zjedol niečo kyslé. → Tváril sa kyslo.

Výsledky dopadli podobne, ako predpokladali analytici. → Výsledky dopadli v súlade s predpokladmi analytikov.

• **miera deja a účinku**

tak – aby, tak – že, **natol'ko/tak veľmi – že; do takej/tej miery – že**

Situácia sa zhoršila do tej miery/tak veľmi, že bolo potrebné zasiahnuť. → Zhoršenie situácie si vyžiadalo zásah.

Argumentácia bola natol'ko presvedčivá, že zmenili stanovisko. →

Presvedčivá argumentácia viedla k zmene stanoviska.

Prednášala tak pútavo, že si získala pozornosť publika. → Pútavý prejav jej zabezpečil pozornosť publika.

• **miera porovnaním**

čím – tým

Čím dôslednejšie analyzujeme dáta, tým presvedčivejšie môžeme

formulovať závery. → Dôslednejšia analýza vedie k presvedčivejším

záverom.

• **vedľajšie vety prostriedku**

tým – že, podľa toho, že..., **prostredníctvom toho, že..., pomocou toho, že...**

Zvýšil produktivitu tým, že zefektívnil pracovné postupy. → Produktivitu zvýšil zefektívnením pracovných postupov.

Dosiahli pokrok pomocou toho, že pravidelne vyhodnocovali výsledky. →

Dosiahli pokrok pravidelným vyhodnocovaním výsledkov.

• **vedľajšie vety zreteľa**

čo sa týka, pokiaľ ide o, vzhľadom na to, že..., podľa toho, ako...,

s ohľadom na to, ako...

Čo sa týka financovania, projekt spĺňa všetky požiadavky. →

Z hľadiska financovania projekt spĺňa všetky požiadavky.

Pokiaľ ide o jazykovú úroveň, účastníci dosiahli výrazný pokrok. →

V oblasti jazykovej úrovne účastníci dosiahli výrazný pokrok.

• **vedľajšie vety príčiny**

lebo, pretože, keďže; preto, lebo...

Rozhodli sa cestu odložiť, pretože hlásili búrky. → Rozhodli sa cestu odložiť pre búrku.

Keďže sa znížil počet uchádzačov, študijný program neotvorili. →

V dôsledku poklesu počtu uchádzačov študijný program neotvorili.

• **vedľajšie vety účelu**

aby, že, či, nech, s (tým) cieľom, aby..., (len/iba) preto, aby..., nato, aby... tak, aby...

Pravidelne chodila na preventívne prehliadky, aby včas odhalila zdravotné

problémy. → Pravidelne chodila na preventívne prehliadky s cieľom včasného odhalenia zdravotných problémov.

Hovoril pomalšie a zreteľnejšie, aby mu rozumeli aj cudzinci. →

Hovoril pomalšie a zreteľnejšie kvôli cudzincom.

- **vedľajšie vety podmienky**

ak, keby, i keby, keby aj, keď, pokiaľ, nech, len/iba ak (by), **ibaže by**, v (tom) prípade, ak... – tak..., za predpokladu, že..., pod podmienkou, že...

Za predpokladu, že pacient začne dodržiavať liečbu, jeho zdravotný stav sa zlepší. → Pri dodržiavaní liečby sa zdravotný stav pacienta zlepší. Pôjde o pracovný pomer na dobu neurčitú, ibaže by sa zamestnávateľ so zamestnancom dohodol inak. → V prípade dohody zamestnávateľa so zamestnancom môže ísť aj o iný pracovný pomer ako na dobu neurčitú.

- **vedľajšie vety prístupky**

akokoľvek, hoci/hoc, **bárs** kniž., **trebárs** hovor.; aj keď, i keď, ani keď, aj keby, ani keby, keby aj, **čo i len, čo ako**; napriek tomu, že..., namiesto (toho), aby... Hoci mal voľný víkend, väčšinu času strávil upratovaním bytu. → Napriek voľnému víkendovi väčšinu času strávil upratovaním bytu.

- **vedľajšie vety sprievodných okolností**

s tým, že...; bez toho, aby...

Pacientku prepustili domov s tým, že sa dostaví na kontrolu. → Pacientku prepustili domov s podmienkou dostaviť sa na kontrolu. Podpísali zmluvu bez toho, aby si ju dôkladne prečítali. → Podpísali zmluvu bez jej dôkladného prečítania.

atribútová vedľajšia veta

aký, ktorý, kto, čo, kde, kam, kade, pokiaľ, odkiaľ, kedy, dokedy, odkedy, ako, prečo, aby, či, že

Ocitli sme sa v situácii, z ktorej nebolo jednoduché nájsť východisko. → Ocitli sme sa v bezvýchodiskovej situácii.

Prirad'ovacie súvetia

nové konjunkcie a spájacie výrazy sú označené **boldom**

zlučovacie (kopulatívne) súvetia

- **zlučovanie**

a, i, aj, a aj, ale aj, ako aj, ako i, takisto ako – aj, rovnako ako – aj, aj – aj, najskôr/najprv – potom – napokon, hneď – hneď, **jednak – jednak, sčasti – sčasti**

Sčasti sa mi ten návrh pozdáva, sčasti mám aj isté výhrady.

- **negácia**

ani, a ani, ako ani; ani – ani
porovnanie: (tak) ako – tak aj, (tak) ako – tak ani, raz – raz, **sťa** kniž., **sťaby** kniž.

Tváril sa, sťaby sa ho celá záležitosť vôbec netýkala.

- **zlučovanie s významom dôsledku**

(a) teda, (a) preto, práve preto, (a) tým, takže, aby, **nuž**

Potom však prišlo zranenie, nuž tréner zvolnil v tempe i v náročnosti. Nie som malý chlapec, aby si ma poučoval.

- **zlučovanie s významom príčiny**

veď, však, predsa, inak, **beztak, tak či tak, jednako**

Dlh treba zaplatiť, inak hrozí súdne konanie. Nemalo zmysel pokračovať v diskusii, beztak/jednako by sme sa na spoločnom riešení nedohodli.

odporovacie (adverzatívne) súvetia

ale, no, lenže, ibaže, avšak, **zato, jednako, lež** kniž., **leda** kniž., **ledaže** kniž., predsa však, naproti tomu, a predsa; síce – ale, síce – lenže, síce – ale predsa

Projekt síce priniesol čiastkové výsledky, ale zato nenaplnil pôvodné očakávania.

stupňovacie (gradačné) súvetia

ba, (ba) dokonca aj/i, (a) navyše, tým viac, tým skôr; nielen(že) – ale aj, nielen(že) – ale (ešte) ani (aj), nielen – ale navyše aj, nielen(že) – ba aj/i, nielen(že) – ba dokonca aj/i, **nielen – lež aj/i** kniž.

Nielenže si pamätal mená všetkých spolužiakov, ba dokonca vedel presne povedať, kto kde sedel počas prvého ročníka.

vylučovacie (disjunktívne) súvetia

- **alternatíva:** *alebo, či; alebo – alebo, buď – alebo, či – alebo, či – a či*
- **eventualita:** *respektíve, eventuálne, inak, ináč, poprípade, prípadne*

Ak sa potvrdia naše predpoklady, projekt bude pokračovať, prípadne/eventuálne sa jeho rozsah ešte rozšíri.

Polovetné konštrukcie

doplnok vyjadrujúci súčasný dej a vzťahujúci sa k subjektu alebo objektu:

- **subjektový**
Muž stojí pri stole a je zhrbený. → Muž stojí pri stole zhrbený.
- **objektový** vyjadrený:
 - **adjektívom**
Našli sme brata a bol už oblečený. → Našli sme brata už oblečeného.
 - **infinitívom**
verbá zmyslového vnímania vidieť, spozorovať, zbadáť, počuť, začuť
Videla ju, ako sa prechádza. → Videla ju prechádzať sa.
 - **verbami nájsť, zastihnúť, prichytiť s významom nadobudnutia kontaktu**
Prichytili sme ich, ako kradnú. → Prichytili sme ich kradnúť.
 - **verbami nechať, nechávať**
Nechal ich, nech hovoria. → Nechal ich hovoriť.
 - **prechodníkom**
Popíjal kávu a pozoroval ulicu. → Popíjajúc kávu, pozoroval ulicu.
Odišla a pritom pískala. → Odišla pískajúc.

prístavok (apozícia) vyjadrujúci:

- **totožnosť**
Igor bol najmladší z Janiných synov a odišiel do Ameriky. → Igor, najmladší z Janiných synov, odišiel do Ameriky.
- **vysvetlenie**
Ján. K., páchatel' rozsiahleho finančného podvodu, sedí vo výkone trestu.
- **enumeráciu**
Azda to bude vyhovovať všetkým, to jest/čiže úradníkom, učiteľom i vedeniu.
- **sumarizáciu** s vysvetľovacími partikulami a spojeniami *to jest, teda, čiže, skrátka, jednoducho, slovom, jedným slovom*
Verím, že to bude vyhovovať úradníkom, učiteľom i vedeniu, skrátka všetkým.

- **exemplifikáciu a akcentáciu**

Na konferencii sa diskutovalo o umelej inteligencii, napríklad/predovšetkým o jej vplyve na vzdelávanie.

atributívna polovetná konštrukcia vyjadrená **adjektívom a aktívnym alebo pasívnym participiám**

Šoféri trpiaci na srdcové choroby nesmú viesť motorové vozidlo.

Martin Kukučín, narodený v Jasenovej, pôsobil v Chorvátsku.

Vetosled v zložených súvetiach**prirad'ovacie súvetie**

- prevažne **pevný vetosled**, napr. v zlučovacom súvetí s časovou následnosťou a stupňovacím súvetím
Vypil vodu a odišiel. Nielenže sa nevrátila, ale sa už ani neozvala.
- **voľný vetosled** v ostatných druhoch zlučovacích alebo vylučovacích súvetí
Spievali a tancovali. Alebo tu zostanem, alebo emigrujem.

podrad'ovacie súvetie

- zvyčajne **hlavná veta – vedľajšia veta**
Mám pocit, že kým sa všetci zorientujú, budeme zase na začiatku.
Kým sa všetci zorientujú, mám pocit, že budeme zase na začiatku.
- **vedľajšie prívlastkové vety** – pripájajú sa vždy tesne za nadradené substantívum k hlavnej vete
Človek, ktorý prešiel cez dvor, nebol odtiaľto.

Slovotvorba

Odvodzovanie

prefixácia

- **domáce prefixy**
pri-, pra-, pre-, pod-, nad-, medzi-, spolu-, sú-, polo-, celo-
(pristaráy, pravek, prebytok, podvýživa, nadstavba, medzičas, spolupráca, súhvezdie, poloblúk, celoživotný)
- **prefixy a prefixoidy cudzieho pôvodu**
anti-, de-, bi-, di-, dis-, dys-, hyper-, hypo-, inter-, intro-, mikro-, mini-, multi-, syn-/sym-, vice-
(antisystémový, degradácia, bilingválny, dichotómia, diskvalifikovať, dysfunkcia, hypertenzia, hypoglykémia, introvert, mikroorganizmus, multikultúrny, syntéza, viceprimátor)

sufixácia

- **verbá odvodené od adjektív** – vyžadujúce vs. nevyžadujúce objekt
(chladný – chladíť/ochladiť/schladíť niekoho/niečo vs. chladnúť/ochladnúť/ochladiť sa; bohatý – obohacovať (sa)/obohatiť niekoho/niečo vs. bohatnúť/zbohatnúť)
Prístroj chladí nápoje nepretržite. Schlad' sa studenou vodou. vs. Tá polievka ochladne. Ochladilo sa.
Výstava obohatila podujatie o krásny umelecký zážitok.
Obohacujú sa na úkor ostatných. vs. Zbohatli, ani nevedeli ako.
- **adjektíva odvodené od substantív** (človek – človečí, boh – boží, hra – herný), adjektív (sladký – sladkastý), adverbii (včera – včerajší, niekedy – niekdajší), pronomín (tu – tunajší, svoj – svojský), citosloviec (čacany)
- **druhovú (živočíšne) adjektíva**
 - **so sufixmi -í, -ací, -čí, -ačí, -ský** (hadí, včelí, krokodílí, prasací, ovčí, slimačí, kravský, konský)
 - **dublety** (volí záprah/volské oko, husia koža/husacia masť)

Fixácia

Odvodzovanie

osoby, príslušnosť, profesie a ženské ekvivalenty

- **sufixy -ák, -čan, -ec, -teľ, -ník; -ka, -čka, -yňa**
(rodák/rodáčka, Austrálčan/Austrálčanka, Oravec/Oravka, ctiteľ/ctiteľka, vedec/vedkyňa)
- **kolektíva so sufixom -stvo, -ctvo** (študentstvo, žiactvo, čitateľstvo, voličstvo)

abstraktá

- **sufixy -ie, -enie, -anie, -osť, -cia, -ita, -izmus, -izácia, -stvo, -oba, -ota**
(hodnotenie, stanovovanie, presnosť, úspešnosť, transformácia, legitimita, liberalizmus, globalizácia, bratstvo, chudoba, dobrota)
- **domáce vs. prevzaté sufixy**
 - nie/-ácia (registrovanie – registrácia, izolovanie – izolácia)
 - osť/-ita (produktívnosť – produktivita)
 - ovanie/-ing (monitorovanie – monitoring)

vlastnosti a charakteristiky

- **sufixy -ivý, -avý, -itý, -istý, -elný, -natý, -ajší, -iaci/-ací, -lý**
(daždívý, kriklavý, štrkovitý, kamenistý, riešiteľný, svalnatý, včerajší, riadiaci, nedbalý)

verbá odvodené od adjektív

- **vyžadujúce objekt**
(mierny – zmiernovať/zmierniť, nemožný – znemožňovať/znemožniť)
Zmiernili napätie v regióne.
- **nevyžadujúce objekt**
(bledý – blednúť/zblednúť, hnedý – hnednúť/zhnednúť)
Úplne zbledol.

vyjadrenie expresivity**zdrobneniny (deminutíva)****substantíva**

- maskulína **-ek, -ik/-ík, -ok, -ec, -iček**
(veniec – venček, oblak – obláčik)
- feminína **-ka, -ička, -ielka/-iel'ka, -očka**
(iskra – iskrička, bublina – bublinka)
- neutrá **-ko, -ičko/-iečko, -úško, -ielko, -ienko, -ierko, -iesko**
(vedro – vedierko, vrecko – vrecúško)

adjektíva

- **-učký, -unký, -inký**
(tenký – tenučký, slabý – slabunký, krátky – kratučký, malý – malinký)

adverbiá

- **-učko/-účko, -ulinko, -inko, -ičko**
(jemne – jemnučko/jemnulinko, teplo – teplúčko, málo – máličko/málinko)

zveličené slová (augmentatíva)

- **-isko** (nosisko, chlapisko)
- **-izný, -ánsky** (veličizný, dlhočizný, vysokánsky)

Skladanie**kompozitá (zložené slová)**

- **substantívne** (pravdepodobnosť, vierohodnosť, ropovod, rukopis)
- **adjektívne**
 - **dlho-, krátko-, vysoko-, nízko-, ťažko-, ľahko-, novo-, staro-, hlboko-, vnútro-**
(dlhodobý, krátkozraký, vysokohorský, nízkotučný, ťažkopádny, ľahkovážny, novopostavený, staroveký, hlbokomorský, vnútroštátny)
 - **-schopný, -tvorný, -hodný, -plný, -milovný, -žravý, -vedný**
(životaschopný, mienkotvorný, dôveryhodný, zmysluplný, mierumilovný, mäsožravý, jazykovedný)
 - **adjektívne numerálne prefixy dvoj-, troj-, štvor-, viac-, menej-** a i.
(trojrozmerný, štvorhviezdičkový, viacvrstvový, menejcenný)

Skracovanie

- **skratky** s bodkou (t. j., tzn., resp., príp., tzv.)
- **značky** (g, km, m³, %, €)
- **iniciálové skratky** (DPH, OSN, HDP)
- **skratkové slová** (TANAP, NATO)

Projekt sa realizuje v dvoch etapách, t. j. vo fáze prípravy a implementácie.
Rast HDP bol vyšší ako minulý rok. Výskum prebiehal na území TANAP-u.

Slovo tvorné hniezda

- súbor slov odvodený od spoločného základu alebo koreňa
(dôkaz – dokazovať – dokázateľný – dokázateľne,
stabilita – stabilizovať – stabilizácia – stabilizačný)
Výskum priniesol dôkazy. Autori svoje tvrdenia dokázali.
Platnosť hypotézy je empiricky dokázateľná.

Fonetika a fonológia

Fixácia

Splývavá výslovnosť

znelostná asimilácia

- na hranici slov
(*zub času; vlak ušiel*)
- na konci slov a slovných základov
(*dážď, psychológ; štvrťrok, hocako*)
- na hranici morféme
(*beztak, kníhkupectvo*)
- v predložkových spojeniach
(*od Petra, z cesty*)
- prepozície **s, k** na [z, g] okrem spojení s osobnými pronomínami
(*s Renátou, s obalom, k mame, k otcovi; s ňou, s vami, s nami, k nemu, k vám*)
- výslovnosť **so, ku** [zo, gu] okrem *so mnou, ku mne*
(*so sebou, so Zuzanou; ku kolegom, ku klientom*)

výslovnosť konsonantických skupín

- zdvojené konsonanty (*denne, senný, odtrhnúť, rozsvietiť*)
- zjednodušená výslovnosť (*predstavitel' [prectaviťel'], mestský [meskí]*)

výslovnosť **v** v rôznych pozíciách v slove (*vjazd, vrieskať; vtedy; dievča, mrakov*)

mäkká vs. tvrdá výslovnosť **de, te, ne, (le), di, ti, ni, (li)**

- **mäkká výslovnosť** v domácich slovách (*deľba, dielo, netreba, ticho*)
- **tvrdá výslovnosť**
 - v prevzatých slovách (*dilema, termostat*)
 - v niektorých domácich slovách – demonstratívach (*tamten, tí, tie, tieto*)
 - sufixy **-tí, -ní** (*bohatí magnáti, moderní ľudia*)

výslovnosť vokálnych skupín

- v domácich slovách (*za-očkovať, po-istka*)
- v kompozitách (*polo-automatický, okolo-idúci*)
- na hranici slov (*Rudo a Anna, ide o okolnosti*)
- v prevzatých slovách (*kaka-o, E-urópa*)

výslovnosť diftongov **ia, ie, iu, ô**

- v domácich slovách vs. vokálne skupiny **ia, ie, iu, uo, io** v prevzatých slovách (*vonía, kôra; dialóg, duo, portfólio*)

kvantita

- rozdielny lexikálny význam slov (*latka – látka, rana – rána*)
- deklinácia slov (*dážď – dažďa, kôň – koňa*)
- zmena slovesného vidu (*ustáliť – ustaľovať, zastúpiť – zastupovať*)
- prefixy (*zapísať – zápis/zápisník, vyrobiť – výroba/výrobný*)
- slabikotvorné hlásky **r, l** (*stĺporadie, vrtať*)

pravidlo o rytmickom krátení a najfrekvencovanejšie výnimky pri ohýbaní a tvorení slov

(*pekný – krásny/múdry, volá – číta, robí – súdi, ženám – hviezdám, na uliciach – v básňach, tnie – v trní, báseň – básni, výhra – výhier/výher, niečí, býčie, druhýkrát, tisícnásobný, chválievať, týčia sa*)

Prozodické vlastnosti hovoreného prejavu

slovný prízvuk a rytmus

- **prízvučné a neprízvučné slabiky – hlavný a vedľajší prízvuk**
(*maloobchodník, multikultúrny*)
- **neprízvučné jednoslabičné slová**
 - **príklonky (enklitiky)**
Bojí sa ma. Napi sa. To by si spravil?
 - **predklonky (proklitiky)**
Povedz mi, keď prídeš. A zajtra bude oslava.

vetný prízvuk/dôraz

- **vyzdvihnutie jadra výpovede** najčastejšie pomocou partikúl a pronomín
Zajtra sa isto stretneme. Urobím pre to všetko.
- **emfáza a expresívny dôraz**
To jedlo je hróóózne dobré! To bolo úúúúplne neuveriteľné!

melódia vety

- **intonácia** na vyjadrenie komunikačného zámeru, postoja hovoriaceho, intonačné modely oznamovacích, opytovacích, rozkazovacích, želacích a zvolacích viet
Naozaj? Naozaj. Naozaj!
- **oznamovacie vety** – klesavá melódia
Realizácia projektu je v súlade s platnou legislatívou.
- **opytovacie vety** – zisťovacie otázky – stúpavá melódia
Podarí sa nám dosiahnuť konsenzus v tejto otázke?
- **doplňovacie otázky** – klesavá melódia
Kedy sa podarí dosiahnuť konsenzus?
- **rozkazovacie vety** – klesavá melódia
Predložte podrobnú analýzu najneskôr do konca týždňa!
- **želacie vety** – stúpavo-klesavá melódia
Nech sa vám podarí úspešne obhájiť váš výskumný projekt!
- **zvolacie vety** – stúpavá alebo stúpavo-klesavá melódia
To je skutočne mimoriadne presvedčivý argument!

Ortografia**rozlišovanie významu slov**

- **písanie i/í a y/ý** v domácich a prevzatých slovách
- **homonymá** a významovo odlišné tvary
(byť – biť, dobiť – dobyť, tím – tým, viť – vyť)
Dobyli hrad. Mobil je už dobitý.
Výskumný tím predstavil výsledky. Tým účastníkom poslali pozvánku.

zápis prevzatých slov

- **internacionalizmy, prefixoidy a prefixy**
(multikultúrny, hyperaktivita, dysfunkčný, hypoglykémia, polytechnický)

Pozri časť Slovo tvorba

logická štruktúra textu

- **čiarka** v jednoduchej vete a súvetí
- **interpunkčné znamienka** – dvojbodka, pomlčka, úvodzovky, zátvorky, lomka
Na dosiahnutie cieľa potrebujeme tri veci – dostatok času, finančné prostriedky a podporu vedenia.
Ako uvádza autor, „jazyk je nástroj komunikácie“.
Kurz je určený pre študentov/študentky vysokých škôl.

vlastné mená a jedinečné pomenovania

- **písanie veľkých písmen** v názvoch osôb, inštitúcií, geografických objektov a dokumentov
(*Ulica M. R. Štefánika, Mierová ulica, Úrad vlády Slovenskej republiky, Jozef II., Viliam Dobyvatel'*)

zápis zložených pomenovaní

- **písanie slov spolu, oddelene a so spojovníkom**, príslovkové výrazy a ustálené spojenia
(*výchovno-vzdelávací proces, pracovnoprávne vzťahy, sociálno-ekonomický vývoj, vedeckovýskumná činnosť, dobiela/do biela, chtiac-nechtiac, zoči-voči*)

Použitá literatúra

DOLNÍK, Juraj (ed.): *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2010.

DOLNÍK, Juraj: *Jazyk – človek – kultúra*. Bratislava: KALLIGRAM, 2010.

ĐURČO, Peter – MAJCHRÁKOVÁ, Daniela: *Slovník slovných spojení. Podstatné mená*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2017.

FINDRA, Ján: *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta, 2013.

HINCOVÁ, Katarína – HÚSKOVÁ, Alexandra: *Slovenský jazyk pre 1. – 4. ročník stredných škôl*. Bratislava: SPN, 2008.

HRADILOVÁ, Darina a kol.: *Czech it up! Čeština pro cizince. Úroveň C1*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2019.

HRADILOVÁ, Darina – KOPEČKOVÁ, Michaela – SVOBODOVÁ, Jindřiška: *Didaktika češtiny jako cizího a druhého jazyka*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2023.

CHODĚRA, Radomír: *Didaktika cizích jazyků*. Praha: ACADEMIA, 2013.

ISMAIL GABRIKOVÁ, Adela – KAMENÁROVÁ, Renáta – MOŠAŤOVÁ, Michaela – LOS IVORÍKOVÁ, Helena – ŠPANOVA, Eva – LACOVÁ, Hana: *Křížom-krážom. Slovenčina B2. 2., upravené vydanie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2022.

IVANOVÁ, Martina: *Syntax slovenského jazyka*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016.

JANOWSKA, Iwona – LIPÍŇSKA, Ewa et al.: *Programy nauczania języka polskiego jako obcego poziomy A1 – C2*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2016.

LOS IVORÍKOVÁ, Helena – MOŠAŤOVÁ, Michaela – ŠVANCAROVÁ, Petra: *Učíme sa na chybách. ERRKORP – akvizičný korpus*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2023.

KAMENÁROVÁ, Renáta: *Substantívne vzory a deklinačný systém v slovenčine z lingvodidaktického hľadiska*. In: *Studia Academica Slovaca*. 44. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Univerzita Komenského, 2015, s. 197 – 217.

KAMENÁROVÁ, Renáta – ISMAIL GABRIKOVÁ, Adela – LOS IVORÍKOVÁ, Helena – ŠPANOVA, Eva – MOŠAŤOVÁ, Michaela – BERECOVÁ, Dorota – KRCHOVÁ, Zuzana: *Křížom-krážom. Slovenčina B1. 2., upravené vydanie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2022.

KRÁL', Ábel: *Pravidlá slovenskej výslovnosti (Kodifikačná príručka slovenskej výslovnosti)*. Bratislava: SPN, 1996.

KYSELOVÁ, Miroslava – SOJDA, Sylwia: *Uži si slovenčinu! Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019.

LIPTÁKOVÁ, Ľudmila: *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. Prešov: Prešovská univerzita, 2022.

MAJCHRÁKOVÁ, Daniela – CHLPÍKOVÁ, Katarína – BOBEKOVÁ, Kristína: *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2017.

MISTRÍK, Jozef: *Moderná slovenčina*. Bratislava: SPN, 1988.

MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*. Bratislava: SPN, 1997.

MOŠAŤOVÁ, Michaela: *Akademické písanie (nielen) pre zahraničných študentov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022.

NEVRLOVÁ, Katarína – CHLPÍKOVÁ, Katarína – ISMAIL GABRIKOVÁ, Adela: *Jazykové funkcie na komunikačnej úrovni C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2025.

PALENČÁKOVÁ, Jana – KESSELOVÁ, Jana – KUPCOVÁ, Jana: *Učíme slovenčinu komunikačne a zážitkovo*. Bratislava: SPN, 2003.

PAVLOVIČ, Jozef: *Syntax slovenského jazyka II*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2012.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava: STIMUL, 2004, 2020.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2022.

PEKAROVIČOVÁ, Jana – ŽIGOVÁ, Ľudmila – PALCÚTOVÁ, Michaela – ŠTEFÁNIK, Jozef: *Slovenčina pre cudzincov. Praktická fonetická príručka*. Bratislava: STIMUL, 2005.

PEKAROVIČOVÁ, Jana (ed.): *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2024.

PEKAROVIČOVÁ, Jana – ŽIGOVÁ, Ľudmila – MOŠAŤOVÁ, Michaela: *Vzdelávací program Slovenčina ako cudzí jazyk*. Bratislava: STIMUL, 2007.

POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Zuzana – PIATKOVÁ, Kristína: *Pragmatická gramatika 1*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021.

Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda, 2013.

RIPKA, Ivor – IMRICHOVÁ, Mária – SKLADANÁ, Jana: *Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax*. Bratislava: Cesty, 2005.

RUŽIČKA, Jozef a kol.: *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966.

SOKOLOVÁ, Miloslava: *Nový deklinačný systém slovenských substantív*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2007.

Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2017.

Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie. Doplňujúce vydanie. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2022.

SVORADOVÁ, Veronika – BLAŽENCOVÁ, Ľubica – MASARYK, Matej: *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021.

VAN EK, Jan Ate – TRIM, John Leslie Melville: *Threshold 1990*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

ŽIGOVÁ, Ľudmila: *Praktikum zo slovenskej gramatiky a ortografie pre cudzincov B1 – B2*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014.

Slovníky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.
Dostupné na: <https://slovníky.juls.savba.sk>

Slovenský národný korpus. Dostupné na: <https://korpus.juls.savba.sk>

Katarína Nevrllová — Katarína Chlpíková — Adela Ismail Gabríková

Témy a ciele jazykového kurzu C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2026
Grafická úprava, návrh obálky: Štefan Podušel

Rozsah 101 strán, 1. vydanie
Vyšlo ako elektronická publikácia

ISBN 978-80-223-6341-9 (tlač)
ISBN 978-80-223-6342-6 (online)

Publikácia **Témy a ciele jazykového kurzu C1 (slovenčina ako cudzí jazyk)** je piatou a zároveň poslednou zo série publikácií venovaných obsahovej náplni jazykových kurzov A1 až C1. Spolu predstavujú nové výkonové a obsahové štandardy výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktoré poskytujú zjednocujúci rámec učiteľom, lektorom, tvorcom učebných materiálov, ako aj hodnotiteľom jazykových kompetencií pre transparentné, systematické i efektívne vyučovanie a hodnotenie slovenčiny.

Predložené štandardy na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka (úroveň C1) majú premyslený, koncepčný, systematický a komplexný charakter. Zodpovedajú súčasným trendom v chápaní výučby cudzieho jazyka ako procesu približovania sa ku komunikačnej kompetencii rodených hovoriacich, a to v rozmanitých komunikačných situáciách a v kultúrnom kontexte.

Determinantom výberu lexiky je orientácia na súčasné trendy vývinu medzinárodnej situácie a postavenia Slovenska v nej z ekonomického, politického, kultúrneho, finančného a sociálneho hľadiska. V porovnaní s nižšími úrovňami sa zvyšuje zastúpenie lexiky najmä z odbornej a mediálnej komunikačnej sféry.

Štandardy sú koncipované tak, aby sa výrazové prostriedky usúvzťažnili s vecným poznaním a smerovali k pochopeniu i požívaniu kódov slovenskej kultúry, a to aj v medzinárodnom a historickom kontexte.

prof. PaedDr. Jana Kesselová, PhD.

Za jednu z najvýznamnejších predností publikácie považujem spôsob spracovania jazykových prostriedkov. Autorky nevnímajú lexiku ako izolovaný súbor slovných jednotiek, ale systematicky ju prepájajú s kolo-
kačnými vzťahmi, slovesnými väzbami, frazeológiou a typickými diskurzívnymi formuláciami. Takýto prístup zodpovedá súčasným lingvodidaktickým trendom a veľmi dobre reflektuje potreby používateľov jazyka na úrovni C1, ktorí už nerozvíjajú iba rozsah slovnej zásoby, ale predovšetkým schopnosť presne, prirodzene a štylisticky primerane používať jazyk v odborných, akademických i verejných komunikačných situáciách. Osobitne oceňujem bohaté zastúpenie autentických kolokácií a diskurzívnych spojení, ktoré vychádzajú zo súčasného publicistického, administratívneho a akademického úzu.

Ide o dokument, ktorý bude mať významný vplyv na ďalší rozvoj vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka. V slovenskom prostredí predstavuje prvý systematicky spracovaný obsahový a výkonový štandard pre úroveň C1, ktorý môže slúžiť ako referenčný materiál pri tvorbe učebníc, jazykových kurzov, certifikačných skúšok i ďalších metodických materiálov.

Mgr. Anna Gálisová, PhD.

ISBN 978-80-223-6342-6

